

Ny forskning i grammatik

*Igangsæt af Statens
Humanistiske Forskningsråd*

*Fællespublikation 12
Musholmsymposiet 2004*

Kasper Boye, Lars Heltoft,
Anne Jensen, Eva Skaftø Jensen,
Rita Therkelsen

Indholdsfortegnelse

Forord.....	5
<i>Carl Bache</i> : En empirisk undersøgelse af Hallidays tempuskategori	7
<i>Kasper Boye</i> : Semantisk analyse og afvigelser mellem sprogbrug og sprogstruktur	27
<i>Lotte Dam</i> : Det attributive adjektivs stilling i spansk.....	47
<i>Helle Dam-Jensen</i> : Substantivering af infinitiv og kompletive ledsætninger i spansk	65
<i>Per Durst-Andersen</i> : Et studie i sammenhængen mellem benævnelsesstrategi, leksikaliseringsmønster og syntaktiseringsmekanisme i dansk	79
<i>Erik Hansen og Lars Heltoft</i> : Konstruktion og valens Objekt med verbal infinitiv som eksempel.....	99
<i>Anne Jensen</i> : Relativsætninger i dansk talesprog.....	119
<i>Bente Lihn Jensen</i> : Hvad siger du? ~ Che hai detto?	139
<i>Mads Jønsson</i> : Om sætningsemner i fransk grammatik	159
<i>Iørn Korzen</i> : Sprogtypologi og ordklassefunktion Om verber og substantiver i endocentriske og exocentriske sprog	177
<i>Peter Juul Nielsen</i> : Et konstruktionsbegreb inden for dansk funktionel grammatik	201

Udgivet med støtte fra:

Viggo Brøndals Legat
Institut for Sprog og Kultur, RUC
Institut for Sprog og Kommunikation, SDU
Det humanistiske dekanat, SDU

© Forfatterne og
Institut for Sprog og Kultur, RUC/
Institut for Sprog og Kommunikation, SDU 2005

Redaktion: Kasper Boye, Lars Heltoft, Anne Jensen,
Eva Skafte Jensen og Rita Therkelsen

Sats: DTP-Funktionen, Syddansk Universitet, Odense
Tryk: Narayana Press, Gylling
Omslag: Ulla Poulsen Precht
ISBN 87-7674-087-0
ISSN 1395-7236

RASK Supplement Vol. 17

RASK is an international scholarly journal which publishes articles and reviews pertaining to the field of language and communication. RASK is edited by members of the Institute of Language and Communication at the University of Southern Denmark in collaboration with an international Advisory Board.

Syddansk Universitetsforlag
Campusvej 55
DK-5230 Odense M
Tlf. 66 15 79 99
Fax 66 15 81 26
E-mail: press@forlag.sdu.dk
www.universitypress.dk

Forord

Redaktionen har hermed den glæde at udsende bind 12 i serien Ny Forskning i Grammatik. Bindet indeholder et antal artikler der er blevet til i forlængelse af et fællesseminar afholdt på Musholmcenteret ved Korsør, den 28. og 29.10. 2004.

Bindet indeholder en række artikler af forskere inden for dansk og fremmedsprogene, primært for et dansk publikum, men også med adresse til en bredere nordisk læserkreds. De er ikke bundet til nogen bestemte skoler eller teorier, men afspejler en teoretisk, metodisk og interesse-mæssig mangfoldighed.

Bogen indgår i en serie publikationer fra det nationale netværk i grammatik, igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd.

Redaktionen takker Viggo Brøndals Legat og to universiteter for støtte til publikationen: Institut for Sprog og Kommunikation (SDU), Det humanistiske dekanat (SDU) og Institut for Sprog og Kultur (RUC). En særlig tak går til Elsebeth Jensen, DTP-funktionen i Odense, for hendes varetagelse af satsarbejdet.

Roskilde, september 2005

*Kasper Boye, Lars Heltoft, Anne Jensen,
Eva Skafte Jensen og Rita Therkelsen*

En empirisk undersøgelse af Hallidays tempuskategori¹

Carl Bache

1. Introduktion

I et tidligere indlæg til *Ny Forskning i Grammatik* (jf. Bache 2004) har jeg fremlagt argumenter imod Hallidays tempuskategori i engelsk på et principielt, teoretisk grundlag. I nærværende indlæg vil jeg følge min argumentation op med en kritisk empirisk undersøgelse af Hallidays tempora. Når jeg med forskellige indgangsvinkler forsøger at påvirke standardbeskrivelsen af tempuskategorien i den systemiske funktionelle lingvistik (SFL), skyldes det først og fremmest et ønske om at dreje denne teori over i en mere konsekvent funktionalistisk retning på analyse- og detailplanet således at der kommer større overensstemmelse mellem det man siger er ønskværdigt at gøre, og det man rent faktisk gør. Men dertil kommer at SFL er et hyppigt anvendt fundament i uddannelsesmæssige sammenhænge (såvel nationalt som internationalt) og ofte tjener som inspirationskilde i en række beslægtede forskningsområder (som fx litteratur, medier, kunst og kultur). SFL har således en særlig forpligtelse til at rette op på svagheder i sin sprogbeskrivelse og til konstant at optimere sin evne til præcist og indsigtsfuldt at beskrive relevante data på et ægte funktionalistisk grundlag. I lyset af SFL-bevægelsens udtalte ambitioner om at være et betydeligt lingvistisk paradigme² og

-
1. Jeg vil gerne takke Hanne Bache, Steven Breunig og Nina Nørgaard, samt deltagerne i Musholmseminaret, oktober 2004, for nyttige kommentarer i forbindelse med udarbejdelsen af dette indlæg. Nogle afsnit er helt uundgåeligt sammenfaldende med formuleringer i andre af mine indlæg om samme emne, jf. Bache 2004 og 2005. Nærværende bidrag adskiller sig fra de andre ved at inddrage resultaterne af en komplet undersøgelse af to omfattende korpora, samt ved at skitsere en alternativ beskrivelse der tager højde for behandlingen af BE *going to*, der spiller en central rolle i SFLs beskrivelse.
  2. Disse ambitioner blev bl.a. udtrykt meget klart på the International Systemic Functional Linguistics Congress (ISFC) 2003 i Lucknow, hvor Matthiessen redegjorde for SFLs hastigt stigende udbredelse på verdensplan.

dens betoning af teoriens mangfoldige anvendelsesmuligheder kan det undre at der fra centrale SFL-lingvisters side er manglende lydhørhed over for kritik.³ SFLs beherskede lyst til forskningsmæssig justering og udvikling fremgår af den netop udkomne tredje reviderede udgave af Hallidays *An Introduction to Functional Grammar* (Halliday & Matthiessen 2004): der er kun få og små principielle forskelle fra den tidligere 1994-udgave (Halliday 1994) – og der er eksempelvis ikke ændret et komma i beskrivelsen af engelsk tempus.

I det følgende skal jeg først kort opsummere Hallidays tempusbeskrivelse, derefter gøre rede for en empirisk undersøgelse jeg har foretaget af forekomsten af hans tempora, og til slut fremlægge en skitse til en alternativ model, herunder en simplere beskrivelse af konstruktioner med BE *going to*, der er en vigtig tempusrealisation for Halliday. Læsere der ønsker en lidt grundigere introduktion til SFLs behandling af tempus, eller som ønsker en mere principiel diskussion af de enkelte aspekter af modellen, henvises til Matthiessen 1983, 1984, 1996; Bache 2004.

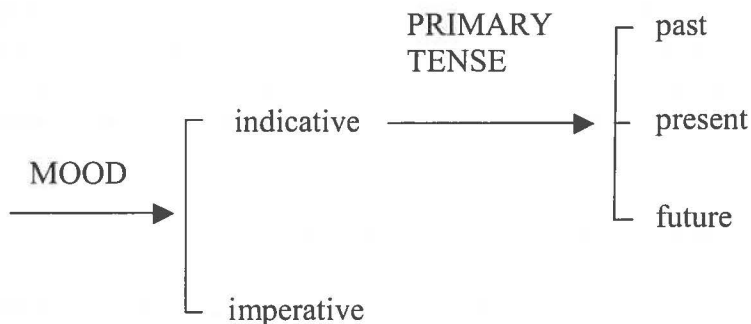
2. SFLs beskrivelse af tempus i engelsk

Halliday beskriver engelsk tempus som en ideationel, nærmere bestemt logisk, ressource for tidsangivelse. Kategorien opererer serielt på gruppeniveau med en primær skelnen mellem tre tempora: 'past', 'present' og 'future'. Disse tre tempora udgør et simpelt delsystem inden for modusystemet med indikativ som indgangsbetingelse, jf. Matthiessens systemnetværk i Figur 1 nedenfor.

---

3. Jeg har ved adskillige lejligheder fremsørt min kritik af SFLs tempusbeskrivelse over for førende eksponenter for SFL, senest med et foredrag på ISFC 2003 i Lucknow, men desværre uden at det er lykkedes at komme i konstruktiv dialog.

Figur 1: Det grundlæggende tempussystem (Matthiessen 1983: 377)

De tre primære tempora kan eksemplificeres med følgende

- (1a) Eric always *resented* her parents. ('past')
- (1b) Nikki *thinks* the world of him. ('present')
- (1c) The contract *will arrive* early next week. ('future')

Engelsk er kendt som en sprog med et forholdsvis rigt verbalsystem omfattende et antal ret komplekse former der traditionelt kategoriseres som temporale, herunder bl.a. perfektumsformer, progressive former og kombinationer af disse, som fx *Next Monday my brother will have been working on the project for two months*. Halliday fortolker sådanne mere komplekse former som realiseringer af gentagne valg af tidsværdier i det primære system i Figur 1. Med andre ord, dette system opfattes som værende **rekursivt**:

The point of Halliday's model is that English tense allows us to expand the first choice; it allows us to choose again: in addition to the primary tense selection, we can make a secondary one, realized by one of the auxiliaries *have-en* (past), *be-ing* (present), and *be going to* (future; also *be about to*). [...] Halliday's further point is that we can choose again, and again, and again. (Matthiessen 1996: 438f)

Utøjlet medfører rekursiviteten i princippet et uendeligt antal tempora, og den enkelte konstruktion er potentielt uendelig kompleks.

Derfor indfører Halliday tre ‘stop rules’, dvs. regler der begrænser valgmulighederne i den rekursive proces,⁴ således at antallet af tempora reduceres til i alt 36 former eller konstruktioner i det såkaldte ‘System I’.⁵ Metodologisk minder SFLs tempuskategori således om den formel-lingvistiske generative beskrivelsesmodel med transformationer og ‘constraints’ der var gængs på det tidspunkt Halliday først formulerede sin tempusteori.

De tre primære tempora har følgende realisationer:

- (i) *-ed* suffikset regelmæssigt eller uregelmæssig realiseret (‘primary past’)
- (ii) *-Ø* (eller tredje-persons *-s*) suffikset (‘primary present’)
- (iii) *will* + infinitiv (‘primary future’)

Ved gentagne valg i en rekursiv proces suppleres den første realisation med følgende sekundære realisationer:

- (iv) *HAVE* + perfektum participium (‘secondary past’: ‘past in’)
- (v) *BE* + præsens participium (‘secondary present’: ‘present in’)
- (vi) *BE going to* + infinitiv (‘secondary future’: ‘future in’)⁶

Eksempelvis betragtes *was dancing* som realiseringen af et primært valg af ‘past’ (med uregelmæssig realisation: *was*) og et sekundært valg af ‘present’ (realiseret af den progressive form); og *had broken* betragtes som realiseringen af to gange valg af ‘past’. I komplekse konstruktioners navne opregnes de trufne valg bagfra: *was dancing* er således et eksempel på ‘present in past’ og *will have been working* er et eksempel på ‘present in past in future’.

4. Jeg vil ikke her komme nærmere ind på Hallidays ‘stop rules’, men se Halliday 1976: 155 og Halliday & Matthiessen 2004: 339f.

5. ‘System I’ er det overordnede tempusinventar af alle finitte tempora i ikke-modaliserede, ikke-projicerede konstruktioner. Hallidays ‘System II’ udgør en delmængde på 24 finitte tempora der tillader projektion. Endelig omfatter ‘System III’ 12 infinitte tempora, jf. Halliday 1976 og Halliday & Matthiessen 2004: 337ff.

6. Halliday opererer med en alternativ ‘secondary future’, nemlig *BE about to* + infinitiv, der ud over temporalitet siges at have modal betydning.

Halliday lægger megen vægt på at modellen skal kunne klare sjældne eksempler (Halliday 1976: 143ff). Hans 'System I' omfatter således tempora af typen:

will have been going to have laughed

(der er en 'past in future in past in future')

has been going to be playing

(der er en 'present in future in past in present')

had been going to have been taking

(der er en 'present in past in future in past in past')

will have been going to have been singing

(der er en 'present in past in future in past in future')

Som forsvar for den slags eksempler (der unægtelig lyder ret specielle, selv for indfødte engelsktalende) fremfører Halliday tre argumenter (Halliday 1976: 143-148): a) der skal tages hensyn til spontant talt sprog; b) eksemplerne er kun sjældne fordi konteksterne hvori det er naturligt at vælge dem, er det; c) de komplekse tempora er naturligt integrerede i tempussystemet: de opstår som resultat af gentagne valg inden for en helt simpel ressource og danner således naturlige undersystemer med afgrænsede kontraster (choice relations); dermed er den beskrivelsesmæssige omkostning, ifølge Halliday, begrænset.

Jeg er meget enig med Halliday i at der skal tages hensyn til spontant talt sprog, og at eksempler (herunder sjældne) skal ses i forhold til den kontekst hvori de bruges og kan virke naturlige. Jeg medgiver også gerne at der er en vis beskrivelsesmæssig elegance over det rekursive system. Men, som jeg vil bruge resten af mit indlæg på at vise, mener jeg ikke at konkret sprogbrug (ikke engang spontant talt engelsk) er specielt karakteriseret ved rekursivitet i tempusvalg, hvorfor denne mekanisme ikke bør udgøre et fundament for beskrivelsen af tempuskategorien i engelsk. Hertil kommer at der ikke er noget specielt beskrivelsesmæssigt økonomisk ved et princip der i udgangssituationen medfører uendelig overgeneration af konstruktioner, og som derfor må begrænses ad hoc af nogle 'stop rules'. De nærmere teoretiske og principielle grunde til at forkaste rekursivitet har jeg, som nævnt, fremlagt andetsteds (se Bache 2004). I det følgende skal jeg supplere min principielle kritik ved at inddrage nogle empiriske forhold der gælder for Hallidays beskrivelse.

3. Den empiriske undersøgelse

3.1 Korpora og design

Undersøgelsen blev foretaget i to korpora: the British National Corpus (BNC) på 100.000.000 ord og Collins Wordbank Online (WO) på 57.000.000 ord, der er en del af Cobuild Bank of English. Talesprogsdelen af de to korpora udgør henholdsvis 10.000.000 og 15.000.000 ord, altså i alt 25.000.000 ord, hvoraf 14.000.000 er spontant talt sprog mens resten er planlagt, bevidst styret eller selvbevidst talt sprog (debatter, taler, interviews m.v.). Det kan være svært at forholde sig til antal ord som måleenhed for størrelsen på et talesprogskorpus. Lidt lettere bliver det hvis vi siger at talesprogsdelen svarer til godt 83.000 tætskrevne romansider (a 300 ord) eller knap 3.500 timers uafbrudt tale ved en frekvens på 120 ord i minuttet.⁷

De to korpora adskiller sig med hensyn til de tilgængelige søgefaciliteter. BNC tillader gennem klienten SARA søgninger på konkrete, leksikalsk specificerede strenge (med mulighed for angivelse af morfologisk variation på det enkelte element samt anvendelse af 'wild cards'). Men man kan ikke søge på grammatiske variabler eller strenge der helt eller delvist består af grammatisk specificerede enheder.⁸ Med andre ord kan man søge på strenge af typen *HAVE been dancing* (altså former af *HAVE* plus *been dancing*: *have/has/had been dancing*) og *were __ dancing* (altså diskontinuerte strenge med *were* plus *dancing*, fx *were always dancing* og *were you dancing?*), men ikke på 'past' (altså 'datidsformer') eller *HAVE been* plus 'præsens participium' (altså 'perfektum progressiv', dvs. former af *HAVE* efterfulgt af *been* og præsens participier generelt). I det andet korpus, WO, kan man søge enten på leksikalsk specificerede strenge (fx *HAVE been dancing*, med eller uden wildcards til afdækning af diskontinuitet) eller på

7. Jeg er ikke bekendt med omfanget af den reelt medgåede tid.

8. En ny officiel klient til BNC (Xaira) der kan håndtere sådanne kombinationer, er under udarbejdelse (Lou Burnard, personlig kommunikation). Eckhard Bick, der er leder af VISL-projektet ved Syddansk Universitet (VISL = Visual Interactive Syntax Learning; jf. <http://www.visl.sdu.dk/>), har udarbejdet en fremragende lokal, password-beskyttet søgemaskine til BNC der tillader grammatisk specificering af søgestrengene. Dette software har gjort det muligt for mig at supplere og verificere mine søgninger med standardklienten SARA.

kombinationer af leksikalske og grammatiske størrelser (fx *HAVE been* plus ‘præsens participium’), men ikke udelukkende grammatiske størrelser (fx ‘past’).

De forskellige faciliteter i de to korpora har medført at jeg har benyttet lidt forskellige søgestrategier tilpasset mit særlige formål med undersøgelsen, nemlig at afprøve den konkrete sprogbrug i forbindelse med de 36 tempora Halliday og Matthiessen foreslår. I den sammenhæng er det ikke specielt vigtigt at fastslå det helt præcise antal forekomster af **hyppigt** anvendte former. Eksempelvis er det ret ligegyldigt om ‘past in present’ anvendes 113.795 gange eller 141.873 gange, blot det kan konstateres at denne form er helt almindeligt forekommende. Derimod er det vigtigt at tilstræbe præcision hvis en tempus bruges **sjældent** eller måske slet **ikke forekommer** i de to korpora. Søgningerne skal derfor foretages på en sådan måde at jagten på eksempler intensiveres i takt med infrekvente søgeresultater.

Denne strategi blev udmøntet i fire forskellige typer søgninger: **TS**, **GS**, **SwS** og **ES**. Den første type søgning, **TS** (= TAKE Search), bestod i at søge udelukkende med verbet TAKE i de forskellige tempora (fx *take(s)*, *took*, *has/have taken*, *will be taking*, etc.). Hvis resultatet af en TS-søgning var over 200 forekomster (‘hits’) i et af de to hovedkorpora, blev der ikke foretaget yderligere søgninger idet det med meget stor sikkerhed kan konstateres at søgninger på samtlige verber i engelsk i den pågældende form ville resultere i tusindevis af forekomster, og på det grundlag kan formen betragtes som frekvent. TS-søgningen blev brugt på samtlige 36 tempora i BNC, men kun på ‘past’ og ‘present’ i WO fordi der i dette korpus, modsat BNC, kan søges på kombinationer af leksikalisk og grammatisk specificerede strenge, hvilket overflødiggør TS-søgningen i hele 34 af de 36 tempora.

I de tilfælde hvor der var under 200 forekomster i en TS-søgning i BNC, blev søgningen suppleret med en **SwS** søgning (SwS = Sweet Sixteen) omfattende 16 verber. Udgangspunktet for denne søgning var en reduceret søgestreng bestående af den invariable del af en konstruktion (fx *had been* i *had been taking* eller *will have* i *will have taken*). Disse søgninger resulterede i meget forskellige antal forekomster. I de tilfælde hvor der var over 1.500 forekomster, udbad jeg mig vilkårlige

sæt på 100 konkordanslinier med henblik på at identificere tilfælde hvor den invariable del blev suppleret med relevant form (således at der reelt var tale om en forekomst på den relevante tempus). SwS-søgebasen bestod af de første 12 forskellige verber i disse konstruktioner, suppleret med 3 verber som jeg må formode er frekvente, men som ikke allerede var blandt de 12 tilfældigt udvalgte (fx DO, MAKE, TRY, HAVE, GET), samt naturligvis den allerede foretagne søgning med TAKE. Herefter blev der søgt på disse 16 verber i den relevante tempusform, og antallet af forekomster blev lagt sammen. I SwS-søgningen blev der ikke taget hensyn til diskontinuitet (fx *had not been working*) eller inversion (*will your sister have tried?*), hvorfor man skal tage resultaterne som minimumstal, ikke bare på grund af indskrænkningen til 16 verber, men også i forhold til disse 16 verbers reelle frekvens i de pågældende tempora. Generelt gælder det at hvis SwS-søgningen på en bestemt tempus giver hundredevis af forekomster, må det formodes at en søgning der involverede samtlige verber i engelsk ville resultere i tusindevis af eksempler, hvorfor den pågældende tempus kan erklæres for frekvent.

I de tilfælde hvor søgningen med den invariable del resulterede i under 1500 forekomster, blev hele materialet manuelt gennemgået for at identificere antallet af relevante konstruktioner. Hvor antallet af relevante konstruktioner i et korpus lå under 200 blev søgningen suppleret med wildcards for at kunne inkludere tilfælde med diskontinuitet og inversion. Disse søgninger giver et præcist billede af forekomsten af en tempus i materialet og udgør den type søgning som jeg har kaldt **ES** (= Exhaustive Search). ES bidrager med præcision i de søgninger der påviser at en tempus er infrekvent eller slet ikke forekommer i materialet.

Den sidste type søgning, **GS** (= General Search), blev kun foretaget i WO, idet dette korpus tillader en kombination af leksikalsk og grammatisk specificeret søgestreng (hvilket overflødiggør SwS). En GS omfatter samtlige verber i den pågældende tempus, men der er ikke taget hensyn til diskontinuitet og inversion (da antallet af forekomster er tilstrækkeligt til at konkludere at den pågældende tempus er frekvent). GS angiver således minimumstal (men ikke nær så markant som SwS og især TS).

3.2 Resultat: frekvente, infrekvente og ikke-forekommende tempora

Resultatet af min undersøgelse af Hallidays tempora i BNC og WO er noget overraskende: 16 af Hallidays 36 tempora forekommer slet ikke i hverken BNC eller WO. Yderligere 7 er meget sjældne (og kan derfor klassificeres som 'infrekvente'). Kun 13 forekommer helt eller nogenlunde regelmæssigt (og kan derfor klassificeres som 'frekvente'). Fordelingen af antal forekomster inden for og på tværs af de tre grupper af henholdsvis frekvente, infrekvente og ikke-forekommende tempora synes endvidere i det store hele at hænge sammen med konstruktionernes kompleksitet: jo mere kompleks en tempus er, desto sjældnere er den. Dette er ikke i sig selv uventet. Det påfaldende består i de meget store forskelle der er i antal forekomster mellem frekvente og ikke-frekvente tempora, samt den meget store gruppe af infrekvente og ikke-forekommende tempora ud af det samlede tempusinventar. De tre hovedgrupperinger og antallet af forekomster for hver enkelt tempus ser således ud (tallet i første kolonne angiver Hallidays nummerering efterfulgt af hans tempusnavn):

Tempusnummer og -navn	Eksempel med TAKE	'Hits' i BNC	'Hits' i WO
Frekvente:			
1. past	<i>took</i>	TS 37,218	TS 20,096
2. present	<i>takes</i>	TS 11,666	TS 7,314
3. future	<i>will take</i>	TS 2,262	GS 69,491
4. past in past	<i>had taken</i>	TS 3,736	GS 60,168
5. past in present	<i>has taken</i>	TS 1,956	GS 137,575
6. past in future	<i>will have taken</i>	SwS 945	GS 817
7. present in past	<i>was taking</i>	TS 1,443	GS 60,104
8. present in present	<i>is taking</i>	TS 1,559	GS 75,490
9. present in future	<i>will be taking</i>	SwS 733	GS 3,977
10. future in past	<i>was going to take</i>	SwS 1,972	GS 2,780
11. future in present	<i>is going to take</i>	SwS 1,548	GS 3,058
16. present in past in past	<i>had been taking</i>	SwS 844	GS 2,966
17. present in past in present	<i>has been taking</i>	SwS 779	GS 8,027

Infrekvente:

12. future in future	<i>will be going to take</i>	ES 5	ES 4
14. past in future in present	<i>is going to have taken</i>	ES 1	ES 1
18. present in past in future	<i>will have been taking</i>	ES 26	ES 20
19. present in future in past	<i>was going to be taking</i>	ES 43	ES 42
20. present in future in present	<i>is going to be taking</i>	ES 87	ES 161
22. future in past in past	<i>had been going to take</i>	ES 41	ES 7
23. future in past in present	<i>has been going to take</i>	ES 1	ES 0

Ikke-forekommende (udelukkende ES):

13. past in future in past	<i>was going to have taken</i>
15. past in future in future	<i>will be going to have taken</i>
21. present in future in future	<i>will be going to be taking</i>
24. future in past in future	<i>will have been going to take</i>
25. past in future in past in past	<i>had been going to have taken</i>
26. past in future in past in present	<i>has been going to have taken</i>
27. past in future in past in future	<i>will have been going to have taken</i>
28. present in past in future in past	<i>was going to have been taking</i>
29. present in past in future in present	<i>is going to have been taking</i>
30. present in past in future in future	<i>will be going to have been taking</i>
31. present in future in past in past	<i>had been going to be taking</i>
32. present in future in past in present	<i>has been going to be taking</i>
33. present in future in past in future	<i>will have been going to be taking</i>
34. present in past in future in past in past	<i>had been going to have been taking</i>
35. present in past in future in past in present	<i>has been going to have been taking</i>
36. present in past in future in past in future	<i>will have been going to have been taking</i>

I vurderingen af antal forekomster er det vigtigt at tage den angivne type søgning i betragtning, jf. afsnit 3.1 ovenfor. Således er tallene for GS-, SwS- og naturligvis ikke mindst TS-søgninger minimumstal. Dette betyder at tallene for de frekvente tempora er større, i nogle tilfælde kolossalt meget større, end de ovenfor angivne. Derimod er der meget høj præcision i forbindelse med såvel tallene for de infrekvente tempora som den manglende identifikation af forekomster i gruppen af ikke-forekommende tempora. Denne præcision er et resultat af at

søgningerne har været neutrale i forhold til det leksikalske kerneled (og således automatisk har omfattet samtlige verber i engelsk) samt at der ved hjælp af 'wild cards' er taget højde for diskontinuitet ved inversion og brug af adverbialer i de sædvanlige positioner (med konstituenten på op til 4 ord).

I WO var der faktisk en enkelt forekomst af nr. 32 ('present in future in past in present'), nemlig *has been going to be being*, men ved nærmere granskning af eksemplets kontekst viste det sig at være lingvistisk metasprog (altså en citationsform) i en samtale mellem lingvister om netop tempusformer, hvorfor eksemplet naturligvis skal diskvalificeres.⁹

3.3 Konklusioner

Den overordnede konklusion på undersøgelsen i BNC og WO er at Hallidays tempussystem trods de begrænsende 'stop rules' kraftigt overgenererer i forhold til faktisk sprogbrug. Det er svært at se reel forskel på Hallidays og formelle lingvisters omgang med empiri: det er det potentielt mulige i sproget der er styrende for beskrivelsen, ikke hvordan sproget rent faktisk bruges. Hallidays tempusmodel har således nok en høj grad af 'observational adequacy' i Chomskys forstand (cf. Chomsky 1957, 1965, 1968, 1986; Radford 1981), men ikke i reel funktionel forstand. På uheldig vis medfører Hallidays legitime interesse for sjældne eksempler og deres kontekstafhængighed et beskrivelsesmæssigt skævt fokus i forhold til den funktionelle lingvistik mere overordnede interesse for konkret sprogbrug.

Det er endvidere interessant at kigge nærmere på det særlige forhold mellem frekvens og kompleksitet som jeg noterede i afsnit 3.2 ovenfor, nemlig at jo mere kompleks en tempus er, desto sjældnere synes den at være. Empirisk set er hverken stor eller middelstor kompleksitet specielt karakteristisk for tempuskategorien. Min undersøgelse kan således ikke undgå at belaste Hallidays tempusbeskrivelse, der netop måler kompleksitet i omfanget af rekursivitet, og som gør dette princip

---

9. Jeg er her Nina Nørgaard tak skyldig: det var hende der først foreslog at den pågældende konkordanslinie indeholdt en citation af tempussen snarere end en normal anvendelse af den, og den efterfølgende granskning af kontekst og kilde bekræftede hendes fortolkning.

til noget fundamentalt for kategorien. Denne konklusion tager udgangspunkt i det forhold at fordelingen af tempusforekomster inden for og på tværs af de tre hovedgrupper (de frekvente, de infrekvente og de ikke-forekommende) i det store hele er ligefrem proportional med antallet af valg i den rekursive proces. Hallidays 36 tempora har nemlig følgende rekursive cyklusprofil:

- 1 valg: tempus 1-3
- 2 valg: tempus 4-12
- 3 valg: tempus 13-24
- 4 valg: tempus 25-33
- 5 valg: tempus 34-36

I gruppen af frekvente tempora finder vi alle de tre former med 1 valg, otte ud af de ni med 2 valg (idet 'future in future' er meget sjælden og derfor er klassificeret som infrekvent), og kun to former med 3 valg. Gruppen af infrekvente tempora omfatter en enkelt form med 2 valg ('future in future') og seks former med 3 valg. Endelig er der i gruppen af ikke-eksisterende tempora fire former med 3 valg, ni former med 4 valg og tre former med 5 valg. Med andre ord: Langt det almindeligste – at dømme ud fra almindeligt sprogbrug – er tempusformer uden rekursivitet eller med blot et enkelt ekstra valg. Overgangen fra 2 til 3 valg er dramatisk: der er næsten ingen konstruktioner med 3 valg og slet ingen med 4 eller 5. Selv om vi – rent hypotetisk – anerkendte Hallidays rekursivitetsprincip i beskrivelsen af tempuskategorien, ville vi derfor kunne konkludere at der i faktisk anvendt sprog slet ikke gøres brug af rekursivitet i det omfang som Halliday og Matthiessen lægger op til (jf. "Halliday's further point is that we can choose again, and again, and again." (Matthiessen 1996: 438f)).

Det forhold at hele 16 tempora slet ikke forekommer i de to korpora, og at yderligere 7 er meget sjældne, samt at den konkrete fordeling i særlig grad belaster rekursivitetsprincippet, rejser det helt centrale spørgsmål om det er rimeligt at lade rekursivitet være det centrale fundament for en tempusbeskrivelse i engelsk. Sammenholder jeg de empiriske forhold der er kortlagt ovenfor, med de mere principielle problemer med modellen jeg har fremført i Bache 2004, mener jeg konklusionen er meget klar: rekursivitet er ikke karakteristisk for

tempuskategorien og bør derfor ikke udgøre noget fundamentalt for beskrivelsen af denne kategori.

Hvis man ser lidt nærmere på de tempora der indgår i de tre hovedgrupper (de frekvente, de infrekvente og de ikke-forekommende), så kan man mere specifikt konkludere at Hallidays 'secondary future' (realiseret af BE *going to*) udgør et særligt problem i beskrivelsen. Bemærk først at BE *going to* indgår i hele 24 af de 36 tempora i 'System I' og dermed er den næstmest anvendte tempusmarkør i systemet (kun overgået af 'secondary past', der ligeledes indgår i 24 tempora, men med to realisationer i 6 af dem, hvorved den kommer op på i alt 30 realisationer). Samtidig kan det noteres at *would* er helt udelukket fra Hallidays beskrivelse som mulig finit sekundær partner til 'primary future' *will* + infinitiv. Problemet med Hallidays 'secondary future' er nærmere bestemt at BE *going to* indgår i samtlige ikke-forekommende tempora, og i alle de infrekvente undtagen nr. 18. Og bortset fra nr. 10 og 11 er BE *going to* fraværende i alle de frekvente tempora (nr. 10 og 11 er de helt minimale konstruktioner hvor BE *going to* realiseres af præsens eller præteritum af BE og efterfølges af en simpel infinitiv). Empirisk set er BE *going to* således noget af en belastning for Hallidays tempusbeskrivelse. Bortset fra helt simple realisationer er konstruktionen i realiteten ret sjælden, men indtager alligevel en helt central plads i beskrivelsen.

Problemet med 'secondary future' bliver ikke mindre af at der ikke synes at være nogen begrundelse for at udelukke *would* som finit sekundær partner til *will*. Et særligt argument for at indlemme *would* i tempusbeskrivelsen, ud over at den mere generelt hører sammen med *will*, er at denne form bruges parallelt med ukontroversielle datidsformer (som fx 'past' og 'past in present') ved projektion (efter fx *said, claimed, thought, assumed, believed, etc.*) og derfor alene af den grund burde være med i 'System II' (finitte tempora i projicerede konstruktioner), der er defineret som en delmængde af 'System I' (jf. Halliday 1976 og Halliday & Matthiessen 2004: 337ff):

- (2) The dean said: "Jack *has left* the department".
The dean said that Jack *had left* the department.
- (3) The dean said: "There *will be* another meeting soon".
The dean said that there *would be* another meeting soon.

På samme måde som 'past in past' *had left* i indirekte tale neutralt gengiver 'present in past' *has left* i direkte tale i eksempel (2), så gengiver *would be* i indirekte tale helt neutralt 'present future' *will be* i direkte tale i eksempel (3). At *would* typisk optræder i specielt afgrænsede kontekster (som fx betingelsessætninger, fiktion og projicerede konstruktioner, jf. Bache & Davidsen-Nielsen 1997: 293, 297, 305f, 312, 315) er ikke et argument for at udelukke formen som tempusform, idet særegne distributionsforhold faktisk gør sig gældende for alle tempora. Det er heller ikke et argument mod *would* at formen også bruges med modal betydning (som fx i *He would sit and stare at his children's mess for hours*, der udtrykker en regelmæssigt tilbagevendende, forventelig adfærd), og at det i nogle tilfælde kan være svært præcist at afgrænse det modale indhold over for det temporale. Samme forhold gælder naturligvis *will*, som Halliday og Matthiessen helt ubekymret accepterer som en primær tempusmarkør. I den sammenhæng kan det nævnes at jeg andetsteds har argumenteret for at ingen tempusform i engelsk kan opfattes 'monadisk', dvs. som en form der kan beskrives udtømmende med henvisning til blot et enkelt kategoridomæne (jf. Bache 1997, 2002). Så ej heller på det punkt mener jeg *would* adskiller sig fra de øvrige tempusrealiseringer. Det kan derfor konkluderes at Halliday har et uafklaret dobbeltproblem med sin 'secondary future'.

4. Skitse til alternativ beskrivelse

En oplagt konsekvens af resultaterne af den empiriske undersøgelse af Hallidays tempusystem i BNC og WO er at udelukke *BE going to* fra det centrale tempusystem og i stedet anerkende denne konstruktion som en særlig tempusvariant og suppleringsform i forhold til *WILL*. Dette medfører et behov for en anden tempusform til at realisere sekundær fremtid, og her er *would* oplagt som formel finit modsætning til *will*. Hvis vi på denne baggrund indlemmer *would* som sekundær fremtid i stedet for finitte former af *BE + going to*, er resultatet følgende omrokeringer:

- Hallidays nr. 10 (future in past, fx *was going to take*) erstattes med *would + infinitive* (fx *would take*), der herefter danner par med nr. 3, fx *will take*,
- nr. 11 (future in present, fx *is going to take*) opfattes som særlig variant af nr. 3 (future): fx *will take*,

- nr. 19 (present in future in past, fx *was going to be taking*) erstattes med *would be V-ing*, der således danner par med nr. 18: *will be V-ing*,
- nr. 28 (present in past in future in past, fx *was going to have been taking*) erstattes med *would have been V-ing*, der således danner par med nr. 18: *will have been V-ing*.

Resultatet af disse dispositioner er et tempussystem der omfatter 16 former, svarende til beskrivelsen af det engelske tempus/aspekt-system i Bache & Davidsen-Nielsen 1997 og Bache 2000.¹⁰ Kernen i denne beskrivelse er følgende fire valg:

1.	past : present	($\pm$ -ed)
2.	future : nonfuture	($\pm$ will + infinitive)
3.	perfect : nonperfect	($\pm$ have + past participle)
4.	progressive : nonprogressive	($\pm$ be + present participle)

De fire valg udgør et simpelt kompositionelt, serielt system med følgende skopusrelationer:

past/present ($\pm$ future ($\pm$ perfect ($\pm$ progressive (V))))

Hvis vi lader betegnelserne for de involverede variabler indgå direkte i tempusnavnene i den rækkefølge de vælges i systemet, får vi følgende realisationer (med Hallidays tempusnumre anført i parentes):

1.	(2)	the present	<i>takes</i>
2.	(1)	the past	<i>took</i>
3.	(3)	the present future	<i>will take</i>
4.		the past future	<i>would take</i>
5.	(5)	the present perfect	<i>has taken</i>
6.	(4)	the past perfect	<i>had taken</i>
7.	(6)	the present future perfect	<i>will have taken</i>
8.		the past future perfect	<i>would have taken</i>
9.	(8)	the present progressive	<i>is taking</i>

10. Denne beskrivelse bygger i høj grad på Harder 1996, navnlig hvad angår det instruktions-semantiske tilsnit og tesen om indholdssyntaks.

10.	(7)	the past progressive	<i>was taking</i>
11.	(9)	the present future progressive	<i>will be taking</i>
12.		the past future progressive	<i>would be taking</i>
13.	(17)	the present perfect progressive	<i>has been taking</i>
14.	(16)	the past perfect progressive	<i>had been taking</i>
15.	(18)	the present future perfect progressive	<i>will have been taking</i>
16.		the past future perfect progressive	<i>would have been taking</i>

Af disse former er de 14 første frekvente og kun de to sidste infrekvente (med henholdsvis 46 og 161 forekomster i BNC og WO sammenlagt). Systemet omfatter ingen ikke-forekommende tempora. Den foreslåede skitse til alternativ beskrivelse har således et mere præcist og klart fokus på konkret sprogbrug.

Tilbage står jeg med en forpligtelse til at gøre rede for Hallidays 'secondary future', BE *going to*. I Bache & Davidsen-Nielsen 1997: 291f anføres det at BE *going to* og WILL begge ofte bruges "[to] instruct the hearer to think of the present and then look ahead", men at førstnævnte særligt bruges med en bibetydning af "future of present cause" (som fx i *It's going to rain* sagt i en situation hvor tunge skyer trækker sig sammen på himlen). Indholdsmæssigt egner den sig således eminent godt som særlig finit variant for WILL og infinitiv suppleringsform med fremtidigt indhold.

Hvis man – som Halliday – ønsker at beskrive BE *going to*-konstruktionens potentiale snarere end den konkrete sprogbrug, så er der en noget mere adækvat måde at gøre det på end at inkorporere den i et centralt rekursivt tempussystem. Som særlig tempusvariant og suppleringsform kan den nemlig langt mere enkelt beskrives som en kombination af en ikke-progressiv tempus/aspekt-form af BE efterfulgt af *going to* plus en af de fire mulige infinitiver på engelsk (simpel, perfektum, progressiv, perfektum progressiv). Konstruktionens potentiale kan beskrives serielt på denne måde:

(past/present (±future (±perfect (BE)))) + *going to* +
(±perfect (±progressive (**infinitive**)))

Det 'smukke' ved denne beskrivelse er at de to hovedingredienser ud over BE *going to* + infinitiven, nemlig bøjningspotentialer for henholdsvis

BE og infinitiven fås kvit og frit fra henholdsvis tempus/aspekt-systemet (for BE's vedkommende) og det generelle bøjningssystem for engelske infinitiver (til generering af fx *To work / To have worked / To be working / To have been working is extremely important*). Hvad angår tempussystemet, er der oven i købet en 'naturlig' forklaring på at valget ±progressive bortfalder – det opfattes som værende allerede positivt truffet i BE *going to*.

Den serielle formel for BE *going to* realiseres (potentielt!) af følgende 32 former (Hallidays tempusnumre er angivet i parentes):

1.	(11)	<i>is/are/am</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	frekvent
2.	(10)	<i>was/were</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	frekvent
3.	(12)	<i>will be</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	infrekvent
4.		<i>would be</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	ingen 'hits'
5.	(23)	<i>has/have been</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	infrekvent
6.	(22)	<i>had been</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	infrekvent
7.	(24)	<i>will have been</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	ingen 'hits'
8.		<i>would have been</i>	<i>going to</i>	<i>take</i>	ingen 'hits'
9.	(14)	<i>is/are/am</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	infrekvent
10.	(13)	<i>was/were</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
11.	(15)	<i>will be</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
12.		<i>would be</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
13.	(26)	<i>has/have been</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
14.	(25)	<i>had been</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
15.	(27)	<i>will have been</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
16.		<i>would have been</i>	<i>going to</i>	<i>have taken</i>	ingen 'hits'
17.	(20)	<i>is/are/am</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	infrekvent
18.	(19)	<i>was/were</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	infrekvent
19.	(21)	<i>will be</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	ingen 'hits'
20.		<i>would be</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	ingen 'hits'
21.	(32)	<i>has/have been</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	ingen 'hits'
22.	(31)	<i>had been</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	ingen 'hits'
23.	(33)	<i>will have been</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	ingen 'hits'
24.		<i>would have been</i>	<i>going to</i>	<i>be taking</i>	ingen 'hits'
25.	(29)	<i>is/are/am</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'

26. (28)	<i>was/were</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'
27. (30)	<i>will be</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'
28.	<i>would be</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'
29. (35)	<i>has/have been</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'
30. (34)	<i>had been</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'
32.	<i>would have been</i>	<i>going to</i>	<i>have been taking</i>	ingen 'hits'

Af disse mange former er kun de allermest simple konstruktioner, nr. 1 og 2, frekvente. En håndfuld af de andre former forekommer, men er infrekvente. Af disse er nr. 17 (Hallidays nr. 20) dog den mest frekvente med sammenlagt 161 hits i BNC og WO. En mere fokuseret funktionel beskrivelse ville indskrænke inventaret med henvisning til disse resultater og blot notere sig at jo mere kompleks den samlede konstruktion er, desto mere usandsynlig er dens anvendelse.

5. Konklusion

Min samlede konklusion er at Hallidays tempuskategori overgenererer kraftigt i forhold til den sprogbrug som BNC og WO omfatter (herunder spontant talt sprog), og som må formodes at være rimelig repræsentativ for standardengelsk. Hele 16 af hans 36 tempora henstår ubenyttet i de to korpora og yderligere 7 er meget sjældne, mens kun 13 er almindeligt forekommende. Der synes nærmere bestemt at være ringe empirisk belæg for hypotesen om rekursivitet som centralt bærende princip for tempuskategorien. Et særligt problem centrerer sig om Hallidays 'secondary future' realiseret af BE *going to* og den manglende indlemmelse af *would* + infinitiv som finit modstykke til *will* + infinitiv.

I skitsen til et alternativ til Hallidays tempuskategori foreslås BE *going to* omlagt til særlig tempusvariant og (nonfinit) suppleringsform, og *would* + infinitiv indlemmes som finit 'past future' i forhold til 'present future' *will* + infinitiv. Endvidere erstattes rekursiviteten af et serielt kompositionelt paradigme bestående af fire skopusrelaterede valg. Resultatet af denne omlægning er en indskrænkning af antallet af tempora til 16, hvoraf de 14 er frekvente og kun 2 er infrekvente. Denne model har således et klart empirisk fortrin. Samtidig skal det bemærkes at min model i mindst samme omfang som Hallidays sætter den paradigmatiske beskrivelsesdimension i centrum, og at det serielle

princip fortsat respekteres. Der er således tale om en nødvendig justering og funktional opstramning af SFLs tempusbeskrivelse snarere end en total omlægning.

Henvisninger

- Bache, C. (1997). *The Study of Aspect, Tense and Action: Towards a Theory of the Semantics of Grammatical Categories*, 2nd revised edition. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris & Wien: Peter Lang.
- Bache, C. (2000). *Essentials of Mastering English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Bache, C. (2002). On Categories in Linguistics, *Acta Linguistica Hafniensia* 34, 71-105.
- Bache, C. (2004). Tempus i Systemisk Funktional Lingvistik: En Kritisk Gennemgang, i B. Lihn Jensen, J. Korzen & H. Høeg Müller (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 11, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 7-27.
- Bache, C. (2005). Hallidays tempuskategori: funktion og empiri. *Notes* 2, Department of English, Copenhagen Business School, 7-21.
- Bache, C. & N. Davidsen-Nielsen (1997). *Mastering English Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. Haag: Mouton.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. (1968). *Language and Mind*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Halliday, M. A. K. (1976). The English Verbal Group, in G. R. Kress (ed.) *System and Function in Language*, London: Oxford University Press, 136-158.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar (Second Edition)*, London, New York, Sydney & Auckland: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. & C. M. I. M. Matthiessen (2004). *An Introduction to Functional Grammar (Third Edition)*, London, New York, Sydney & Auckland: Edward Arnold.
- Harder, P. (1996). *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

- Matthiessen, C. M. I. M. (1983). Choosing Primary Tense in English, *Studies in Language* 7(3), 369-429.
- Matthiessen, C. M. I. M. (1984). *Choosing Tense in English*, Information Sciences Institute Research Report, ISI/RR-84-143, University of Southern California.
- Matthiessen, C. M. I. M. (1996). Tense in English Seen through Systemic-Functional Theory, in M. Berry, C. Butler, R. Fawcett & Guowen Huang (eds) *Meaning and Form: Systemic Functional Interpretations III*, Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation, 431-497.
- Radford, A. (1981). *Transformational Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Semantisk analyse og afvigelser mellem sprogbrug og sprogstruktur

Kasper Boye

1. Indledning¹

Sproglige data giver i bedste fald to slags information om et sprogligt elements semantiske funktion: 1) information om elementets mulige betydninger i sprogbrug; 2) information om elementets morfosyntaktiske (inkl. distributionelle) egenskaber. I overensstemmelse hermed kan der helt grundlæggende stilles to krav til den semantiske analyse af et sprogligt element. 1) Den må indfange elementets brugsegenskaber. 2) Den må i overensstemmelse med et ikonicitetsprincip indfange elementets strukturelle egenskaber, som de reflekteres i dets morfosyntaktiske egenskaber. I mange tilfælde giver den samtidige opfyldelse af de to krav ingen problemer for den semantiske analyse, men undertiden strider opfyldelsen af det ene krav mod opfyldelsen af det andet. Det sidste giver anledning til en metodologisk sondring mellem på den ene side det sproglige elements funktion ifølge en analyse, der indfanger dets brugsegenskaber – hvad jeg skal kalde dets **ususfunktion** – og på den anden side det sproglige elements funktion ifølge en analyse, der indfanger dets strukturelle egenskaber – hvad jeg (med tak til Peter Harder) skal kalde dets **strukturkonforme funktion**. Tag f.eks. konstruktionen af engelsk *think* med *that*-sætning som i *I think (that) John is in Rome*. Der er gode morfosyntaktiske argumenter for at analysere *that*-sætningen som komplement til *think*. I konstruktionen

---

1. Denne artikel er resultatet af arbejde, der er gjort muligt af et ph.d.-stipendium bevilget af Statens Humanistiske Forskningsråd. Under arbejdet har jeg nydt godt af indsigtfulde kommentarer fra Peter Harder, Lars Heltoft og deltagerne i grammatikseminaret på Musholm i 2004. Jeg takker hermed for hjælpen.

med *that*-sætning fungerer *think* således ifølge en strukturkonform analyse som prædikator. I faktisk sprogbrug kan *think* da også fungere som prædikator (jf. Boye & Harder, under udgivelse). Det sproglige element *think* har således en ususfunktion, der er i overensstemmelse med dets strukturkonforme funktion som prædikator. Imidlertid har det også en anden og langt hyppigere ususfunktion, som afviger fra og synes uforenelig med denne strukturkonforme funktion. Hvis man skal tro en nylig korpusbaseret analyse foretaget af Thompson (2002), fungerer det sproglige element *think* i konstruktionen med *that*-sætning oftest på samme måde som et sætningsadverbium. M.a.o. er dets hyppigste ususfunktion ifølge Thompson funktionen som modifikator snarere end funktionen som prædikator².

Uforeneligheder som denne kan føre til en prioritering af de to krav til semantisk analyse og evt. til en negligering af det ene krav. En sådan negligering kan naturligvis være hildet i overensstemmelse med analytikerens teoretiske standpunkt som radikal funktionalist eller strukturalist eller hans metodiske praksis som korpus- eller lænestolslingvist. I mange tilfælde medfører negligeringen imidlertid, at vigtige sproglige fænomener og generaliseringer overses.

I denne artikel skal jeg argumentere for en analysepraksis, der ikke blot overholder begge de nævnte krav til semantisk analyse, men også som udgangspunkt fastholder sondringen mellem ususfunktion og strukturkonform funktion. I min argumentation skal jeg koncentrere mig om et særligt tilfælde af afvigelser mellem ususfunktion og strukturkonform funktion. Jeg skal diskutere den semantiske analyse af sproglige elementer, der tilhører et morfosyntaktisk afgrænset og indholdsmæssigt kohærent tegnsystem, dvs. et tegnparadigme, men har en brug, der er tegnsystemets øvrige medlemmer fremmed. Et sådant sprogligt element er imbabura quechua-suffikset *-chu*, for så vidt som det er beskrevet af

---

2. Man kan stille som kriterium for at postulere en given ususfunktion og skelne den fra andre, at ususfunktionen skal være erkendbar som strukturkonform funktion i samme eller andre sprog. I tilfældet med *think* er den adverbiallignende modifikatorfunktion erkendbar som strukturkonform funktion i engelsk, uden for konstruktionen med *that*-sætning. I sætninger som *John is, I think, in Rome* og *John is in Rome, I think* indtager *I think* samme positioner i sætningen som et typisk sætningsadverbium (f.eks. *probably*) (jf. Boye & Harder, under udgivelse).

Cole (1982). I afsnit 2 skitserer jeg fire mulige semantiske analyser af dette suffiks. I afsnit 3 og 4 forsøger jeg at vise, at den eneste af de fire analyser, der både overholder begge de nævnte krav og fastholder en sondring mellem ususfunktion og strukturkonform funktion, har to fordele, som de andre mulige analyser ikke deler. I afsnit 5 videreudvikler jeg derpå denne analyse, og som en del af min konklusion i afsnit 6 foreslår jeg i overensstemmelse med de retningslinjer, der er fulgt i analysen, en generel praksis for semantisk analyse. Undervejs præsenterer jeg data fra sprogene dansk, hixkaryana, kobon og ngiyambaa ud over, som nævnt, quechua.

2. En afvigelse mellem ususfunktion og strukturkonform funktion

Imbabura quechua, et sydamerikansk sprog, har et system af, hvad Cole (1982) kalder “validator suffixes”, og hvad jeg skal kalde epistemiske suffikser. Fire syntaktiske og distributionelle træk afgrænser systemet morfosyntaktisk (jf. Cole 1982: 163 og 165):

- 1) Suffikserne er ‘uafhængige suffikser’ i den forstand, at de kan affigures til alle sætningskonstituenten og ikke kun, som imbabura quechuas øvrige affikser, til nominal- eller verbalstammer.
- 2) Suffikserne indtager, ligesom andre ‘uafhængige suffikser’, positionen efter alle derivative og fleksive suffikser.
- 3) Suffikserne kan kun affigures til konstituenten i en overordnet sætning.
- 4) Suffikserne kan kun forekomme én gang og en ad gangen i samme sætning. I hvert fald dette træk adskiller dem fra de andre ‘uafhængige suffikser’, som Cole behandler: De ‘eksklusive suffikser’ *-taj* og *-raj* og det ‘limitative suffiks’ *-pash* kan alle forekomme i samme sætning som et epistemisk suffiks (se eksempler i Cole 1982: 168 og 170), mens ‘topikmarkøren’ *-ka* dels selv kan forekomme flere gange i samme sætning (Cole 1982: 167), dels i modsætning til de epistemiske suffikser ikke kan affigures til et finit verbal (Cole 1982: 167).

Ifølge Cole (1982: 164) udtrykker de epistemiske suffikser “authority for assertion”, dvs. evidential betydning, og “degree of certainty”. For så vidt synes de for en første betragtning at udgøre en indholdsmæssigt

kohærent gruppe, idet deres betydninger kan beskrives med henvisning til begrebet begrundelsesmæssig støtte (“justificatory support”; jf. Boye, under udgivelse) – “authority for assertion” og “degree of certainty” svarer til hhv. type og grad af begrundelsesmæssig støtte. I overensstemmelse hermed parafraserer Cole betydningerne af fire af de fem suffikser som hhv. “emphatic first-hand information”, “first-hand information”, “conjecture” og “doubt”. Det sjette suffiks, *-chu*, lader imidlertid i kraft af sin brug til at unddrage sig denne beskrivelse. Cole parafraserer det som “yes-no question” og anfører i overensstemmelse hermed eksemplet (1) (fra Cole 1982: 164)³.

- (1) mayistru-*chu* ka-ngui.
 teacher-yes-no question be-2.
 ‘Are you a teacher?’

Der er nu fire mulige semantiske analyser af *-chu*. Den første fokuserer på suffiksens strukturelle egenskaber og beskriver det som et epistemisk suffiks med henvisning til begrebet begrundelsesmæssig støtte, idet den betragter betydningen i (1) som et pragmatisk fænomen. Den anden fokuserer på suffiksens brug og beskriver det som et illokutionært suffiks, idet den betragter dets strukturelle egenskaber som medlem af systemet af epistemiske suffikser som irrelevante for semantisk analyse. Den tredje tager på én gang højde for såvel suffiksens brug som dets strukturelle egenskaber ved at generalisere og beskrive det som f.eks. et ‘irrealis’- eller ‘non-realis’-suffiks. Endelig tager den fjerde analyse højde for såvel suffiksens brug som dets strukturelle egenskaber ved at skelne mellem og registrere både den epistemiske strukturkonforme funktion og den illokutionære ususfunktion at danne ja-nej-spørgsmål. Af de fire mulige analyser er det kun den tredje og den fjerde, der

---

3. Suffikset *-chu* anvendes ikke blot til at danne ja-nej-spørgsmål, men også som led i en negation som i (i) (fra Cole 1982: 164; min kursivering):

- (i) nuka-ka *mana* chay llama-ta shuwa-shka-ni-*chu*.
 I-topic not that sheep-acc steal-perfect-I-neg.
 ‘I didn’t steal that sheep’.

I overensstemmelse hermed anfører Cole ved siden af parafrasen “yes-no question” parafrasen “negation”. Bemærk dog, at *-chu* i (i) netop kun er et led i negationen: *-chu* suppleres af *mana* ‘not’. I det følgende skal jeg se bort fra *-chus* anvendelse som led i en negation (jf. dog note 4).

overholder begge de to krav til semantisk analyse, der blev formuleret i afsnit 1. Kun den fjerde fastholder imidlertid sondringen mellem ususfunktion og strukturkonform funktion. I de følgende to afsnit skal jeg forsøge at vise, at denne analyse har to fordele, som de andre analyser ikke deler.

3. Sprogintern og tværsproglig generalisering

Den ene fordel ved den fjerde analyse af *-chu* har at gøre med sprogintern og tværsproglig generalisering: Analysen lader os se *-chu* som et eksempel på et generelt betydningsfænomen.

3.1. Sprogintern generalisering

Et andet af imbabura quechuas epistemiske suffikser, *chá(ri)*, udviser en afvigelse mellem ususfunktion og strukturkonform funktion, som svarer til den, der gælder for *-chu*. Cole (1982) parafraserer betydningen af suffikset *-chá(ri)* som "doubt". I overensstemmelse hermed lader det til at være vagt og kunne signalere forskellige grader af delvis begrundelsesmæssig støtte som i cuzco quechua-eksemplet i (2) (fra Faller 2003).

- (2) kunan wata-qa mana-*chá* allin-chu kuhichu ka-nqa!
 now year-top not-*eval* good-neg harvest be-3sgfut.
 'I guess/suppose/Surely, the harvest this year will be bad'.

Blandt de grader af støtte, der omfattes af *-chá(ri)*'s vaghed, er også den blotte mangel på begrundelsesmæssig støtte, dvs. funktionen at signalere epistemisk mulighed. Denne funktion manifesteres i (3) (fra Cole 1982: 164).

- (3) Juzi-ka Kitu-man chaya-shka-*chá*.
 José-topic Quito-to arrive-perfect-*doubt*.
 'Perhaps José has arrived in Quito'.

Ligesom *-chu* anvendes *-chá(ri)* til at danne ja-nej-spørgsmål.

- (4) shamu-ngui-*chu*.
 come-2-*inter*.
 'Will you come?'

- (5) shamungui-man-*chá*.
 come-2-conditional-*inter*.
 ‘Would you come?’

I denne ususfunktion tager *-chu* sig af indikative sætninger som i (4), mens *-chá(ri)* anvendes i konditionalis-markerede sætninger som i (5) (begge eksempler fra Cole 1982: 155). Som det var tilfældet med *-chu*, synes analyserne af *-chá(ri)s* ususfunktion og strukturkonforme funktion altså uforenelige. Denne gang er der blot kun tale om delvis uforenelighed. Den epistemiske strukturkonforme funktion afviger fra den illokutionære ususfunktion i (5), men stemmer overens med den epistemiske ususfunktion i (2) og (3).

3.2. Tværsproglig generalisering

Med sin afvigelse mellem illokutionær ususfunktion og epistemisk strukturkonform funktion har imbabura quechua-suffikset *-chu* modparter ikke blot i imbabura quechua, men også i hixkaryana, i dansk og andre germanske sprog samt i ngiyambaa.

Hixkaryana, et sydamerikansk sprog ikke beslægtet med quechua, har en række partikler, som Derbyshire (1979) kalder “the verification set of particles”. Disse partikler omfatter et system af, hvad jeg skal kalde epistemiske partikler. Seks syntaktiske og distributionelle træk afgrænser systemet morfosyntaktisk (jf. Derbyshire 1979: 143-145):

- 1) De epistemiske partikler optræder i reglen syntagmefinalt
- 2) De epistemiske partikler optræder ofte i et nominal- eller adverbialsyntagma i en position før sætningens hovedverbal.
- 3) De epistemiske partikler kan alle optræde sammen med et tempus-suffiks (som markerer indikativ i modsætning til imperativ). Dette træk adskiller dem fra de to illokutionære “verification particles” *hta* og *mpa*, der kun kan optræde med et imperativt suffiks.
- 4) De epistemiske partikler kan hver især kun optræde med et af de to non-præteritumssuffikser, der omtales nedenfor.
- 5) De epistemiske partikler kan kun forekomme én gang og en ad gangen i samme sætning. Dette træk tilsammen med det første og det sjette træk adskiller dem fra en tredje “verification particle”, intensifikatoren *ha*.
- 6) De epistemiske partikler kan alle tilføjes netop denne intensifikator.

Hixkaryana har som antydnet også et epistemisk system bestående af to non-præteritumssuffikser (der hver har en såkaldt kollektiv og en såkaldt non-kollektiv variant): hvad Derbyshire (1979: 136) kalder "the ordinary nonpast suffix" *-yaha/-yatxhe*, og hvad han kalder "the nonpast uncertainty suffix" *-yano/-yatxowI*. Kombinationerne af et af de to non-præteritumssuffikser med en af de epistemiske partikler eller med fraværet af en sådan partikel udtrykker forskellige epistemiske betydningsnuancer, der for en første betragtning alle kan beskrives med henvisning til det tidligere nævnte begreb begrundelsesmæssig støtte. Ved nærmere eftersyn lader en enkelt kombination imidlertid i visse tilfælde til at unddrage sig denne beskrivelse. Kombinationen af "the nonpast uncertainty suffix" med fraværet af en epistemisk partikel kan ganske vist som i (6) (fra Derbyshire 1979: 144) have den epistemiske ususfunktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte.

- (6) *nomokyan ha*.
'he may come'.

Det synes dog at kræve tilstedeværelsen af intensifikatoren *ha*. Når *ha* ikke er til stede, har kombinationen en anden ususfunktion som i (7) (fra Derbyshire 1979: 144).

- (7) *nomokvano*.
'will he come?'

"Nonpast uncertainty"-suffikset bruges tilsyneladende i fravær af epistemiske partikler og *ha* til at danne ja-nej-spørgsmål. Når det gælder kombinationen af "nonpast uncertainty"-suffiks med fraværet af epistemisk partikel, synes analyserne af ususfunktion og strukturkonform funktion således delvist uforenelige. Den epistemiske strukturkonforme funktion stemmer overens med den epistemiske ususfunktion i (6), men afviger fra den illokutionære ususfunktion i (7).

Dansk har som andre germanske sprog et system af epistemiske adverbier, adverbier som f.eks. *måske*, *sandsynligvis*, *sikkert*, *angivelig*, *øjensynlig* og *åbenbart*. Dette system svarer til Bartsches (1976: 19-23) tyske " K_0 "-adverbier og stort set til Swans (1988: 41-43) engelske "modal adverbs". Det er morfosyntaktisk afgrænset ved en række syntaktiske og distributionelle

træk (jf. Bartsch 1976: 15-23), bl.a. ved de epistemiske adverbiers evne til at fungere som svar på ja-nej-spørgsmål (jf. Caton 1969: 18-21), illustreret i (8), og ved deres position (før negation og efter partikler som *jo*, *skam* og *sgu*), når de optræder uden for sætningens forfelt, illustreret i (9).

- (8) – Har Chomsky ret?
 – Måske/sandsynligvis/sikkert/angivelig/øjensynlig/åbenbart/
 *dog/*alligevel/*i går.

- (9a) Hans suppe smager jo måske/sikkert/åbenbart aldrig af suppe.
 (9b) *Hans suppe smager måske/sikkert/åbenbart jo aldrig af suppe.
 (9c) *Hans suppe smager jo aldrig måske/sikkert/åbenbart af suppe.

Systemet af epistemiske adverbier er indholdsmæssigt kohærent, for så vidt som alle de epistemiske adverbiers betydning kan beskrives med henvisning til begrebet begrundelsesmæssig støtte. Adverbier som *måske*, *sandsynligvis* og *sikkert* udtrykker grad af begrundelsesmæssig støtte, mens adverbier som *angivelig* og *øjensynlig* udtrykker type af begrundelsesmæssig støtte. Ud over sin brug som udtryk for manglende begrundelsesmæssig støtte kan adverbiet *måske* imidlertid også anvendes til at danne ja-nej-spørgsmål (det samme gælder for de engelske og tyske epistemiske adverbier *perhaps* og *vielleicht*). For det første er tolkningen af en deklarativ sætning som ja-nej-spørgsmål langt mere naturlig, hvis sætningen indeholder *måske* som i (10), end hvis den indeholder et andet epistemisk adverbium som i (11).

- (10) Suppen smager måske af vand?
 (11) Suppen smager sandsynligvis/sikkert/angivelig/øjensynlig/åbenbart af vand?

For det andet kombineres en interrogativ sætning langt mere naturligt med *måske* som i (12) end med andre epistemiske adverbier som i (13).

- (12) Smager suppen måske af vand?
 (13) Smager suppen sandsynligvis/sikkert/angivelig/øjensynlig/åbenbart af vand?

Hverken i (10) eller (12) er *måske* naturligvis hovedansvarlig for tolkningen som spørgsmål. I (12) hviler denne tolkning på den interrogative sætningstype, i (10) på en markering af spørgende illokution vha. intonation eller spørgsmålstegn. Når *måske* alligevel må analyseres som spørgende i disse eksempler, skyldes det, at den indgår i harmonisk kombination med disse hovedansvarlige elementer: Hvis (11) og (13) skal være acceptable som spørgsmål, kræver det, at *sandsynligvis*, *sikkert*, *angivelig*, *øjensynlig* eller *åbenbart* læses, hvad Lyons (1977) kalder ‘objektivt’ – dvs. som tilhørende den proposition, der spørges til. I modsætning hertil er (10) og (12) acceptable, selv hvis *måske* læses subjektivt – dvs. som eksternt i forhold til den proposition, der spørges til. For det tredje er *måskes* spørgende funktion morfosyntaktisk og altså strukturelt registreret. I modsætning til andre epistemiske adverbier kan *måske* indlede en sætning med ledsætningsstruktur.

(14) Måske suppen smager af vand?

(15) *Sandsynligvis/sikkert/angivelig/øjensynlig/åbenbart suppen smager af vand?

I denne konstruktion har *måske* altid spørgende funktion. Adverbiet minder således om partiklen *mon*, der ligeledes kan indlede en sætning med ledsætningsstruktur.

(16) Mon suppen smager af vand?

Denne partikel har oven i købet sin oprindelse i et gammelt modalverb, *monne*, der bl.a. havde den epistemiske funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte. Analyserne af *måskes* ususfunktion og strukturkonforme funktion synes således delvist uforenelige. Den epistemiske strukturkonforme funktion stemmer overens med den epistemiske ususfunktion i f.eks. (8), men afviger fra den illokutionære ususfunktion i f.eks. (14). Til gengæld stemmer den illokutionære ususfunktion overens med den strukturkonforme funktion, der må tildeles *måske* som medlem af systemet af partikler, der kan indlede en sætning med ledsætningsstruktur. Foruden de interrogative *mon* og *måske* omfatter dette system de optative eller eksklamative *bare*, *blot* og

gid. Systemet lader altså til at være indholdsmæssigt kohærent, idet de partikler, det omfatter, alle udtrykker illokutionær betydning.

Endelig har *ngiyambaa*, et australsk sprog, en række partikler, som Donaldson (1980) kalder “free particles in topic position”. Disse partikler omfatter et system af, hvad jeg skal kalde epistemiske partikler. Det lader til at være morfosyntaktisk afgrænset ved to syntaktiske og distributionelle træk (jf. Donaldson 1980: 238-242):

- 1) De epistemiske partikler optræder kun enten sætningsinitialt eller sætningsfinalt.
- 2) De epistemiske partikler optræder i indikative sætninger, men ikke i imperative.

Disse to træk afgrænser fire epistemiske partikler fra to yderligere “free particles in topic position”: Partiklen *gara*: “prohibitive” optræder ikke i indikative, men kun i imperative sætninger, mens *waja:y* “negative” ikke er begrænset til sætningsinitial eller -final position. Alle fire epistemiske partikler har en betydning, der kan beskrives med henvisning til begrebet begrundelsesmæssig støtte. To partikler, *madajgul* “good job” og *ga:mbada* “bad job”, har foruden den emotive funktion, der fremgår af Donaldsons parafraser, funktionen at signalere fuld støtte. En tredje partikel, *yadhanga*: “believed true”, udtrykker delvis støtte. Den fjerde, *yama* “dubitative, yes or no”, kan i overensstemmelse med en af sine brug og med sit medlemskab af systemet af epistemiske partikler analyseres som havende funktionen at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, dvs. epistemisk mulighed. Denne betydning manifesteres, når partiklen optræder sætningsinitialt som i (17) (fra Donaldson 1980: 242).

- (17) *yama-ga*: dhuru minga-dhi guṛuga-nha-ba.
dubit-ignor snake+abs burrow-circ be-in-pres-sub.
 ‘I wonder whether there is a snake in the burrow’.
 (Lit.: ‘Yes or no, I don’t know, that there is a snake...’).

I sætningsinitial position efterfølges *yama* altid af det ignorative klitikon *-ga*: og konstrueres altid med underordneren *-ba* føjet til verbalets tempusaffiks. Partiklen har imidlertid også en anden brug.

- (18) dhuru minga-dhi guřuga-nha *yama*.
 snake+abs burrow-circ be-in-pres *dubit*.
 ‘There is a snake in the burrow, isn’t there?’

Når den optræder sætningsfinalt som i (18) (fra Donaldson 1980: 241), fungerer den som **tag-spørgsmål**. Også når det gælder *yama*, synes analyserne af ususfunktion og strukturkonform således delvist uforenelige. Den epistemiske strukturkonforme funktion stemmer overens med den epistemiske ususfunktion i (17), men afviger fra den illokutionære ususfunktion i (18).

Eksemplerne ovenfor fra imbabura quechua, hixkaryana, dansk og ngiyambaa kan generaliseres, som følger: De involverer alle en afvigelse mellem på den ene side den epistemiske strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, dvs. epistemisk mulighed, og den illokutionære ususfunktion at danne ja-nej-spørgsmål. De udgør m.a.o. belæg for en tværsproglig tendens til, at sproglige elementer, der har den strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, anvendes med ususfunktionen at danne ja-nej-spørgsmål. Der er også belæg for en modsat tværsproglig tendens til, at sproglige elementer, der for en strukturkonform betragtning er illokutionære ja-nej-spørgsmålsdannere, anvendes til at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte. Ifølge Davies (1981) er det f.eks. tilfældet med interrogativen i det ny-guineanske sprog kobon. Foruden en illokutionær læsning som ja-nej-spørgsmål er der således også en epistemisk læsning af den interrogative sætning i (19) (fra Davies 1981: 180).

- (19) Nipe um-öb aka.
 3s die-perf3s or.
 ‘Has he died?’
 ‘I think he may have died’.

I overensstemmelse hermed anfører Ochs (1996: 412-413) “interrogative mood” som et af mange sproglige midler til at signalere “uncertainty/unknowing state”.

I henhold til hvad Croft (2001: 96) kalder “the semantic map connectivity hypothesis”, kan den tværsproglige tendens i funktionel typolo-

gisk sprogteori tolkes som en forbindelse, en kompatibilitet, mellem funktionerne at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte og at danne ja-nej-spørgsmål. Denne forbindelse er interkonceptuel, for så vidt som den går på tværs af funktionsdomænerne eller begrebszonerne – Crofts “conceptual spaces” – epistemicitet og illokution. Etableringen af den tværspørglige tendens har imidlertid ikke kun værdi i sig selv. Kendskabet til den kan bidrage til at præcisere analysen af *-chus* strukturkonforme funktion. Som det fremgik af afsnit 2, synes suffikset ikke at have nogen epistemisk ususfunktion. Cole (1982) giver ingen eksempler, hvor det optræder med epistemisk betydning. Analysen i afsnit 2 kunne derfor nok bestemme suffiksets strukturkonforme funktion som epistemisk, men ikke præcisere dets epistemiske betydning. I lyset af den tværspørglige tendens virker det imidlertid rimeligt at tilskrive *-chu* den strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, dvs. epistemisk mulighed. Kun en konsekvent sondring mellem ususfunktion og strukturkonform funktion samt en registrering af begge lader os se *-chu* i lyset af den omtalte tværspørglige tendens. Og kun i lyset af denne tendens kan *-chus* strukturkonforme funktion bestemmes præcist.

4. Diakron hypotesedannelse

Den anden fordel ved den fjerde analyse af *-chu* har at gøre med diakron hypotesedannelse: Analysen lader os se *-chu* som værende midt i en særlig semantisk udvikling.

Crofts “semantic map connectivity hypothesis” er formuleret, så den gælder synkront. Hypotesen har imidlertid også en diakron variant (jf. f.eks. van der Auwera & Plungian 1998: 86-87 og 111-112). I overensstemmelse hermed har synkrone funktionsforbindelser som den, der blev omtalt i afsnit 3, et diakront korrelat i en tværspørgligt generel semantisk udviklingssti. Således kan sproglige elementer, der udviser en afvigelse mellem ususfunktion og strukturkonform funktion, betragtes som værende i bevægelse fra et gammelt systemtilhørsforhold til et nyt. I denne bevægelse indtager de forskellige positioner. Betragt igen de sproglige elementer fra dansk, hixkaryana, imbabura quechua og ngiyambaa, der blev analyseret i afsnit 2 og 3, og sammenlign dem med det danske adverbium *muligvis*. Dette adverbium indtager den ene

yderposition på den semantiske udviklingssti. Ligesom *måske* tilhører det morfosyntaktisk systemet af epistemiske adverbier. I overensstemmelse hermed og med sin væsentligste ususfunktion må det ligesom *måske* antages at have den strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, dvs. epistemisk mulighed. Ligesom *måske* kan det endvidere rimeligvis i kraft af sin epistemiske strukturkonforme funktion anvendes til at danne ja-nej-spørgsmål. Imidlertid synes denne anvendelse sjældent: Tolkningen af den deklarative sætning i (20) som ja-nej-spørgsmål synes langt mindre naturlig end den tilsvarende tolkning af den deklarative sætning i (10).

(20) Suppen smager muligvis af vand?

Endelig kan *muligvis* i modsætning til *måske* (jf. (14)) ikke indlede en sætning med ledsætningsstruktur.

(21) *Muligvis suppen smager af vand?

Adverbets ususfunktion stemmer altså overens med dets strukturkonforme funktion. Det tilhører systemet af epistemiske adverbier og har i overensstemmelse hermed den strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, dvs. epistemisk mulighed. Denne funktion er samtidig adverbets væsentligste ususfunktion. Den danske partikel *mon* indtager den anden yderposition på den semantiske udviklingssti. Som nævnt har den dannelsen af ja-nej-spørgsmål som sin væsentligste ususfunktion, og den indgår på lige fod med partikler som *bare*, *blot* og *gid* i et system af illokutionære partikler, der er morfosyntaktisk afgrænset ved partiklernes mulighed for at kunne indlede sætninger med ledsætningsstruktur som i (16). Også *mons* ususfunktion og strukturkonforme funktion stemmer således overens, men denne gang er der tale om den illokutionære funktion at danne ja-nej-spørgsmål, ikke om den epistemiske funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte. Tidligere har *mon* imidlertid som nævnt haft denne epistemiske funktion. De resterende sproglige elementer, der blev analyseret i afsnit 2 og 3, indtager alle en position imellem disse to yderpositioner på den semantiske udviklingssti. De har alle signaleringen af manglende begrundelsesmæssig støtte som strukturkonform funktion, men dannelsen af ja-nej-spørgsmål som en

standardiseret, væsentlig ususfunktion. Tættest på den yderposition, der indtages af *muligvis*, optræder imbabura quechua *-chá(ri)*, ngiyambaa *yama* og hixkaryana-kombinationen af “the nonpast uncertainty suffix” med fraværet af en epistemisk partikel. Foruden ususfunktionen ja-nej-spørgsmål, der afviger fra deres strukturkonforme funktion, har disse elementer en ususfunktion, som stemmer overens med deres strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte. I så henseende udviser de, hvad Hopper (1991) kalder ‘funktionel divergens’. Tættere på den yderposition, der indtages af *mon*, optræder imbabura quechua-suffikset *-chu*. Dette suffiks lader ikke til at udvise funktionel divergens. Det lader således ikke til at have nogen ususfunktion, der er identisk med dets strukturkonforme funktion. Tættest på *mons* position optræder endelig dansk *måske*. Ganske vist udviser *måske* funktionel divergens – adverbiet anvendes både i overensstemmelse med og i afvigelse fra sin epistemiske strukturkonforme funktion. Men i modsætning til hvad der gælder for de elementer, der optræder længere væk fra *mons* position, er *måskes* spørgende ususfunktion som tidligere nævnt strukturelt registreret, nemlig i adverbiets tilhørsforhold til systemet af illokutionære partikler som *bare*, *blot*, *gid* og *mon*. I modsætning til hvad der gælder for netop *mon*, er *måskes* spørgende ususfunktion imidlertid ikke entydigt strukturelt registreret, for så vidt som *måske* også kan anvendes med denne funktion, når det optræder på samme plads i sætningen som de øvrige epistemiske adverbier (jf. (10) og (11)).

Bevægelsen fra gammelt til nyt systemtilhørsforhold kan illustreres som i figur 1.

Figur 1

	Strukturkonform funktion	Ususfunktion
<i>muligvis</i>	Ingen begrundelsesmæssig støtte	Ingen begrundelsesmæssig støtte
<i>-chá(ri)</i>	Ingen begrundelsesmæssig støtte	Ingen begrundelsesmæssig støtte Ja-nej-spørgsmål
<i>yama</i>	Ingen begrundelsesmæssig støtte	Ingen begrundelsesmæssig støtte Ja-nej-spørgsmål
"nonpast uncertainty suffix" og manglende epistemisk partikel	Ingen begrundelsesmæssig støtte	Ingen begrundelsesmæssig støtte Ja-nej-spørgsmål
<i>-chu</i>	Ingen begrundelsesmæssig støtte	Ja-nej-spørgsmål
<i>måske</i>	Ingen begrundelsesmæssig støtte Ja-nej-spørgsmål	Ingen begrundelsesmæssig støtte Ja-nej-spørgsmål
<i>mon</i>	Ja-nej-spørgsmål	Ja-nej-spørgsmål

Det ligger lige for at betragte bevægelsen nedad igennem figur 1 som en illustration af en diakron bevægelse fra et tilhørsforhold til et epistemisk system til et tilhørsforhold til et illokutionært system. Når det gælder *mon*, er der da også diakront belæg for en sådan bevægelse. Der er imidlertid i princippet intet til hinder for, at den diakrone bevægelse går den modsatte vej. Kobons interrogativ, der blev omtalt i afsnit 3, kunne f.eks. tænkes at være undervejs i en bevægelse væk fra et tilhørsforhold til et illokutionært system.

Hvad angår suffikset *-chu*, synes det oplagt at antage, at det er i færd med at bevæge sig fra et tilhørsforhold til et epistemisk system til et tilhørsforhold til et illokutionært system. En sådan antagelse er i overensstemmelse med en funktionel sprogteori, der ser sprogstruktur som en udkrystallisering af, men samtidig også forudsætning for, sprogbrug (Boye & Harder, under udgivelse). Hvis man altså ser sprogstruktur som sprogbrugens diakrone efterslæb, må suffiksets (endnu) ikke strukturelt registrerede illokutionære ususfunktion

diakront antages at være senere end dets ikke længere brugbare epistemiske strukturkonforme funktion. I sidste ende er det naturligvis et empirisk diakront spørgsmål, om *-chu* bevæger sig fra det ene systemtilhørsforhold til det andet eller omvendt. Kun en konsekvent sondring mellem ususfunktion og strukturkonform funktion samt en registrering af begge lader os imidlertid se *-chus* diakrone bevægelse mellem to systemer.

5. Videre analyse af afvigelsen mellem ususfunktion og strukturkonform funktion

Blandt de fire semantiske analyser af suffikset *-chu*, der blev skitseret i afsnit 2, er det tydeligvis kun den fjerde, der tillader sprogintern og tværspørglig generalisering og diakron hypotesedannelse som beskrevet ovenfor. Såvel den tværspørglige tendens, der blev formuleret i afsnit 3, som de diakrone overvejelser, der blev gjort i afsnit 4, forudsætter en konsekvent analytisk sondring mellem ususfunktion og strukturkonform funktion. Endnu er analysen af *-chu* imidlertid utilfredsstillende i to henseender.

For det første er suffiksets strukturkonforme funktion potentielt et analytisk artefakt. Analysen af den hviler på den antagelse, at *-chus* strukturelle egenskaber som medlem af systemet af epistemiske suffikser er funktionelt motiverede, men denne antagelse holder ikke nødvendigvis. Suffiksets systemtilhørsforhold kan principielt tænkes at være en strukturel tilfældighed. Analysens rimelighed er da betinget af, at den overholder et krav om en funktionel kompatibilitet mellem *-chus* ususfunktion og strukturkonforme funktion. Der er ganske vist belæg for en sådan kompatibilitet, for så vidt som afvigelsen mellem de to funktioner er i overensstemmelse med en tværspørglig tendens. Selvom det er usandsynligt, kan det imidlertid principielt set ikke afvises, at også denne tendens er udtryk for en tilfældighed. Det essentielle belæg for en funktionel kompatibilitet mellem de to funktioner er, at kompatibiliteten hviler på, hvad man kan kalde et pragmatisk rationale. Det pragmatiske rationale motiverer anvendelsen af sproglige elementer med funktionen at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte til at danne ja-nej-spørgsmål. Det kan formuleres således: En deklarativ sætning, der indeholder et element,

der signalerer manglende begrundelsesmæssig støtte, koder som direkte talehandling fremsættelsen af en proposition, hvis gyldighed ingen som helst positiv begrundelsesmæssig støtte har. En oplagt grund til at fremsætte en sådan ustøttet proposition er ønsket om at få dens gyldighed bekræftet, afkræftet eller støttet. Som indirekte talehandling er det således oplagt, at fremsættelsen tolkes som et ja-nej-spørgsmål⁴.

For det andet siger analysen intet om *-chus* egentlige semantiske, dvs. kodede eller, om man vil, psykologisk reale, funktion. Hvis den skal gøre det uden at forfalde til postulater uden empirisk dækning, er der kun to muligheder. Suffiksets kodede funktion må identificeres enten med dets strukturkonforme funktion eller med dets ususfunktion. I overensstemmelse med det funktionelt sprogteoretiske syn på forholdet mellem sprogbrug og sprogstruktur, der blev præsenteret i afsnit 4, indebærer den første mulighed, at suffiksets illokutionære ususfunktion betragtes som en ikke-kodet pragmatisk funktion. Den anden mulighed indebærer derimod, at suffiksets epistemiske strukturkonforme funktion betragtes som et diakront betinget artefakt. Valget mellem de to muligheder svarer til et valg af, hvor langt oppe (eller nede) i figur 1 der skal trækkes en grænse mellem signaleringen af manglende begrundelsesmæssig støtte og dannelsen af ja-nej-spørgsmål som kodede funktioner. Som kriterium for at identificere kodet funktion med strukturkonform funktion foreslår jeg følgende: Kodet funktion identificeres med strukturkonform funktion, hvis og kun hvis der eksisterer en ususfunktion, som svarer til den strukturkonforme funktion. Efter dette kriterium må *-chu* kode den illokutionære funktion at danne ja-nej-spørgsmål. Den epistemiske strukturkonforme funktion at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte må således betragtes som et diakront betinget artefakt.

---

4. Der synes også at kunne formuleres et pragmatisk rationale, som motiverer anvendelsen af sproglige elementer, der har funktionen at signalere manglende begrundelsesmæssig støtte, som led i en negation (jf. note 3): Når man ønsker at fremsætte en sætning, som udtrykker en negeret proposition, er det indlysende, at man da oftest ikke har nogen som helst begrundelsesmæssig støtte for propositionens gyldighed. Det virker således rimeligt – om end overflødigt – samtidig med at man udtrykker negation, at signalere denne mangel på støtte.

6. Konklusion

Sondringen mellem ususfunktion og strukturkonform funktion svarer til en sondring mellem to slags information om et sprogligt elements semantiske funktion: information om elementets brug og information om dets strukturelle egenskaber, som disse reflekteres i dets morfosyntaktiske egenskaber. I denne artikel har jeg med afsæt i en analyse af imbabura quechua-suffikset *-chu* argumenteret for, at semantisk analyse som udgangspunkt må fastholde en sådan sondring. Kun med en sondring mellem de to funktioner kan evt. afvigelser mellem dem registreres, og registreringen af afvigelser mellem ususfunktion og strukturkonform funktion sikrer, at vigtige sprogingterne og tværspøglige synkrone og diakrone generaliseringer ikke overses.

De retningslinjer, der er fulgt i analysen af *-chu*, kan generaliseres til en analysepraksis, der gælder for semantisk analyse som sådan. Analysepraksisen kan formuleres i fire punkter. De to første sikrer, at analysen overholder de to krav om indfangning af hhv. ususfunktion og strukturkonform funktion, der blev nævnt i afsnit 1. I tilfælde af at ususfunktion og strukturkonform funktion afviger fra hinanden, sikrer de to sidste punkter, at analysen tager højde for det krav om en funktionel kompatibilitet mellem ususfunktion og strukturkonform funktion, der blev nævnt i afsnit 5.

- 1) Det sproglige elements betydninger i sprogbrug registreres, og elementets ususfunktion(er) analyseres som de(n) maksimale begrebsmæssige generalisering(er) af de registrerede betydninger i sprogbrug (jf. note 2).
- 2) Det sproglige elements strukturelle systemtilhørsforhold registreres, og elementets strukturkonforme funktion(er) analyseres med henvisning til et begreb, der kan fungere som fællesnævner for de(t) system(er), elementet tilhører.
- 3) I tilfælde af at ususfunktion og strukturkonform funktion afviger fra hinanden, etableres der så vidt muligt en synkron eller diakron forbindelse mellem ususfunktion og strukturkonform funktion i form af et pragmatisk rationale og evt. sprogingterne eller tværspøglige (synkrone eller diakrone) korrelationer.

- 4) I tilfælde af at en forbindelse ikke kan etableres, forkastes analysen af det sproglige elements strukturkonforme funktion, idet elementets strukturelle systemtilhørsforhold beskrives som ikke funktionelt motiverede.

Som nævnt i afsnit 1 har jeg koncentreret mig om et særligt tilfælde af afvigelser mellem ususfunktion og strukturkonform funktion. Fælles for de sproglige elementer, jeg har diskuteret, er, at de alle tilhører et let erkendbart tegnsystem. Således har strukturkonform funktion kunnet knyttes til sproglige elementers strukturelle systemtilhørsforhold. Nu er det naturligvis ikke alle sproglige elementer, der tilhører et let erkendbart tegnsystem. Men der er, så vidt jeg kan se, ingen problemer i at knytte strukturkonform funktion til sproglige elementers strukturelle egenskaber som sådan, sådan som det er skitseret i bemærkningerne om engelsk *think* i afsnit 1. Det er bemærkelsesværdigt, at også når det gælder sproglige elementer som *think* (jf. Boye & Harder, under udgivelse), giver afvigelsen mellem ususfunktion og strukturkonform funktion anledning til tværspørglig generalisering og diakron hypotesedannelse som beskrevet ovenfor.

Henvisninger

- Bartsch, R. (1976). *The grammar of adverbials: a study in the semantics and syntax of adverbial constructions*. Amsterdam: North-Holland.
- Boye, K., under udgivelse. Modality, evidentiality and epistemicity.
- Boye, K. & P. Harder, under udgivelse. Complement-taking predicates: usage and linguistic structure.
- Caton, C. E. (1969). Epistemic qualifiers and English grammar. *Studies in philosophical linguistics* 1. 17-54.
- Cole, P. (1982). *Imbabura Quechua*. Amsterdam: North-Holland.
- Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar: Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Davies, J. (1981). *Kobon*. Amsterdam: North-Holland.
- Derbyshire, D. C. (1979). *Hixkaryana*. Amsterdam: North-Holland.
- Donaldson, T. (1980). *Ngiyambaa. The language of the Wangaaybuwan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Faller, M. (2003). Evidentiality in Cuzco Quechua. A two-level analysis. Foredrag i Amsterdam Grammar Colloquium.

- Hopper, P. J. (1991). On Some Principles of Grammaticalization. E. C. Traugott & B. Heine (red.). *Approaches to Grammaticalization I-II*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 17-35.
- Lyons, J. (1977). *Semantics I-II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ochs, E. (1996). Linguistic resources for socializing humanity. J. J. Gumperz & S. C. Levinson (red.). *Rethinking Linguistic Relativity*. Cambridge: Cambridge University Press. 407-437.
- Swan, T. (1988). *Sentence adverbials in English: a synchronic and diachronic investigation*. Oslo: Novus.
- Thompson, S. A. (2002). 'Object complements' and conversation. *Studies in Language* 26,1. 125-163.
- van der Auwera, J. & V. Plungian (1998). Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2. 79-124.

Det attributive adjektivs stilling i spansk

Lotte Dam

1. Indledning

Det attributive adjektiv i spansk kan stå både før og efter substantivet i et nominalsyntaxme (= hhv. AS og SA¹), hvilket ses eksemplificeret i (1)-(9)²:

- (1) Qué pena que sea tan fría, la **blanca nieve**. 'Sikke en skam at den er så kold, den **hvide sne**'. AS
- (2) "Tú me conocerás", ella dijo, "por la **rosa roja** que llevaré en la solapa". "Du vil kunne kende mig", sagde hun, på den **røde rose** jeg bærer i reverset." SA
- (3) **Trágico accidente** en la India. 'Tragisk ulykke i Indien.' AS
- (4) Me siento muy identificada con la colega que hace referencia a los **bajos sueldos** de los trabajadores sociales. 'Jeg kan identificere mig meget med den kollega der henviser til socialarbejdernes **lave lønninger**.' AS
- (5) Muchos productos desaparecen del mercado antes de que estén al alcance de las personas con **sueldos bajos**. 'Mange produkter forsvinder fra markedet før de er disponible for folk med **lave lønninger**.' SA
- (6) Todos conocemos la **fantástica película** Braveheart. 'Vi kender alle den **fantastiske film** Braveheart.' AS
- (7) La clienta es una **mujer inglesa**. 'Kunden er en **engelsk kvinde**' SA

---

1. I overensstemmelse med traditionen angiver SA stillingen SUBSTANTIV ADJEKTIV, mens AS står for ADJEKTIV SUBSTANTIV.

2. Alle eksempler med undtagelse af (24)-(26) er fundet på Internettet. Alle eksempler er godkendt som naturlige spanske sætninger af indfødte informanter.

- (8) Esta vez veremos cómo un gato malvado ataca a un **pobre niño** que no tiene culpa de nada. ‘Denne gang vil vi se hvordan en ondskabsfuld kat angriber en **stakkels dreng** der ikke er skyld i noget.’ AS
- (9) Enrique le dio su ropa nueva a un **niño pobre**. ‘Enrique gav sit nye tøj til en **fattig dreng**.’ SA

Om eksempler som (1) anføres typisk at et adjektiv hvis betydning udgør en inhærent egenskab hos det som substantivet betegner – sne er pr. natur hvidt – foranstilles, mens det om eksempler som (2) anføres at adjektivet efterstilles når dets betydning ikke angiver noget på forhånd givet – rosen kunne godt have haft en anden farve –, hvilket kaldes at det specificerer og indskrænker substantivets ekstension. (3) anses for en slags variant af (1), her er blot ikke tale om en inhærent egenskab hos substantivet, men om en forventet egenskab, og om adjektiver der betegner en sådan, siges normalt at de foranstilles. I et eksempel som (4) tales typisk om fællestræk (de lave lønninger forstås som værende generelle for socialarbejderne), mens der i et eksempel som (5) tales om en undergruppe af lønninger og evt. modsætning til høje lønninger. Om eksempler som (6) anføres typisk at vurderende adjektiver oftest foranstilles, i modsætning til adjektiver der beskriver noget objektivt som i (7), hvor man også ville tale om specificering. (8) og (9) ses typisk som eksempler på et adjektiv der har forskellig betydning afhængig af stilling.

Litteraturen om adjektivets stilling i spansk giver forudseeligt nok ikke ét enkelt bud på forskellen mellem foranstilling og efterstilling af adjektivet. Ifølge Bello (1981: 153) o.a. er det efterstillede adjektiv specificerende, mens det foranstillede er eksplicit, eksemplificeret ved eksempler som (1) og (2). Romero Gualda (1989: 91) o.a. opererer med dikotomien *objektiv vs. subjektiv*. Ifølge Luján (1980: 81) og andre generativister er de to positioner afledt af hhv. restriktive og parentetiske relativsætninger. Ofte sammenkædes adjektivets stilling med dets semantiske art, og der tages udgangspunkt i eksisterende klassifikationer over adjektiverne. Ifølge Navas Ruiz (1986: 124), der opererer med bl.a. *klassificerende* og *kvalificerende* adjektiver, efterstilles førstnævnte fx altid; det samme siger Gómez Torrego (2002: 60) konkret om adjektiver der betegner bl.a. nationalitet og tilhørsforhold. Ifølge Demonte (1991: 269), der bruger termen *relationelle adjektiver* for Navas Ruiz' klassificerende adjektiver,

efterstilles disse normalt, men kan foranstilles når de er vurderende. Endelig anfører nogle grammatikere flere af de i beskrivelsen af (1)-(9) anførte betydninger for hver af de to positioner.

Der er flere problematiske forhold i de traditionelle beskrivelser. Distinktionerne eksplikativ/specificerende og objektiv/subjektiv holder, som vi vil se, ikke. Det er heller ikke korrekt at de såkaldt klassificerende adjektiver aldrig kan være foranstillede. Der er heller ikke 100 % overensstemmelse mellem position og betydning for den gruppe adjektiver der siges at skulle have forskellig betydning afhængig af position. Almela Pérez (2000: 296) peger i øvrigt på at der flere steder i litteraturen om emnet finder en terminologisk sammenblanding sted af det leksikalske og det syntaktiske niveau, fx med benævnelser som "specificerende og eksplikative adjektiver", der indikerer at adjektiver på forhånd kan kategoriseres sådan.

Litteraturen synes således ikke at give et entydigt billede af betydningen af adjektivets stilling før eller efter et substantiv. Betydninger som subjektiv, fællestræk, inhærent og forventet egenskab kan fx næppe siges at være forskellige på forhånd eksisterende betydninger hæftet på foranstilling af adjektivet, men må være nogle betydninger der fremkommer på baggrund af forskellige forhold i sætningen, heriblandt adjektivets position før substantivet. I denne artikel vil jeg argumentere for at der er tale om betydninger og forhold der kan forudses af én fællesnævner for hver af de to positioner. Jeg vil beskrive de to positioners betydning og vha. af en analyse af en række eksempler vise at det er de to betydninger i samarbejde med den konkrete sproglige og situationelle kontekst der giver anledning til en bestemt betydning. Artiklen bygger således på den antagelse at betydningen af en sætning skabes hos en modtager på baggrund af en afkodning af sproglige og kontekstuelle elementer.³

2. Betydning af SA og AS

Ifølge Klein-Andreu (1983: 150) signalerer efterstilling af adjektivet kontrast, mens foranstilling signalerer ikke-kontrast, og hun beskriver de to

---

3. I denne artikel diskuteres og analyseres kun eksempler med ét adjektiv.

betydninger som hhv. *kontrastiv* og *nonkontrastiv karakteristik*. Fant (1990: 34) har et lignende forslag, blot formuleret som instrukser: “look for a significant difference” og “do not look for any significant difference”. Nølke (1999), der har taget en lignende problemstilling op som den i indledningen skitserede, blot inden for adjektivets stilling i fransk, taler for **fokalisering** som forklaringsprincip i en modulær tilgang der integrerer den sproglige og situationelle kontekst. Min tilgang ligger i stor udstrækning tæt på de netop nævnte, men adskiller sig som udgangspunkt ved at jeg mener betydningen gælder for attributivleddet generelt og ikke kun når dette udgøres af et adjektiv. Jeg bruger kun begrebet fokalisering sådan som det helt overordnet og indledningsvist defineres hos Nølke og Korzen (1999: 32-33), nemlig med betydningen “at henlede opmærksomheden på”. Det er en inhærent del af en fokalisering at der skabes en modsætning til eller sammenligning med noget andet, så jeg ser altså Klein-Andreas og Fants forslag som konsekvenser af en fokalisering. Ligeledes er det så implicit ved ikke-fokalisering at der ikke skabes modsætning til eller sammenlignes med noget andet. I beskrivelsen af adjektivets stilling hhv. før og efter et substantiv baserer jeg mig på følgende antagelser:

- Adjektivets funktion er her attributiv, og betydningen er den der gælder for selve attributionsfunktionen, der jo må være den samme uanset hvad materiale den udgøres af.
- Attributivleddets position er en grammatisk konstellation og har som sådan grammatisk betydning.
- Grammatisk betydning er instruksional.
- Til enhver grammatisk størrelse er knyttet én betydning, her til hver af de to positioner.
- Afsender har som udgangspunkt altid valget mellem de to positioner.

Attributivled beskriver den leksikalske kerne i et nominalsyntaxme eller denne sammen med et eller flere andre attributiver som en helhed, som i *crisis económica española*, hvor *española* modificerer *crisis económica* som en helhed. Beskrivefunktionen er et ud af to delelementer i attributionsfunktionen. Som udgangspunkt kan attributivleddet stå både før og efter det som det beskriver, og det andet delelement er hæftet på positionen af dette led. Herfra gives en nærmere instruks for beskrivel-

sen, der jo er til stede uanset position. Jeg foreslår følgende betydninger for hhv. det efterstillede og det foranstillede attributivled:

Det efterstillede attributivled: Beskriv referenten for den leksikalske kerne i det nominalsyntagme attributivleddet selv er en del af, på en måde der fokaliserer den egenskab der beskrives i attributivleddet.

Det foranstillede attributivled: Beskriv referenten for den leksikalske kerne i det nominalsyntagme attributivleddet selv er en del af, på en måde der ikke fokaliserer den egenskab der beskrives i attributivleddet.

Af det forskellige materiale der kan udgøre et attributivled, kan kun adjektivet optræde i begge positioner⁴. Præpositionssyntagmer og relativsætninger er altså ikke kompatible med foranstillingens betydning. I praksis er de to betydninger for de to positioner derfor kun aktuelle for adjektiver, og da temaet for dette indlæg kun er adjektivets position, taler jeg om de to betydninger som betydninger i hhv. SA og AS.

Jeg arbejder ud fra den hypotese at denne grundlæggende forskel mellem de to positioner altid er til stede, og at det er denne der i kombination med konteksten giver anledning til forskellige betydninger, som eksemplificeret ovenfor, og som forudser at fx et adjektiv der betegner en inhærent egenskab ved det substantiv det beskriver, oftest optræder foranstillet. I afkodningen og dermed betydningsetableringen af et givent SA eller AS indgår følgende elementer:

1. Attributionsfunktionen
  - a. Beskrivefunktionen
  - b. Positionen
2. Den sproglige kontekst
3. Den situationelle kontekst

Nølke og Korzen (1999: 42) opererer med begrebet **fokalisatorer**, som er størrelser der bringer noget i fokus. Disse kan være af morfologisk,

---

4. Participlet anses for at være verbets adjektiviske form og hører således her under termen adjektiv.

leksikalsk og syntaktisk art, førstnævnte almindelige på såkaldt eksotiske sprog (42-43). Som et eksempel på en leksikalsk fokalisator nævnes *même* (43), og som eksempel på en syntaktisk nævnes sætningskløvning (44). Jeg mener at adjektivets stilling er en grammatisk konstellation og således kan betragtes som en syntaktisk måde at fokusere på. Fokalisering kan ses som en notionel størrelse der findes forskellige steder i sproget.

Den følgende eksempelmanalyse har som formål at sandsynliggøre at det er de to enhedsbetydninger i kombination med den sproglige og situationelle kontekst der indgår i betydningsetablering af et givent SA og AS, samt at forklare hvorfor nogle kontekster foretrækker den ene struktur.

3. Eksempelmanalyse

Eksemplerne i analysen er især udvalgt mhp. at repræsentere de betydninger der ofte tilskrives hhv. SA og AS (jf. ovenstående), og vi vil bl.a. se at disse betydninger ikke altid findes i forbindelse med den position som de traditionelt tilskrives, og at de således ikke kan siges at være hæftet på nogen position på forhånd.

I eksempler hvor det som adjektivet betegner, udgør en inhærent egenskab hos substantivet som i (1), vil stillingen oftest være AS fordi det er mest naturligt ikke at ville fokusere en egenskab der ikke kunne have været anderledes, og som modtageren tilmed måske allerede kender på forhånd. Noget lignende gør sig gældende i (3), hvor afsender ofte ikke finder det relevant at sætte fokus på fx at en ulykke er tragisk fordi det er noget modtager allerede kunne forvente. Men selv hvor adjektivet betegner en inhærent egenskab ved et substantiv, findes der eksempler på efterstilling, jf. (10):

- (10) La reina contempló el contraste de la **sangre roja** sobre la **nieve blanca** y suspiró. 'Dronningen betragtede kontrasten mellem det **røde blod** og den **hvide sne** og sukkede'. SA, SA

Ved efterstilling siges det ofte at adjektivet er med til at indskrænke substantivets ekstension, hvorved der kan skabes modsætning til andre typer. I (10) er effekten af efterstillingen imidlertid ikke at hhv. *sangre*

roja og *nieve blanca* skaber modsætning til blod og sne i andre farver idet modtageren jo er bekendt med at de pågældende farver er inhærente ved det som de to substantiver betegner. I stedet bliver effekten af fokaliseringen af farveadjektiverne at de to semer *rojo* og *blanco* udskilles fra hhv. *sangre* og *nieve*, og der sker i dette eksempel det at de to farver kontrasteres med hinanden. Noget lignende gør sig gældende i (11):

- (11) Entonces fue a buscar pinturas y pintó a sus conejitos de todos colores. ¡Ahora sí podía verlos fácilmente jugando en la **nieve blanca**! ‘Så hentede hun maling og malede sine kaninunger i alle mulige farver. Nu kunne hun let se dem mens de legede i den **hvide sne**! SA

Eksemplet er fra en historie, og forhistorien er at en kaninmor ikke kan se sine unger lege i sneen fordi de selv er hvide ligesom den. Det efterstillede adjektiv bruges i sagens natur her ikke til at identificere substantivets referent. I stedet sker der ved fokaliseringen som i (10) det at semet *blanco* udskilles fra *nieve*, og der skabes nu modsætning til de farver som kaninmoren har malet ungerne i, hvilket tydeliggør billedet af de legende kaniner i den hvide sne. Men naturligvis er efterstilling mest almindelig når adjektivet ikke betegner en inhærent egenskab, men når man vil identificere en entitet ud af flere, jf. (12):

- (12) No me gustan las **rosas amarillas**, prefiero las blancas o las rojas bien oscuras. ‘Jeg kan ikke lide **gule roser**, jeg foretrækker hvide eller meget mørkerøde’. SA

Her indebærer fokaliseringen af *amarillas* at der skabes kontrast til de øvrige roser der nævnes i sætningen, dvs. til entiteter af samme art, men med en anden egenskab, her farven. Når den sproglige kontekst indeholder et bestemt determinativ, skabes der ofte kontrast mellem entiteter som i (12), men det som kontrasten skabes til, kan også blot være en alternativ egenskab som et substantiv kunne have haft, hvilket eksemplificeres i (2). Selv med tilstedeværelsen af den bestemte artikel er der her ikke tale om identifikation af én entitet blandt flere, men blot en specificering af at rosen er rød og ikke fx gul eller hvid. I (13) er der ligeledes ikke tale om identifikation af en entitet blandt flere:

- (13) ¿Habr  alguna madre que no se sienta mal al dejar a su **hijo enfermo** cuando se va a trabajar? ‘Findes der mon nogen mor der ikke føler sig dårlig tilpas ved at efterlade sit **syge barn** når hun tager på arbejde?’ SA

I dette eksempel indebærer konteksten at der ved fokaliseringen ikke skabes modsætning til nogle raske søskende. Der er blot tale om en specificering af at det er når barnet er sygt – og ikke n r det ikke er det – at ingen mor vil efterlade det.

Betydningen fra det efterstillede attributiv synes kun at give instruks om at modtager skal fokusere adjektivet, og det er så konteksten der fører til det endelige resultat, herunder hvad der skabes modsætning til.

Ovenstående (4) og (5) repræsenterer eksempler på at et nominalsyn- tagme bestående af substantiv + adjektiv kan referere til en gruppe som helhed eller til en undergruppe. I (5) kan betydningen beskrives som restriktiv; fokaliseringen af *bajos* bevirker her infereringen at der er nogle andre lønninger der er høje. I (4) skabes der ved den manglende fokalisering ikke modsætning til noget andet, og vi infererer derfor at der er tale om et fællestræk, dvs. noget generelt for en gruppe. Der kan dog også sagtens være tale om noget generelt ved efterstilling; her er det bare ikke noget modtager infererer på baggrund af adjektivets stil- ling, jf. (14), der således viser at betydningen ‘generel’ ikke på forhånd er hæftet på foranstilling:

- (14) El **sueldo bajo** del trabajador es un gran problema. ‘Arbejderens **lave l n** er et stor problem’. SA

Det giver i dette eksempel ikke mening at arbejderen også skulle have en høj l n, og der er således tale om en generel egenskab ved et efterstillet adjektiv. Ofte siges det også om foranstilling at der er tale om en kendt egenskab, en variant til den inhærente egenskab, men i dette eksempel er egenskaben også kendt i forvejen. I stedet synes efterstillingen at medføre at der skabes fokus på det forhold at arbejderens l n er lav – og ikke høj, eller s  høj som den burde være. Vi bevæger os nu ind på afsenders valg af position. Nølke (1999: 110) opstiller følgende princip for valg mellem foran- og efterstilling: “Afsender vælger den struktur,

der gør en eventuel “fejltolkning” mindst graverende”. Omvendt sagt vælger han den hvor han skønner der er størst mulighed for at modtager etablerer den tiltænkte betydning. I (14) synes der ikke at være risiko for at modtager infererer at der også er en høj arbejderløn, og afsender kan da anvende fokaliseringens mulighed til et andet formål som han satser på modtager på baggrund af konteksten kan inferere. Eksemplet illustrerer i øvrigt sammen med (11) og (13) at de to positioner ikke svarer til hhv. en restriktiv og en parentetisk relativsætning, som foreslået af flere generativister.

Som allerede nævnt, sættes foranstilling ofte i forbindelse med subjektivitet, og det siges bl.a. at vurderende adjektiver som i (6) tit er foranstillede. Ved ikke at fokusere adjektivets betydning skabes ikke modsætning til andre potentielle muligheder, og det subjektive kan da komme til at fremstå som almengyldigt (jf. også Klein-Andreu (1983: 158)). Noget lignende kan forklare mere eller mindre faste forbindelser som *un cordial saludo* (“venlig hilsen”); når der ikke skabes fokus på adjektivet, ikke så meget som overvejes det at hilsenen kunne have været anderledes, og på den måde er foranstillingen faktisk en fremhævelse af at man er høflig selv om det ikke fremhæves ved fokalisering. Eksempler af ironisk karakter kan ifølge Klein-Andreu (1983: 158) også forklares på denne vis; *¡valiente amigo!* (“sikke en god ven!”); det er ikke meningen at den pågældende skal beskrives som *valiente* som én ud af flere muligheder. Herved opstår den subjektive og ironiske betydning.

Eksempelanalysen viser hvordan den selv samme grammatiske betydning i forskellige kontekst kan føre til forskellige resultater, og at bestemte empiriske resultater kan forudses af denne, fx at et adjektiv der betegner en inhærent egenskab ved det substantiv det modificerer, ofte foranstilles. Det næste afsnit er til illustration af at det er de to positioners grammatiske betydning der gør at bestemte typer adjektiver ofte står i en af de to positioner.

4. Forholdet mellem adjektivtype og stilling

Som allerede nævnt, kædes adjektivets type ofte sammen med dets position. Det essentielle i den sammenhæng er at der generelt ikke kan opstilles et et-til-et-forhold mellem en bestemt type og dets stilling, sådan

som det påstås af nogle, og at det snarere synes at forholde sig på den måde at bestemte typer adjektiver **på grund af** deres betydning er mere egnede (evt. kun mulige) til den ene position. I mange tilfælde drejer det sig blot om at finde den rette kontekst for at et bestemt adjektiv kan stå i en ikke-forventet position.

Nølke (1999: 111) o.a. opererer med en leksikalsk analyse af ord i semer med de overordnede typer generiske (her kaldt generelle) og specifikke semer. Disse ses som relative størrelser, således at et sem kan være mere eller mindre specifikt. De meget specifikke semer vil i reglen tiltrække sig fokus, mens elementer helt uden specifikke semer vil være umulige i fokus. Specifikke semer uden for fokus svækkes. Vi vil i det følgende se hvorledes dette gælder for adjektiverne.

Ikke alle opererer med helt den samme inddeling af adjektiverne eller bruger de samme betegnelser, men det synes at være gængs at skelne mellem hvad Demonte (1991) og (1999) betegner som *kvalificerende* og *relationelle* adjektiver, hvoraf førstnævnte bruges til at beskrive egentlige egenskaber ved et substantiv, fx mht. personlighed eller udseende, mens sidstnævnte betegner et tilhørsforhold, fx af politisk, religiøs eller national art. Hos Navas Ruiz (1977: 124-126) findes ligeledes denne tvedeling, dog anvendes termene *kvalitative* og *klassificerende*. Ifølge bl.a. Navas Ruiz (1986: 124), Demonte (1999: 151) og Gómez Torrego (2002: 60) efterstilles de klassificerende/relationelle adjektiver altid, hvilket sidstnævnte mener at illustrere ved eksemplet **español pintor* og Demonte (1991: 269) ved **un inglés sombrero*. Der sker her, såvel som i meget af den øvrige litteratur om adjektivets stilning, det helt fundamentalt uhensigtsmæssige at der gives eksempler der kun består af et substantiv og et adjektiv, dvs. nominalsyntagmer helt uden både sproglig og situationel kontekst. Det er korrekt at deres eksempler synes uidiomatiske, og de relationelle/klassificerende adjektiver er for det meste efterstillede pga. af deres specifikke semstruktur, der bevirker at de oftest vil bruges til at specificere, men (15) og (16) illustrerer at det fx er muligt at foranstille et adjektiv der betegner nationalitet:

- (15) Deberíamos dejar de guiarnos por la **española** costumbre de pensar que en cuanto se abre un juicio el acusado es culpab-

le.⁵ 'Vi burde holde op med at lade os styre af den **spanske vane med at tænke at så snart der indledes en retssag, er den anklagede skyldig.**' AS

- (16) Sentado en su mesa y trabajando con el ordenador, ofrecía un aspecto chocante en la hora de la **española siesta.** 'Som han sad der ved sit bord og arbejdede ved computeren, var han et chokerende syn i den **spanske siesta.**' AS

Ved foranstilling sker der nu det at det specifikke sem der angiver ren relation, nedtones kraftigt.⁶ I (15) og (16) ser vi da også at de substantiver *española* beskriver, ikke kan siges at høre til Spanien som nation, men snarere tildeles dette adjektivs betydning som en egenskab; noget typisk ved den spanske kultur. Således optræder det foranstillede nationalitetsadjektiv også ofte gradbøjet, hvilket ikke er meningsfuldt i forbindelse med den rent relationelle tolkning. Denne betydning findes dog også ved det efterstillede adjektiv, nemlig hvor afsender søger at fremhæve at der er tale om noget typisk spansk, jf. (17):

- (17) La verdad es que la siesta tiene mala fama. Esta **costumbre española** a veces nos hace sentirnos avergonzados. 'Sandheden er at siestaen har et dårligt ry. Denne **spanske vane** får os sommetider til at føle os flove.' SA

I (16) er det ikke formålet at specificere at siestaen hører til den spanske kultur, og for at undgå denne interpretation placeres adjektivet foran. I (17), derimod, efterstilles det fordi det skal specificeres at der er tale om en typisk spansk vane, som man som spanier er flov over i forhold til andre lande. I Demontes eksempel er determinativet ubestemt, hvilket taler for at udtrykket kunne optræde som tema i en sætning, hvorved man kunne forvente en specificering som en del af præsentationen, hvilket ville fås ved efterstilling. Det substantiv hun

5. I modsætning til de øvrige eksempler indeholder dette et andet attributivled, men det skønnes ikke at have nogen betydning her.

6. Et alternativ til Nølkes semanalyse er at adjektiver ikke indeholder disse specifikke semer på forhånd, men først får dem i konteksten, nemlig foranlediget af deres position efter substantivet, eller ikke får dem pga. deres position før substantivet. Denne analyse følges ikke op i denne artikel, men kunne også være en forklaringsmulighed.

har valgt til illustration, *sombrero*, er i øvrigt ikke det mest velegnede at placere et adjektiv foran fordi de som udgangspunkt kan være fra alle mulige lande, modsat fx *siesta*. Demonte har således valgt en sproglig kontekst der ikke favoriserer foranstilling og er på den baggrund nået til en fejlkonklusion.

Også adjektiver der betegner et religiøst tilhørsforhold, lader sig i den rette kontekst foranstille:

- (18) Canal 9 y su **católico dueño** no aceptan los »spots« para un sexo más seguro. 'Kanal 9 og dens **katolske ejer** accepterer ikke spots om mere sikker sex.' AS

Her sker der ligeledes en semnedtoning idet *católico* her ikke bruges til at kommunikere den rent relationelle betydning af ordet, nemlig den omtalte ejers officielle religiøse tilhørsforhold uden hensyntagen til om han er troende/praktiserende. Den manglende fokalisering og den deraf følgende nedtoning af det specifikke sem medfører at modtager i stedet tolker at den pågældende efterlever de katolske principper, og det er også denne betydning der er relevant i sammenhængen og skal angive årsag til at man ikke vil vise en bestemt slags spots. Nedtoningen af det specifikke sem tilfører ytringen en lidt nedsættende tone, og eksempler af denne art kan føre til distinktionen *subjektiv vs. objektiv* idet et efterstillet *católico* her jo ville angive det rent relationelle tilhørsforhold, dvs. en objektiv betydning.

Nogle af de såkaldt relationelle adjektiver lader sig vanskeligere foranstille end de netop omtalte. Det drejer sig om fx *industrial* ("industrielt") og *científico* ("videnskabeligt"), der betegner et helt sæt af karakteristika, nemlig dem der er forbundet med hhv. *la industria* og *la ciencia*. Denne type adjektiver har meget stærke specifikke semer. Også fx participier er for det meste efterstillede fordi de har meget specifikke semer, hvilket skyldes deres verbale karakter.

Også blandt de kvalificerende adjektiver er der forskel idet fx adjektiver der betegner form og farve, oftest optræder efterstillet fordi de har meget specifikke semer. De såkaldt elementære adjektiver som *grande/pequeño* ("stor"/ "lille") og *bueno/malo* ("god"/"dårlig") ses derimod

hyppigt foranstillet fordi de er uden specifikke semer. De henter deres betydning efter substantivet, jf. også Nølke (1999: 125). En fokalisering af dem som følge af efterstilling kan medføre at de tilføres et specifikt sem, sml. (19)-(20):

- (19) Un **buen político** debe ser una persona dialogante, con dotes diplomáticas y conciliadoras. ‘En **god politiker** skal kunne indgå i dialog og besidde diplomatiske og forsonende egenskaber.’ AS
- (20) Cuando digo “el mejor político” no me refiero a que tenga que ser bueno porque no hay ningún **político bueno**. ‘Når jeg siger “den bedste politiker”, mener jeg ikke at han skal være god som menneske, for der findes ikke **politikere der er gode (mennesker)**’.⁸ SA

Mens det foranstillede *bueno* blot betyder *god* på en eller anden måde (=generelt sem), får det efterstillede et mere specifikt sem tilført. I (19) får *bueno* således sin betydning efter substantivet, og der etableres den betydning at den pågældende person er god som politiker, dvs. en dygtig politiker. I (20) tilføres *bueno* et specifikt sem, og der etableres her den betydning at det drejer sig om at være et godt menneske. Det er naturligvis en forudsætning for denne betydning at substantivet er i besiddelse af trækket [+Hum], men betydningen etableres ikke ud fra *político* som ved foranstilling. Fokaliseringen får imidlertid ikke altid semtilførsel som effekt, men kan også få den specificerende betydning som effekt, hvorved substantivets ekstension indskrænkes, jf. (21):

- (21) Desde aquí a todos vosotros os digo que el **político bueno** es el político muerto. ‘Herfra siger jeg til alle jer at en **god politiker** er en død politiker’. SA

Vi ser altså at den samme betydning af *bueno* uden specifik betydning kan etableres ved både foran- og efterstilling. Dog synes efterstilling at

---

7. De egentlige gradbøjningsformer, dvs. de der ikke består i (*el más + adj.*), findes hyppigst foranstillet. Der er dog ikke plads til et nærmere studium af disse former her.

8. Det synes som om “god politiker” her ville få betydningen “dygtig politiker” som i (19), og det synes derfor ikke velvalgt som oversættelse af *político bueno*. Den grammatiske struktur er anderledes i oversættelsen, men er alligevel markeret med fed.

have den specifikke betydning som default, jf. (22), hvor der slet ikke er nogen kontekst som kan inddrages i interpreteringen af adjektivet, og hvor efterstillingen nødvendigvis må få den specifikke betydning:

- (22) A nuestro entrañable Bernardo Llompart, senador por Menorca (...); a nuestro llorado José María Escuin, senador por Castellón (...), un **buen político** y sobre todo un **político bueno**. 'Til vores nære ven Bernardo Llompart, senator på Menorca (...); til vores begrædte José María Escuin, senator i Castellón (...), en **god politiker** og især et **godt menneske**. AS, SA

Omvendt synes det vanskeligere at finde eksempler på at *un buen político* etablerer den specifikke betydning af *bueno*. Man behøver dog blot at ændre substantivet til fx *persona* for nemt at kunne finde et eksempel hvor det foranstillede *bueno* får denne betydning, jf. (23):

- (23) No necesito ir a la iglesia, mientras sea una **buena persona**. 'Jeg behøver ikke gå i kirke så længe jeg er et **godt menneske**. AS

Dette kan forklares ved det tidligere nævnte forhold at adjektivets betydning bestemmes ud fra substantivet, og *persona* giver i modsætning til bl.a. *político* den specifikke betydning.

Ovenstående eksempler med *bueno* illustrerer kombinationen af det på én gang enkle (fokaliseringsprincippet) og komplekse (kontekstens betydning). Jeg analyserer i denne sammenhæng ikke andre elementære adjektiver; for det første fordi det ville blive for omfattende i forhold til denne artikels omfang, for det andet fordi formålet med denne artikel er at illustrere hvordan forskellige sproglige og kontekstuelle elementer hele tiden spiller ind fra eksempel til eksempel, hvorfor man i princippet kunne fortsætte i det uendelige.

Vi har nu set at adjektivernes fordeling kan forklares med udgangspunkt i de to grammatiske betydninger fra adjektivets position. Nogle adjektivtyper findes oftest i den ene position, men også inden for de enkelte overtyper findes der undertyper der lettere lader sig placere hhv. før eller efter substantivet end andre.

5. Adjektiver der siges at skifte betydning

Næsten alle grammatikere opererer med en gruppe adjektiver der skifter betydning afhængig af position, fx *nuevo* (efterstillet: “(helt) ny”, foranstillet “anden”), *antiguo* (efterstillet: “gammel i alder”, foranstillet: “tidligere”), *distintos* (efterstillet: “forskellige”, foranstillet: “flere”) og *pobre* (efterstillet: “fattig”, foranstillet: “stakkels”). Fænomenet ses dog meget sjældent forklaret. Ifølge Klein-Andreu (1983: 161) er der ikke tale om polysemi/homonymi, men om at de pågældende adjektiver har en betydning der kan give anledning til forskellige fortolkninger afhængig af konteksten. Man kan dog også mere præcist forklare fænomenet med udgangspunkt i adjektivernes semstruktur. Om det franske *pauvre*, der er parallelt til det spanske *pobre*, kunne man ifølge Nølke (1999: 156) forestille sig at det indeholder et mindre specifikt sem der angiver noget med mangel, og et mere specifikt sem der angiver at temaet for mangel er jordisk gods. Denne specifikke angivelse forsvinder så ved foranstilling, og tilbage har vi en hel generel mangelsituation. Og en stakkels mand er en mand der generelt mangler et eller andet, det være sig venner, helbred, intelligens osv. Analysen tager udgangspunkt i at den fulde betydning af de pågældende adjektiver er den de har når de er efterstillede og når de står prædikativt:⁹

(24) El hombre es pobre. ‘Manden er fattig’.

(25) Es nuevo. ‘Den er ny’.

(26) Son distintos. ‘De er forskellige’

Man kunne forestille sig at *nuevo* indeholder et mere generelt sem “nyt på en eller anden måde” samt et mere specifikt sem der angiver at det er “af ny dato”. Det samme, blot med modsat fortegn, kunne man sige for *antiguo*. For disse to adjektivs vedkommende kan man umiddelbart se en betydningsmæssig sammenhæng, men selv ved *pobre*, hvor betydningsforskellen er noget større, synes forklaringen brugbar. Som Nølke (1999: 156) påpeger, bør man dog lave en grun-

9. Som nævnt i fodnote 5, kan et alternativ være at adjektiverne ikke på forhånd indeholder disse specifikke semer, men får dem fordi de fokaliseres. Dette kan også være forklaringen på at det er denne betydning de har når de optræder prædikativt – her kan de nemlig også siges at stå i fokus.

digere semanalyse af alle de adjektiver der normalt angives, for at se om hypotesen holder.

Det interessante er imidlertid også at der ikke er et 100 % et-til-et forhold mellem betydning og stilling, jf. (22):

- (27) *Cambiar de Casa*. Dirigido a: Clientes que quieren comprar su **nueva casa**, sin tener que vender antes la **casa antigua**. ‘Flytning. Henvendt til kunder der vil købe deres **nye hus** uden at være nødt til først at sælge det **gamle hus**’. AS, SA

Nueva casa følger det der traditionelt siges om *nuevo*, nemlig at det foranstillet får betydningen “ny” i betydningen “anden”. *Antiguo*, derimod, får her ikke den betydning det traditionelt siges at have når det er efterstillet, nemlig “gammel” i betydningen “af høj alder”, men “gammel” i betydningen “tidligere”, altså den betydning det siges at få når det er foranstillet. Dette kan forklares ved at afsender vil opstille en modsætning til det tidligere nævnte nye hus, og dette lykkes jo ikke ved foranstilling. Man kan så undre sig over at det samme ikke er gjort ved *nuevo*, som jo indgår i sammenligningen, men dette kan måske forklares ved at *nuevo* optræder først, hvorved modtager i første omgang ikke ved at det skal indgå i en sammenligning, og efterstillede man det, ville modtager sandsynligvis fortolke det som “ny” med den betydning der i reglen fremkommer ved efterstilling. Afsender vælger den konstruktion hvor han skønner der er størst mulighed for at modtager etablerer den tiltænkte betydning.¹⁰ Der er her tale om undtagelsen der bekræfter “reglen” idet det viser at det er de forskellige elementer i konteksten der etablerer den endelige betydning, og at semtabet også kan være til stede ved efterstilling – blot konteksten tillader det. Det gælder ikke for alle de pågældendes adjektivers vedkommende at det kan lade sig gøre at etablere den betydning i efterstilling som normalt etableres ved foranstilling, hvilket kan hænge sammen med at der ikke for alles vedkommende er tale om en betydning som kan kontrasteres til noget

10. Klein-Andreu (1983: 162) giver også et eksempel hvor *triste* ikke følger hvad der traditionelt siges om dets betydning før og efter substantivet og forklarer hvordan forskellige betydninger opstår som følge af konteksten.

andet fordi de er fuldstændig uden specifikke semer, fx *distintos* med betydningen “flere”.

6. Opsamling

Det synes sandsynligt at betydningerne af de to positioner som det attributive adjektiv kan optræde i, kan generaliseres til én grammatisk betydning for hver position, nemlig +/- fokalisering. Denne giver sammen med den sproglige og situationelle kontekst anledning til forskellige interpretationer, og hypotesen forudser forskellige empiriske forhold, fx at bestemte typer adjektiver ofte står i en af de to positioner som de grundet deres betydning er mest egnet til. Hypotesen synes også at kunne forklare adfærden for den gruppe adjektiver der traditionelt siges at skifte betydning afhængig af position.

Henvisninger

- Almela Pérez, R. (2000). El orden AS / SA: la solución está en el conflicto. G. Wotjak (ed.). *En torno al sustantivo y adjetivo en el español actual. Aspectos cognitivos, semánticos, (morfo) sintácticos y lexicogenéticos. Lingüística iberoamericana*. Vol. 11. Madrid: Iberoamericana. 293-309.
- Bello, A. (1981). *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos. Edición crítica de Ramón Trujillo*. Tenerife: Instituto universitario de lingüística Andrés Bello.
- Demonte, V. (1991). *Detrás de la palabra*. Madrid: Alianza Editorial.
- Demonte, V. (1999). El adjetivo: Clases y usos. La posición del adjetivo en el sintagma nominal. I. Bosque & V. Demonte (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. 1. Madrid: Espasa Calpe. 129-215.
- Fant, L. (1990). On the Relevance of the Semantics/Pragmatics Distinction. *Copenhagen Studies in Language*. 16-40.
- Gómez Torrego, L. (2002). *Gramática didáctica del español*. Madrid: Ediciones SM.
- Klein-Andreu, F. (1983). Grammar in Style: Spanish Adjective Placement. F. Klein-Andreu (ed.). *Discourse Perspectives on Syntax*. New York: Academic Press. 143-179.
- Luján, M. (1980). *Sintáxis y semántica del adjetivo*. Madrid: Ediciones Cátedra.

- Navas Ruiz, R. (1986). *Ser y estar. El sistema atributivo del español*. Salamanca: Colegio de España.
- Nølke, H. & H. Korzen (red.) (1999). *Det franske sprog, kapitel IX, I. Topologi 1*. Handelshøjskolen i København.
- Nølke, H. (red.) (1999). *Det franske sprog. Kapitel V, II. Modifikation 2*. Handelshøjskolen i København.
- Romero Gualda, M. (1989). *El nombre: Sustantivo y adjetivo*. Madrid: Arco/Libros.

Substantivering af infinitiv og kompletive ledsætninger i spansk

Helle Dam-Jensen

1. Indledning

Substantivering er en syntaktisk operation hvor et determinativ har en anden kategori end et substantiv i sit virkefelt. Dette er eksemplificeret i (1), hvor kernen i substantivsyntagmerne, *el hablar* og *el escribir*, er en infinitiv, og i (2), hvor kernen i *el que yo estuviera tanto tiempo allí* er en kompletiv ledsætning.

- (1) **El hablar**, como **el escribir**, es ejercicio más espiritual que vocal.
“**Det at tale**, ligesom **det at skrive**, er mere en åndelig øvelse end en vokal”
- (2) Le sentaba mal **el que yo estuviera tanto tiempo allí**.
“Han havde det dårligt med **det at jeg var der så længe**”

Set i et kognitivt perspektiv har substantivering en konceptuel effekt således at substantivsyntagmer generelt set etablerer en mental repræsentation af entiteter, hvorimod verber og kompletive ledsætninger skaber en mental repræsentation af situationer. Når infinitiver og kompletive ledsætninger substantiveres, som eksemplificeret i (1) og (2), er det derfor en kompleks fortolkningsproces der sættes i gang. Substantivering instruerer os nemlig om at rekategorisere den situation som infinitiver og kompletive ledsætning skaber, som en entitet. Men den måde som det sker på, er forskellig afhængig af om kernen er en infinitiv eller en kompletiv ledsætning. Det er mit formål i det følgende at beskrive og sammenligne den fortolkningsproces der foranlediges af substantiverede infinitiver og kompletive ledsætninger. Men før jeg når dertil, vil jeg forklare hvordan jeg forstår ‘entitet’ og ‘situation’.

2. Entiteter og situationer

I den traditionelle semantiks typeteori opereres der med to primitive typer: **t** og **e**. Formler der repræsenterer deklarative sætninger, er af type **t**, hvorimod formler der repræsenterer førsteordensentiteter, er af type **e**. Denne distinktion viser sig dog at være for grovmasket til at kunne håndtere den semantik der karakteriserer fx substantiverede udtryk. En anden velkendt systematik over semantiske typer er Lyons' ontologi over entiteter. I denne systematik udgør det som Lyons kalder førsteordens entiteter, fysiske objekter, andenordens entiteter er entiteter der kan lokaliseres i tid, fx processer og begivenheder, og tredjeordens entiteter er propositioner. Disse tre entitetstyper relaterer sig til sproget på den måde at de lader sig referere til af henholdsvis første-, anden- og tredjeordens nominaler (Lyons 1977: 445-446). Ifølge den optik som Lyons her anlægger, er der altså en direkte, simpel relation mellem sprog og udtryk, hvilket på flere måder er problematisk. For det første kan det virke ulogisk at betegne propositioner, dvs. forhold der udtrykkes i deklarative sætninger, som entiteter. I stedet kan man sige at fx substantivering udgør en sproglig mulighed for at **tale om disse forhold som om de var entiteter**. For det andet er der tilsyneladende sammenfald mellem andenordens entiteter og det som Lyons andetsteds betegner som situationer, nemlig *states of affairs*, begivenheder, processer og aktiviteter (Lyons 1977: 483), uden at der dog gøres rede for hvordan de to begreber forholder sig til hinanden. I den forbindelse er det værd at nævne at ikke kun tredjeordens nominaler kan referere til tredjeordens entiteter, men også verber, hvilket unægtelig komplicerer ontologien yderligere. Dernæst er det et væsentligt problem ved ontologien at den ikke tager højde for den kompleksitet der ligger i den semantik der knytter sig til anden- og tredjeordens nominaler; **det at de netop er nominaler**, viser at de skaber entiteter, men deres semantik betegner (af forskellige årsager) situationer/propositioner, hvilket ellers er semantiske egenskaber der henhører under verber og sætningers semantik. Disse to faktorer gør fortolkningen af dem kompleks. Denne kompleksitet gøres der ikke rede for i Lyons' lineære ontologi. Jeg vil i stedet foreslå en rekategorisering af typebegrebet baseret på en kognitiv tilgang til semantik der tager højde for denne kompleksitet.

Udgangspunktet for reformuleringen er de semantiske typer 'entitet' og 'situation' der skal forstås som mentale størrelser der skabes på basis

af sproglige udtryk. Entiteter skabes af nominalsyntagmer på den måde at det er determinativet der instruerer os om at forstå noget som en entitet. Det er så kernen der forsyner os med deskriptiv information. Dertil kommer at entiteter er karakteriseret ved at kunne placeres i situationer. Desuden er de karakteriseret ved at være atemporale, dvs. at de ikke skaber tidsdimensioner, og ved at de kan tillægges egenskaber. I modsætning til entiteter udgør situationer en scene eller et rum hvori entiteter kan placeres. Situationer skaber tidsdimensioner, enten konkret eller potentielt. I modsætning til entiteter kan situationer etableres af forskelligt sprogligt materiale, fx af verber eller ledsætninger, men de forstås forskelligt afhængigt af hvilket sprogligt materiale de skabes af. Situationer kan opdeles i to situationstyper: **konkrete situationer** og **abstrakte situationer**. Sproglige udtryk der bærer information om tid og modalitet, skaber konkrete situationer, t, hvorimod sproglige udtryk der ikke bærer denne type information, skaber abstrakte situationer, s. I den type situation er tid og modalitet potentielle.

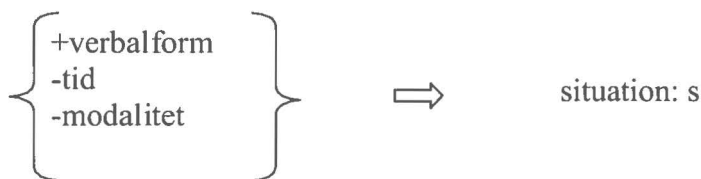
Både abstrakte og konkrete situationer kan rekatégoriseres via substantivering. Substantivering er altså en grammatisk operation der vha. determinativets instruks får os til at forstå en situation som en entitet. Man kan sige at vi i mental forstand derved fastfryser situationen. Men til trods herfor er situationslæsningen stadig til stede på et sekundært niveau i kraft af substantiveringens interne struktur. På grund af kompleksiteten i konceptualiseringen af substantiveringer, kan der være mere eller mindre fokus på 'entitet' eller 'situation'. Dette er afhængigt både af kernen og af hvordan substantiveringens opfører sig med hensyn til nedenstående grammatiske kategorier der har det til fælles at de kan tilskrives nominale størrelser.

1. Kongruens
2. Bestemthed
3. Modifikation

I det følgende vil jeg først redegøre for den fortolkningsproces der foranlediges af substantiverede infinitiver, dernæst for fortolkningen af substantiverede komplette ledsætninger.

3. Infinitiv

Infinitivformen er karakteriseret ved ikke at være markeret for tempus og modus. Det er derfor information fra konteksten og ikke information fra infinitivformen der placerer den situation som den etablerer, i tid, eller som angiver talers holdning til udsagnet. Af de grammatiske træk der karakteriserer infinitiven, er det altså kun selve verbalformen der instruerer os om at etablere en situation. Situationer der etableres af infinitiver, er derfor abstrakte og kan beskrives ved følgende træk:

Abstrakte situationer er situationstyper, dvs. uindividualiserede situationer, der kan tillægges en værdi af konteksten. Man kan sige at situationstyper generelt er hypotetiske i den forstand at de ikke indebærer præsupposition. Den hypotetiske læsning er illustreret i (3):

- (3) **El comer y el beber** producen en el individuo el equilibrio ideal. “**det at spise og det at drikke** skaber den ideelle balance i individet”

Konteksten viser her at infinitiverne, *comer* og *beber*, ikke refererer til individualiserede spise- og drikkeaktiviteter, men til en hypotetisk situation der ikke er dektisk lænket i tid og rum, og som implicerer disse aktiviteter. Situationen er hypotetisk i den forstand at *hvis* situationen beskrevet af *COMER* og *BEBER* realiseres, *så* skabes der balance i individet.

Hvis situationstyper så tillægges en værdi af konteksten, indebærer de præsupposition og har dermed en faktisk betydning Den faktuelle læsning er eksemplificeret i (4):

- (4) Los presidentes de las universidades concuerdan que **el beber** en exceso es el problema más serio en campus. “Iederne på universiteterne er enige om at **det at drikke** i overmål er det mest alvorlige problem på campus”

I dette eksempel prædiceres indholdet i subjektspredikativet, *el problema más serio en campus*, indholdet i subjektet, *el beber en exceso*. Verbalet der etablerer denne relation, *es*, står i præsens og betegner således 'det der er gældende i ytringssituationen'. Derved forstås situationen der beskrives i subjektet, *el beber*, som faktuel.

Konklusionen på ovenstående er altså at infinitiver er karakteriseret ved at skabe abstrakte situationer der enten kan forstås som hypotetiske eller faktuelle. Ligesom nominalsyntagmer kan generere to læsninger, en rolle- eller en værdilæsning, tillader infinitiver altså også to læsninger. Man kan i den forstand sige at hypotese/faktualitet er den verbale pendant til rolle-/værdilæsninger af nominalsyntagmer.

3.1 Substantivering af infinitiver

Når infinitiver følger efter en finit form, kan forholdet mellem de to former være mere eller mindre distanceret. Ifølge Herslund & Korzen (1999:169) ser der nemlig ud til at være et mønster i forholdet mellem de to former således at såkaldt betydningsrige verber, dvs. verber med en temmelig selvstændig semantik, skaber distance til infinitiven, hvorimod verber med mindre specifik semantik indgår i integration med infinitiven. Med andre ord kan man sige at verber hvis hyponomirelationer er af mindre præcis karakter, indgår i tættere integration med infinitiven end verber der har mere præcise hyponomirelationer. Dette er vist i (5) og (6) nedenfor:

- (5) Los problemas deben **ser** de la vida cotidiana.
 "Problemerne bør **være** fra dagligdagen"
- (6) Lamento (**el**) **ser** a veces tan espontánea.
 "jeg beklager (**det**) **at være** så spontan sommetider"

I (5) udgør de to verbalformer en tæt enhed, hvor de tilsammen skaber en situation hvis indhold beskrives af infinitiven, og som modaliseres og placeres i tid af den finitte form. Hvorvidt den finitte form så skal betegnes som hjælpeverbum, vil jeg lade stå som et åbent spørgsmål. I (6) er forholdet mellem de to verbalformer mere distanceret. For det første kan man sige at den finitte form har en mere præcis hyponomistruktur end den finitte form i (5). For det

andet er infinitiven substantiveret, enten af den bestemte artikel eller af nulartiklen. I (6) er det derfor den finite form alene der skaber en situation. Den substantiverede infinitiv etablerer så en entitet der lokaliseres i denne situation.

Som jeg allerede har nævnt i indledningen, er substantivering en syntaktisk operation hvis konceptuelle effekt er en rekatégorisering af en situation som en entitet. Infinitiver kan substantiveres af flere forskellige determinativer, men jeg vil her kun kommentere oppositionen mellem den bestemte artikel og nulartiklen. Det er kun substantiverede infinitiver, dvs. infinitiver indledt af enten nulartikel eller bestemt artikel¹, der instruerer os om at forstå en situation som en entitet. I forklaringen af hvad det vil sige at forstå en situation skabt af en infinitiv som en entitet, vil jeg tage udgangspunkt i kriterierne om kongruens, determination og modifikation. Det følgende eksempel illustrerer kongruensforhold mellem substantiveret infinitiv og subjeksprædikatív:

- (7) No es **el estudiar lo que no me gusta.**
 “det er ikke det **at studere det som jeg ikke kan lide**”

(7) er en kopolakonstruktion hvor subjektet udgøres af en substantiveret infinitiv, *el estudiar*. Nominalsyntaxmet der udgør subjeksprædikativet, *lo que no me gusta*, har en relativ ledsætning som leksikalsk kerne der er substantiveret af neutrumsartiklen, *lo*. Det viser at kongruens ikke etableres med grammatisk genus da infinitiven jo er introduceret af den bestemte artikel i maskulinum; der er snarere tale om semantisk kongruens: neutrumsartiklen instruerer os om at forstå kernen som inanimeret og utællelig. Denne information er i overensstemmelse med infinitivens leksikalske struktur. Ifølge kongruenskriteriet er der i substantiverede infinitiver altså større fokus på ‘situation’ end på ‘entitet’.

Mht. determination har vi set at infinitiver kan substantiveres både af nulartiklen og af den bestemte artikel. Den generelle konceptuelle

---

1. Dette skal forstås på den måde at det at den bestemte artikel kan ekspliciteres, viser at infinitiven er substantiveret.

forskel mellem brugen af disse to artikler består i at den bestemte artikel har præsupposition i modsætning til nulartiklen. Dette ser dog ikke ud til at gælde når nominalsyntaxmer har en infinitiv som kerne. I både (8) og (9) er indholdet i infinitiven præsupponeret pga. den kontekst som den optræder i: anvendelsen af fortid i verbalet *dímos* i ledsætningen viser at der er tale om præsupposition:

(8) **El aceptar** la enfermedad no significa que nos diéramos por vencidos.

“**det at acceptere** sygdommen betyder ikke at vi overgav os”

(9) **Aceptar** la enfermedad no significa que nos diéramos por vencidos.

“**at acceptere** sygdommen betyder ikke at vi overgav os”

Både (8) og (9) indebærer at der er en situation der lader sig beskrive med *aceptar la enfermedad*. Ligeledes implicerer den bestemte artikel ikke nødvendigvis præsupposition når den indleder infinitiver, hvilket ses i eksempel i (1), her gentaget som (10):

(10) **El hablar**, como **el escribir**, es ejercicio más espiritual que vocal.

“**Det at tale**, ligesom **det at skrive**, er en mere åndelig øvelse end en vokal”

Ifølge Alarcos Llorach (1994:143) er forskellen mellem den bestemte artikel og nulartiklen ved infinitiver at den bestemte artikel skaber emfase. Han giver dog ikke nogen uddybende forklaring af hvad det vil sige. Det er for mig at se også vanskeligt at give mere substans til begrebet end at sige at det understreger entitetslæsningen. Distinktionen mellem bestemt artikel og nulartikel gælder normalt for nominalsyntaxmer, dvs. sproglige udtryk der skaber ‘entitet’. Da distinktionen ikke ser ud til at gælde for nominalsyntaxmer med infinitiv som kerne, er der fokus på ‘situation’ frem for ‘entitet’.

Mht. modifikation forholdet det sig på den måde at infinitiver almindeligvis modificeres af enten et adverbium (som vist i (11)) eller af et præpositionssyntaxme hvor styrelsen angiver agens som i (12). I sjældnere tilfælde bruges adjektiver som i (13):

- (11) De este modo, los futuros esposos se ahorran **el buscar desesperadamente** restaurantes y más restaurantes.
 “På denne måde kan de kommende ægtefæller spare sig **det at søge desperat** efter flere og flere restauranter”)
- (12) Los del otro lado, se contentaban con ver **el ir y venir de los compradores que recorrían la Avenida Central**.
 “Dem fra den anden side lod sig nøjes med at betragte **det at komme og gå fra dem der var på indkøb som gik op og ned ad Avenida Central**”
- (13) **El dulce lamentar** de la pastora.
 “**Den søde at beklage** fra hyrdinden”

I de tilfælde hvor modifikatoren er et adjektiv, er der fokus på ‘entitet’, hvorimod der er fokus på ‘situation’ når infinitiven modificeres af et adverbium eller af et præpositionssyntagma hvor styrelsen angiver agens. Når infinitiver modificeres af præpositionssyntagmer, som i (12), er det desuden karakteristisk at artiklen er obligatorisk. Da adjektiver kun sjældent modificerer infinitiver, viser dette kriterium at der normalt er fokus på ‘situation’.

Konkluderende kan man sige at det at infinitiv hverken udtrykker modalitet eller tid, er i overensstemmelse med entitetslæsningen. Men det at infinitiv er en verbalform, betyder at disse dimensioner potentielt set er til stede. Dette gør at de egenskaber der kan tilskrives ‘entitet’, ikke tilskrives entiteter skabt af substantiverede infinitiver; man kan sige at situationslæsningen blokerer. Kriterierne viser således at der er fokus på ‘situation’ snarere end på ‘entitet’.

4. Kompletive ledsætninger

Da kompletive ledsætninger er afhængige strukturer, skal den etablerede situation forstås som element i en anden situation, dvs. forståelsen af den situation som ledsætninger etablerer, er afhængig af en anden situation. Kompletive ledsætninger kan være afhængige af både sætninger, præpositioner og af infinitiver. Når de er afhængige af sætninger, kan de fungere som både subjekt, objekt, prædikat og som styrelse i

et præpositionssyntagma, men jeg vil her begrænse mig til strukturer hvor de fungerer som subjekt eller som objekt.

Da komplette ledsætninger arver tids- og modusmarkering fra deres verbal, er de indirekte markeret for disse kategorier. I modsætning til infinitiver skaber komplette ledsætninger derfor konkrete situationer som illustreret nedenfor:

Både tempus og til en vis grad modus afkodes med udgangspunkt i den sætning som den komplette ledsætning er afhængig af. Kompletive ledsætninger kan stå i enten indikativ eller konjunktiv, hvor indikativ er den form der producerer den mest præcise betydning; indikativ skaber altid en faktisk betydning. I modsætning hertil har konjunktiv i sig selv en upræcis betydning; den betydning der skabes, er afhængig af betydningen i den tilknyttede sætning. Konjunktiv er i sig selv neutral mht. faktualitet/hypotese. Det er den semantiske relation til den overordnede struktur der skaber den ene eller den anden læsning. Dette er vist i eksempel (14) og (15):

(14) **Es una pena que los pianistas vivan tan encerrados en su mundo.**
 “det er en skam **at pianisterne lever så indelukket i deres egen verden**”

(15) **Incluso, puede que permanezca despierto por una hora o más.**
 “desuden kan det være **at De ligger vågen en time eller mere**”

I (14) står verbalet i den komplette ledsætning i konjunktiv, og vi instrueres derfor om at søge information i den overordnede sætning. Den overordnede sætnings betydning fortæller at situationen skal forstås som faktisk; *es una pena* forudsætter forekomsten af en situation; her en situation beskrevet af *los pianistas vivan tan encerrados en su mundo*, der kan vurderes som værende en skam. I (15) angiver den overordnede struktur derimod mulighed, derfor er indholdet i ledsætningen hypotetisk og ikke faktisk.

4.1 Substantivering af kompletive ledsætninger

Kompletive ledsætninger kan substantiveres af enten nulartikel, bestemt artikel eller af den bestemte artikel udvidet med *hecho de* ("faktum [PRÆP]") som vist i eksempel (16)-(18):

- (16) ¿Ha causado impacto en Chile y en el mundo **que una mujer sea la ministra de Defensa?**
 "Har det påvirket Chile og resten af verden **at det er en kvinde der er forsvarsminister?**"
- (17) ¿Ha causado impacto en Chile y en el mundo **el que una mujer sea la ministra de Defensa?**
 "Har det påvirket Chile og resten af verden **det at det er en kvinde der er forsvarsminister?**"
- (18) ¿Ha causado impacto en Chile y en el mundo **el hecho de que una mujer sea la ministra de Defensa?**
 "Har det påvirket Chile og resten af verden **det faktum [PRÆP] at det er en kvinde der er forsvarsminister?**"

Det er dog ikke alle kompletive ledsætninger der tillader substantivering. Ifølge Delbeque & Lamiroy (1999: 1969) er det ikke muligt at substantivere ledsætninger hvis den overordnede struktur ikke er kompatibel med betydning af præsupposition og perfektivitet. Dette gælder fx udtryk for ønske som i følgende eksempel fra Delbeque & Lamiroy (1999: 1969):

- (19) *Queremos el que todo sea claro.
 "Vi ønsker det at alt skal være klart"

Antagelsen kan dog ikke forklare hvorfor ledsætninger der ikke indebærer præsupposition og perfektivitet, alligevel tillader substantivering sådan som det er tilfældet i følgende eksempel:

- (20) Incluso es posible **el que usted mantenga su página en otro servidor.**
 "desuden er det muligt **det at De har Deres site på en anden server**")

Udsagnet indebærer ikke perfektivitet, og da *es posible* implicerer nonfaktualitet, kan udsagnet ikke indebære præsupposition. Som det fremgår, er det altså ikke alle komplette ledsætninger der tillader substantivering, men for mig at se er det vanskeligt at udstikke præcise kriterier for hvornår substantivering er mulig og hvornår det ikke er.

Ligesom det er tilfældet med infinitiv, er der i konceptualiseringen af komplette ledsætninger større vægt på 'situation' end på 'entitet'. For det første skaber komplette ledsætninger konkrete situationer. For det andet får den etablerede entitet ikke ved substantivering de egenskaber der ellers hører til entiteter: komplette ledsætninger tillader ikke modifikation, og de kongruerer med neutrumsartiklen som vist i følgende eksempel:

(21) **Incluso es posible el que usted mantenga su página en otro servidor lo que le ahorrará de gastos.**

“Desuden er det muligt **det at De har Deres site på en anden server det som vil spare Dem for udgifter**”

Som allerede nævnt hævder Delbeque & Lamiroy (1999: 1969) at komplette ledsætninger indledt af den bestemte artikel har præsupperet og perfektiv betydning, hvilket dog ikke ser ud til at gælde i alle tilfælde. Forskellen mellem komplette ledsætninger der er introduceret af nulartikel, og dem der er introduceret af en bestemt artikel, er, som for infinitivens vedkommende, et spørgsmål om stil i den forstand at den bestemte artikel skaber emfase. Man kan sige at effekten af nominalisering i disse strukturer er tiltagende således at *el hecho de* understreger substantivering mere end den bestemte artikel, hvorimod den bestemte artikel skaber mere emfase sammenlignet med nulartikel.

Konkluderende kan man sige at komplette ledsætninger beskriver konkrete situationer der er afhængige af en anden situation. Når de indledes af en artikel (bestemt eller nulartikel), er situationen rekategoriseret som en entitet. Situationen fastfryses og lokaliseres som sådan i en anden situation.

5. Sammenligning af substantiverede infinitiver og komplette ledsætninger

Som det fremgår af ovenstående, har komplette ledsætninger og infinitiver flere lighedspunkter, fx med hensyn til bestemthed og kongruens. Men mht. situation-/entitetslæsninger adskiller de sig på et væsentligt punkt; da komplette ledsætninger er markerede for tempus og modus og således skaber konkrete situationer, er de "tættere på" situationslæsningen end infinitiver. Denne påstand kan underbygges ved Herslund & Korzens hypotaksehierarki. Hvis jeg har forstået termen *eksplikativ* rigtigt, kan både komplette ledsætninger og infinitiver betegnes som eksplikative konstruktioner da de begge udfylder/kan udfylde en valensplads ved et verbum. Det betyder at de i en eller anden forstand er integreret i en anden prædikation; de indgår i et hypotakseforhold. Herslund og Korzen (1999:135) skitserer et hierarki mellem hypotaksekonstruktioner med udgangspunkt i graden af integration mellem overordnet struktur og eksplikativ konstruktion. Ifølge dette hierarki er infinitiver mere integrerede i den overordnede struktur end komplette ledsætninger. Hvor komplette ledsætninger udgør en sekundær prædikation, er infinitiver karakteriserede ved ikke at udgøre en selvstændig prædikation: de er desententialiserede (Herslund & Korzen 1999:149). Hvis vi udelukkende betragter komplette ledsætninger, er der en forskel i forholdet mellem overordnet struktur og eksplikativ struktur afhængigt af om verbalet står i konjunktiv eller i indikativ. Ifølge Herslund & Korzen (1999:135) har ledsætninger i indikativ større selvstændig status end ledsætninger i konjunktiv. Dette er i overensstemmelse med den antagelse at konjunktiv er neutral mht. hypotese/faktualitet; modalitetslæsning er afhængig af den overordnede struktur. Der tegner sig altså følgende hierarki:

1. **Infinitiv:**
Lamento (el) ser a veces tan espontánea
"jeg beklager (det) at jeg sommetider er så spontan"
2. **Kompletive ledsætninger i konjunktiv:**
Incluso es posible el que usted mantenga su página en otro servidor lo que le ahorrará de gastos
"Desuden er det muligt det at De har Deres site på en anden server det som vil spare Dem for udgifter"

3. **Kompletive ledsætninger i indikativ:**

El joven aceptó (el) que parecía un inocente desafío

“den unge accepterede (det) at det lignede en uskyldig udfordring”

At infinitiver er mere integrerede i den overordnede struktur end kompletive ledsætninger, er i overensstemmelse med at de genererer læsninger der har større fokus på ‘entitet’ end på ‘situation’ i den forstand at entiteter betragtes som bestanddele af situationer og ikke omvendt. Den forskel der er i graden af integration mellem kompletive ledsætninger i henholdsvis indikativ og konjunktiv, er ikke en forskel i fokus på henholdsvis ‘entitet’ og ‘situation’, men en forskel i dependensforhold mellem situationer.

6. Opsamling

Både infinitiver og kompletive ledsætninger leverer information til at etablere situationer. Infinitiver skaber abstrakte situationer, hvorimod kompletive ledsætninger skaber konkrete situationer. Afhængigt af hvilken kontekst udtrykkene indgår i, kan den situation de skaber, forstås som enten faktisk eller hypotetisk. Begge typer sproglige udtryk kan substantiveres. Substantivering instruerer via determinativet modtager om at rekatégorisere situationer som entiteter. Man kan sige at situationen fastfryses. Den entitet der således skabes, lokaliseres i en situation, men samtidig udgør den selv, på et sekundært niveau, en situation pga. substantiveringens interne struktur. Da infinitiver har flere træk til fælles med substantiver, dvs. den type sproglige udtryk der skaber entiteter, i sammenligning med kompletive ledsætninger, har den mest fokus på ‘entitet’ af de to.

Afslutningsvis vil jeg nævne at det at sproget giver mulighed for at tale om situationer som om de var entiteter, underbygger den påstand at sproglige udtryk ikke står i et et til et-forhold med ting i verden.

Henvisninger

- Alarcos Llorach, E. (1994). *Gramática de la lengua Española*. Madrid: Editorial Espasa Calpe.
- Conrad, B. (1982). Referring and non-referring phrases. *Publications of the Department of English* vol. 11. København: Akademisk Forlag.
- Dam, H. (2003). Det spanske nominalsyntagmes interne struktur og kompositionalitet. I C. Bache, M. Birkelund & N. Nørgaard (red.) *Ny forskning i grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. 43-60.
- Delbeque, N. & B. Lamiroy (1999). La subordinación sustantiva: las subordinadas enunciativas en los complementos verbales. I I. Bosque & V. Demonte (red.) *Gramática Descriptiva de la Lengua Española* vol. II. Madrid: Editorial Espasa Calpe. 1965-2104.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guillaume, G. (1965). *Temps et verbe*. Paris: Librairie Honoré Champion.
- Harder, P. (1990). The pragmatics and semantics of reference. I L. Lundquist & L. S. Rasmussen (red.) *Pragmatics and its Manifestations in Language*. Copenhagen: Copenhagen Studies in Language vol. 13. 41-78.
- Hernanz, L. (1999). El infinitivo. I I. Bosque & V. Demonte (red.) *Gramática Descriptiva de la Lengua Española* vol. II. Madrid: Editorial Espasa Calpe. 2197-2352.
- Herslund, M. & H. Korzen (red.) (1999). *Det franske sprog: kapitel VIII, 1. Den komplekse prædikation 1*.
- Langacker, R. W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar II*. Stanford: Stanford University Press.
- Leonetti, M. (1999). El artículo. I I. Bosque & V. Demonte (red.) *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Editorial Espasa Calpe. 787-890.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Vol. I-II. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skydsgaard, S. (1977). *La combinatoria sintáctica del infinitivo español*, I-II. Copenhagen: estudios románicos.
- Thrane, T. (1983). On the Universality of AUX. I *Acta Linguistica Hafniensia*. Vol. 18/2. 154-200.
- Thrane, T. (1998). Nominaler, nominaliseringer og semantisk kompleksitet. I *Hermes*, Vol. 21. 39-66.

Et studie i sammenhængen mellem benævnelsesstrategi, leksikaliseringsmønstre og syntaktiseringsmekanisme i dansk

Per Durst-Andersen, CBS

1. Indledning

I en række arbejder har Dan Slobin (fx Slobin 1997) beskæftiget sig konkret med forskellige sprogs behandling af såkaldte bevægelsesverber ud fra Len Talmys typologi (Talmy 2000). Slobin klassificerer russisk, engelsk og svensk som sprog med adverbial prægning (*satellite-framed languages*), hvor bevægelsesmåden, *manner*, udtrykkes af verbet, og retningen, *path*, udtrykkes af præpositioner som fx i eng. *run into*. Fransk, spansk og italiensk klassificeres derimod som sprog med verbal prægning (*verb-framed languages*), hvor retningen er indeholdt i selve verbet, fx fr. *entrer*, *monter* og *descendre*, medens bevægelsesmåden i nogle af sprogene kan specificeres fakultativt, fx fr. *entrer courant*. Den udelades dog ofte, da det fremgår klart af konteksten hvilken bevægelsesform der er tale om (fx hvis en fugl "går ind i buret"). Selv om klassifikationen er interessant og tilsyneladende også kan bruges tekstuel (jf. Berman & Slobin 1994), virker det generende at sprog som russisk, engelsk og dansk/svensk der er så indbyrdes forskellige, er at finde i samme klasse. Forskellene mellem sprogene findes ikke kun inden for bevægelsesverber, men også inden for positionsverber og placeringsverber som jo på en eller anden måde må siges at indgå i en og samme gruppe. Der kunne kort sagt være sammenhænge som ingen tidligere havde set eller ikke tidligere havde indset betydningen af. Jeg fortsætter med andre ord i det interessante spor som Michael Herslund har lagt, hvor der er tale om en mere holistisk typologi (se fx Herslund 2000, Herslund & Baron 2003 og Baron & Herslund 2005), men hvor jeg prøver at gå

et skridt endnu længere tilbage, dvs. tilbage til positionsverberne og deres eventuelle rolle i leksikalisering.

1.1. *Detaljeret verbaltypologi*

Verber der udtrykker position eller bevægelse, indgår selv i større klasser, og man må derfor have en typologi der nøje fastlægger kriterierne for at indlemme eller udelukke bestemte verber. Jeg tager mit udgangspunkt i min egen verbaltypologi der har vist sig i stand til at redegøre for forskelle mellem fx engelsk og russisk aspekt (se Durst-Andersen 2000 og 1992), engelsk og russisk syntaks (se Durst-Andersen 2002b), og aktive, ergative og akkusative sprog i deres forskellige variationer (se Durst-Andersen 2002a og 2003). Ligesom substantiver deler sig i køn, fx maskulinum, femininum og neutrum, deler verber sig også i køn, kaldet **verbalt køn** eller **verbets genus**, dvs. i tilstande, aktiviteter og handlinger. Disse tre verbale genera, tilstand, aktivitet og handling, danner tilsammen en grammatisk kategori. Når verbets genus som regel ignoreres, skyldes det at sprog ikke markerer køn direkte, fx som fleksivkategorier. Denne oversete grammatiske kategori er den eneste universelle sproglige kategori jeg kender. Den er universel fordi alle sprog må referere til situationer, og da verber nævner situationer, må sprog nødvendigvis indrette sig efter de typer der findes. Her finder vi først **tilstande** og **aktiviteter** der begge er simple situationer, der kan fanges i ét billede: en tilstand vil svare til et stabilt billede, og en aktivitet vil svare til et ustabilt billede. Derudover er der komplekse situationer der er sammensat af de to simple situationer vi lige har nævnt: en **begivenhed** er en tilstand der er forårsaget af en aktivitet, og en **proces** er en aktivitet der har en tilstand som sit formål. Begge begreber nævner en aktivitet og en tilstand, og de adskiller sig kun fra hinanden ved den relation der er mellem disse to. I forbindelse med en begivenhed taler vi om kausation og i forbindelse med en proces taler vi om finalitet. Med andre ord skelner mennesket kognitivt set mellem fire typer af situationer, men det interessante er, at dette ikke fremgår klart og entydigt på sprogets leksikalsk-grammatiske plan. Alle sprog har **tilstandsverber** såsom *stå* og *ligge* og **aktivitetsverber** såsom *arbejde* og *hoppe*, men sprog har ikke bare procesverber og begivenhedsverber. De slås som oftest sammen i **handlingsverber** eller **komplekse verber** såsom *stille*, *lægge*, *udarbejde* og *hoppe af*, der alle nævner en kompleks situation (dvs. Aktivitet TEL Tilstand, hvor "telicitet" bruges som overbegreb for såvel kausation som

finalitet). Disse sprog må så bruge forskellige aspektuelle former eller forskellige syntaktiske konstruktioner til at referere til en proces (fx *De er ved at udarbejde en ny plan*) og til en begivenhed (fx *De udarbejdede en ny plan*). Forskellige sprog gebærder sig forskelligt på dette felt.

I modsætning til fx dansk, engelsk, fransk, italiensk, spansk og tysk hører russisk til de sprog der kan siges at have proces- og begivenhedsverber idet alle komplekse verber i russisk har to verbalstammer, dvs. alle komplekse verber har en perfektiv stamme og en imperfektiv stamme der tilsammen giver et handlingsverbum, fx pf //rasskaza// - 'fortælle' og ipf //rasskazivaj// - 'fortælle'. Dette betyder med andre ord at russisk her har en perfektiv og imperfektiv infinitiv, en perfektiv og imperfektiv præsensform, en perfektiv og imperfektiv præteritumsform, og en perfektiv og imperfektiv imperativsform. De finite former af den perfektive stamme og den imperfektive stamme benævner henholdsvis begivenheden og processen – handlingen som sådan kan russisk ikke benævne, da den ikke findes ude i virkeligheden. Her findes kun processer og begivenheder. Handlingen som sådan er et konstrukt, et overbegreb, der på den ene side samler processer og begivenheder, og på den anden side manifesterer sig som enten en proces eller en begivenhed. Vi kan sammenligne det med overbegrebet <menneske> der ligeledes er et konstrukt man aldrig møder rent perceptuelt – man støder kun på dets manifestationer, nemlig "mænd" og "kvinder".

Der løber imidlertid en typologi på tværs af de tre ovennævnte verbalklasser der svarer til tre forskellige køn, idet de alle tre deler sig i lokations-, possessions-, eksperiens- og kvalifikationsbaserede verber. I vor sammenhæng er det udelukkende de lokationsbaserede verber der er relevante, og herunder specielt en helt særlig undergruppe af lokationsbaserede verber, kaldet de positionsbaserede verber, der ligeledes findes i tilstands-, aktivitets- og handlingsvarianter. Derved får vi følgende to undertyper af verber bestående hver især af tre delgrupper, dvs. i alt 6 grupper af verber. Alle disse grupper må uden undtagelse tildeles et navn for at vi kan vide hvad vi egentlig taler om i forbindelse med databehandling og dataanalyse inden for det enkelte sprog og på tværs af sprog (Dette har hidtil været et stort problem i den ellers meget omfangsrige litteratur på området):

- A. Lokationsbaserede verber der udgør en åben, produktiv klasse**
- Lokationsbaserede tilstandsverber der nævner en tilstand der indeholder en lokation, fx *være, eksistere, opholde sig, bo*, etc. Disse verber kunne også kaldes *existence verbs* på engelsk.
  - Lokationsbaserede aktivitetsverber der nævner en aktivitet hvis udførelse kræver at Actor eksisterer på et sted, fx *arbejde, leve, virke, bestyre*, etc. Man kunne kalde disse verber for *movement verbs*.
  - Lokationsbaserede handlingsverber der nævner en aktivitet plus en lokationsbaseret tilstand, fx *flytte, overføre, fjerne, komme*, etc. Disse verber kunne med fordel kaldes *locomotion verbs*.
- B. Positionsbase-rede verber der udgør en lukket, uproduktiv klasse under A**
- Positionsbase-rede tilstandsverber der nævner en tilstand der indeholder en position, fx *stå, ligge, sidde og hænge*. Vi kunne også benævne dem *positionsverber* eller på engelsk: *position verbs*.
  - Positionsbase-rede aktivitetsverber der nævner en aktivitet hvis udførelse kræver at nogen befinder sig i en særlig position, fx kan man ikke kravle førend man ligger ned, og man kan heller ikke rulle noget uden at dette noget ligger ned. Det er som regel disse verber der går under betegnelsen *motion verbs* – en term der er udmærket, men man skal bare være opmærksom på at de deler sig i to klare undergrupper alt afhængigt af om det er Actor eller Undergoer der skal være i en særlig position:
    - o *Gå/løbe, klatre, kravle/køre, krybe/flyve, svømme* mv. kræver at Actor er i en særlig position (og i den position optræder Actor i rollen som Undergoer) og kunne benævnes *automotive activity verbs* – de er alle intransitive.
    - o *Føre/jage, bære/bringe/transportere, trille, rulle/trække, slæbe* mv. kræver at Undergoer befinder sig i en særlig position og kunne benævnes *locomotive activity verbs* idet Actor her fungerer som et slags lokomotiv – alle

er transitive. Bemærk her at hvis de udvides med en såkaldt retningsangivelse, fx *trille bolden i mål*, får vi automatisk en lokationsbaseret handling, dvs. udvidelsen af VP med en retningsangivelse skal betragtes som et indeks på en ny tilstand der gør verbet til et *locomotion verb*, dvs. til et handlingsverbum der betegner en flytning fra en lokation til en anden.

- Positionsbaseerede handlingsverber der nævner en aktivitet og en positionsbaseret tilstand, fx *stille, lægge, sætte og hænge*. Vi kunne kalde dem *placement verbs* eller *placeringsverber* hvis vi ikke bryder os om den mere beskrivende term *positionsbaseerede handlingsverber*.

I det følgende vil jeg fokusere mest på B-undertypen da de tre grupper netop viser sig at indgå i et grammatisk system. I russisk, engelsk og dansk finder vi dem også, men pointen er at systemerne adskiller sig fra hinanden – med andre ord ser det ud til at vi er nået ind til den kerne som kan forklare hvorfor det er misvisende at inkludere de ovennævnte sprog i samme type.

1.2. Mulige leksikaliseringmønstre

Når der indgår en positionsbeskrivelse i såvel positionsverber og bevægelsesverber som placeringsverber, kunne man tænke sig at det der repeterer sig selv ved alle disse verber, nemlig positionsbeskrivelsen, må spille en særlig rolle under leksikaliseringsprocessen, og dermed latent indeholde en beskrivelse af mulige leksikaliseringmønstre. En positionsbeskrivelse vil altid bestå af tre elementer (hvis det skal være en beskrivelse af en position) der samtidig udgør tre mulige fokusområder ved leksikalisering:

X's / Y's	MODE OF	EXISTENCE	ON LOCATION
	RUSSISK	ENGELSK	DANSK

Det viser sig nu at det russiske sprog har en særlig interesse i at specificere en genstands eller en persons eksistensmåde, at det engelske sprog udelukkende interesserer sig for den rene eksistens (og altså

helt dropper ideen om position), og at det danske sprog fokuserer på lokationen i sig selv. Lad os prøve at undersøge om dette giver mening når vi gennemgår forskellige data.

2. Positionsverber

Positionsverber er som sagt en underafdeling under lokationsbaserede tilstandsverber og består i princippet af fire verber (fx da. *stå*, *ligge*, *sidde* og *hænge*) der alle beskriver en entitets specifikke eksistensmåde på en lokation (jf. ovenfor). Alle de ovennævnte sprog har denne firdeling. Da alle nødvendigvis implicerer eksistens, skulle de alle i princippet kunne erstattes af et hvilket som helst lokationsbaseret verbum, fx da. *være*. *Stå*-verbet og *ligge*-verbet vil i et sprog altid spille en særlig rolle da de hver især betegner de to eneste rene positionsmåder, dvs. det vertikale og det horisontale – i den forstand er de konverse. *Sidde*-verbet kombinerer det horisontale og det vertikale, og *hænge*-verbet betegner egentlig to situationer: den hvor entiteten er vertikal, men så at sige omvendt grundfæstet i forhold til det umarkerede udgangspunkt (jorden vi står på), eller den hvor entiteten er horisontal i forhold til en grund der i sig selv er vertikal som fx et maleri på væggen.

2.1. Russisk – et STÅ-sprog

Russisk er et sprog med såkaldt positionsfokus (jf. Newman 2002), dvs. russisk foretrækker et positionsverbum fremfor eksistensverbet *byl*. Dette fremgår ikke blot af eksempler såsom (1a) og (1b):

- (1a) ?Naš dom byl na beregu morja.
 '(bogst.) Vores hus var på bredden', og
 (1b) ?On uže dva goda v tjur'me.
 '(bogst.) Han har været to i fængsel nu'

der begge skrider efter et positionsverbum (henh. stå og sidde), men også af en frekvensundersøgelse hvor jeg brugte det velkendte Uppsala-korpus der består af 600 tekster med i alt 1,1 mill. ord. Det viser sig at man møder et russisk positionsverbum for hvert 550 ord. Dette lyder måske ikke af så meget, men til orientering er det 9 gange hyppigere end i engelsk. Betragter man den procentuelle fordeling af de enkelte positionsverber, får man følgende:

<i>Stojat</i> 'stå':	44%
<i>Ležat</i> 'ligge':	21%
<i>Sidet</i> 'sidde':	29%
<i>Viset</i> 'hænge':	6%

Tallene taler deres tydelige sprog: russisk er et STÅ-sprog hvilket vil sige at *stojat* er det naturlige valg for en russer – der skal faktisk være noget der taler imod det vertikale for at vælge noget ikke-vertikalt. At den vertikale tankegang spiller en særlig rolle i det russisk sprog, fremgår også indirekte af associationseksperimenter udført af Karaulov et al. (1994a, 1994b og 1999). Kigger man på den såkaldte omvendte ordbog (jf. Karaulov et al. 1994b) hvor man kan gå fra undersøgelsespersonernes respons tilbage til de enkelte stimuli der affødte responsen, viser det sig at STÅ blev aktiveret af 143 forskellige ord, mens LIGGE blev aktiveret af 88 forskellige ord. Med andre ord svarer dette resultat til hvad man har kendt længe, men har ignoreret i forskningen, nemlig at der er langt flere substantiver i russisk der kræver *stojat* end *ležat*. Og jeg mener netop "kræver" fordi russisk er et positionssprog.

2.2. Dansk: et LIGGE-sprog

Hvor russere således siger at *Huset står på bredden*, siger danskere at *Huset ligger på bredden*. Dette er ikke noget enligstående fænomen: hvor substantiver der betyder 'by, bjerg, forretning, regiment, problem, pris, og temperatur' alle kræver STÅ i russisk, kræver de LIGGE i dansk. At dansk skulle være et LIGGE-sprog fremgår ikke umiddelbart af mine korpusundersøgelser der inkluderede henholdsvis Bysociolingvistik-korpuset på 1,4 mill. ord og VISL-korpuset på 10 mill. ord:

<i>Stå:</i>	33%
<i>Ligge:</i>	29%
<i>Sidde:</i>	32%
<i>Hænge:</i>	6%

Som det fremgår, er *ligge* på en tredjeplads overhalet af både *stå* og *sidde*. Disse tal kan vi jo ikke gøre noget ved, og da de i en eller anden grad modsiger ideen om at det umarkerede også er det mest frekvente, blev jeg nødt til at gå ned i tallene for at se om der ikke kunne findes en plausibel forklaring. Det kunne der. Hvis man betragter *stå*'s subjek-

ter, så er 56% af dem humane, mens 44% er ikke-humane. Dette står i klar modsætning til *ligge*'s subjekter hvor 40% er humane, mens 60% er ikke-humane. Denne optælling viser to ting. For det første handler teksterne primært om mennesker. For det andet er der flere forskellige substantiver der kræver *ligge* end *stå*, og det var jo netop hvad vi havde på fornemmelsen: *ligge* er førstegangsvalet i dansk, og der skal faktisk være noget der taler imod den horisontale tankegang hvis man ikke skal bruge *ligge*. Ser vi på positionsverbernes frekvens, viser det sig at de i de mundtlige tekster er endog endnu mere frekvente i dansk end i russisk: et positionsverbum optræder for hvert 300 ord. Kort sagt er dansk også et sprog med positionsfokus hvor ytringer med *være* kan virke helt ugrammatiske, fx ?*Huset er på hjørnet* og ?*Nøglerne er på bordet*. Her ligner dansk altså russisk, men adskiller sig ved at have *ligge* – og ikke *stojat* 'stå' – som det naturlige førstegangsvalg. Senere vil jeg forsøge at forklare hvordan dansk og russisk så at sige er endt i hver sin ende af positionsverdenen.

2.3. *Engelsk: et VÆRE-sprog*

Skønt engelsk til en vis grad ligner dansk ved at bruge *lie* i forbindelse med nogle ikke-horisontale entiteter, viser mine frekvensundersøgelser at positionsverber optræder 10 gange hyppigere i dansk end i engelsk (Jeg benyttede mig af The British National Corpus på 100 mill. ord, heraf 10% fra mundtlige tekster). Med andre ord ligner engelsk fransk, spansk og italiensk der alle er VÆRE-sprog, dvs. man foretrækker eksistensverbet frem for et specifikt positionsverbum.

2.4. *Den russiske, danske og engelske benævnelsesstrategi*

Når man skal give et navn til en situation hvor vi fx ser et hus på en kystbred, så kan man enten vælge at benævne det billede man ser, eller benævne situationen selv. Hvis man giver navn til et billede, ser man "huset" som figur (dvs. "huset" befinder sig i det centrale syn), mens "kystbredden" ses som grund (dvs. "kystbredden" er i det perifere syn). Det betyder med andre ord at man har figuren som udgangspunkt, og først derefter "placerer" den på grunden. Hvis man tager udgangspunkt i figuren, vil figuren blive betragtet som vertikal (medmindre noget modsiger det) fordi den naturlige position for et menneske er den vertikale – det er netop menneskets oprette stilling (og hvad dertil hører) der adskiller mennesket fra dyrene. Når russere siger at HUSET

STÅR skyldes det altså at “huset” er figur på det billede man ser, og at figuren betragtes som værende i sin naturlige stilling akkurat på samme måde som menneskets egen naturlige stilling er den vertikale. Hvis man derimod forlader billedet og dermed hele tankegangen, og interesserer sig for selve situationen, kommer man uvægerligt til at bryde den op i forskellige bestanddele og beskæftige sig med dens opbygning, dens konstruktion. Der kommer nu fokus på selve grunden, dvs. det konstante element, der fungerer som en slags lokation for “huset”, dvs. det variable element. Selv om jorden er rund, er den grund som opleves af den enkelte, grangivelig horisontal når man befinder sig på den. Når danskere siger HUSET LIGGER, skyldes det altså at dansk tager udgangspunkt i selve grunden, lokationen, der oftest er lig med jorden (eller noget der er parallelt med den) – og da jorden er horisontal, vil alt LIGGE med mindre noget modbeviser det, som fx en genstand der har ben. På denne måde får vi to benævnelsesstrategier der udelukker hinanden indbyrdes:

- Den russiske benævnelsesstrategi: “Fra-figur-til-grund”
- Den danske benævnelsesstrategi: “Fra-grund-til-figur”

Et sprogs benævnelsesstrategi er noget helt grundlæggende der fortæller hvordan sprog konstruerer et udsagn – hvor sprog starter og hvor de ender. Russisk starter med figuren og er således nødt til at markere når den er der (det gøres ved nominativ og akkusativ), og når den ikke er der (det gøres ved genitiv eller ved at have etleddede sætninger, dvs. subjektsløse sætninger). Det betyder også at russisk bruger NØGLEN EKSISTERER HOS MIG i stedet for *Jeg har nøglen* – “nøgle” er figur og “jeg” er grund. Jeg kan ikke komme ind på alle de reflekser denne specielle benævnelsesstrategi har for russisk for så skulle jeg beskrive hele sproget. Jeg kan derimod sige at dansk starter et helt andet sted, nemlig med grunden. Dette kan man selvfølgelig kun gøre hvis man ved at der er en figur, og at man samtidig ignorerer den ved at anlægge et andet perspektiv hvor grunden er i centrum. Denne benævnelsesstrategi har ligeså mange reflekser i dansk, fx kan *der*-sætninger og *have*-konstruktioner udelukkende takke benævnelsesstrategien for at de er der.

Vi får nu en naturlig forklaring på hvorfor russere siger *On stoit na kolenax* ‘(bogst. Han står på sine knæ)’, medens danskere siger *Han*

ligger på sine knæ. russere går ud fra figuren, dvs. isolerer manden selv hvor størstedelen af ham er i en opret position; danskere går ud fra grunden, dvs. isolerer jorden fra figuren, og finder således at grunden er horisontal. Det russiske sprog anvender med andre ord en "fra-figur-til-grund" tankegang, mens dansk anvender en "fra-grund-til-figur" tankegang. Disse to benævnelsesstrategier manifesterer sig helt konkret på to forskellige måder når vi ser på tilstandsbeskrivelser. Den russiske benævnelsesstrategi manifesterer sig som en særlig interesse for at specificere subjektets eksistensmåde, dvs. om figuren kan siges at være vertikal, horisontal eller en kombination af dem, i forhold til grunden. Den danske benævnelsesstrategi manifesterer sig som en særlig interesse for lokationen, dvs. for hvordan scenen er sat. Den russiske tankegang er umiddelbar og afspejler hvordan øjet ser en situation. Den danske tankegang er langt mere indirekte og minder mest af alt om en entreprenørs arbejde. Russisk og dansk er begge positionssprog, men årsagen til dette er helt forskellig hvilket altså fremgår af at de har forskellige positionsverber som det naturlige førstegangvalg. Engelsk derimod er ikke et positionssprog fordi det har valgt at fokusere sin opmærksomhed på det der forener alle typer af positioner, nemlig at entiteterne blot eksisterer på et sted.

2.5. Fra benævnelsesstrategi til Peirce og tilbage igen

Det er med andre ord forskellig benævnelsesstrategi der er årsagen til at russisk har et leksikaliseringmønster der specificerer MODE of existence, og dansk har et leksikaliseringmønster der specificerer LOCATION (jf. ovenfor). Betragter vi nu engelsk og dets leksikaliseringmønster der specificerer selve EXISTENCE, må vi spørge os selv hvilken benævnelsesstrategi det kommer af. At der findes tre leksikaliseringmønstre (og der er ikke mulighed for flere), får én til at tænke på Peirce's treenighedstankegang med førstehed, andethed og tredjehed. Da førstehed er det umiddelbare, passer det fint på den russiske benævnelsesstrategi hvor figuren er udgangspunktet. Da andethed præsupponerer førstehed, altså figuren, men ellers anlægger et andet perspektiv (og der er ikke andre på det niveau), passer den danske benævnelsesstrategi glimrende på andethed. Da tredjehed præsupponerer andethed og derfor også førstehed, og derudover anlægger et perspektiv der inkluderer både figur og grund, må den engelske benævnelsesstrategi repræsentere tredjehedsniveauet, dvs. korrelatio-

nen mellem figuren og grunden der kun kan ses udefra. Dette svarer til EXISTENCE på det rene leksikalske plan der netop relaterer sig til både figuren/lokator og grunden/lokationen. Vi kunne foreløbig kalde benævnelsesstrategien “mellem-figur-og-grund”.

3. Positionsverber og placeringsverber

Vi forlader nu positionsverberne et øjeblik for at se på placeringsverberne, dvs. *stille*, *lægge*, *sætte* og *hænge*. Som det fremgår af de fire verbers udtryk, er de afledt af positionsverberne *stå*, *ligge*, *sidde* og *hænge* hvorved alle er blevet til handlingsverber og dermed transitiver. Det der er sket, er altså at en positionsbeskrivelse (q) har fået sat en aktivitetsbeskrivelse (p) foran hvilket også fremgår af udtrykket, dvs. at der er brugt et infix og ikke et suffiks. Det giver os følgende:

- Aktivitet + Tilstand = Handling
- Ustabilt billede + stabilt billede = To billeder
- Primær figur + sekundær figur = To figurer

Hvis vore leksikaliseringmønstre har nogen berettigelse, skal vi kunne forudsige at de russiske placeringsverber er styret af selve positionsbeskrivelsen, dvs. q, hvor vi finder Y's MODE of existence. Det viser sig at holde stik. Alle subjekter der kræver *stojat* 'stå', vil som direkte objekter kræve *stavit* (ipf) / *postavit* (pf) 'stille'; alle subjekter der kræver *ležat* 'ligge', vil som direkte objekter kræve *klast* (ipf) / *položit* (pf) 'lægge'; alle subjekter der kræver *sidet* 'sidde', vil som direkte objekter kræve *sažat* (ipf) / *posadit* (pf) 'sætte'; og alle subjekter der kræver *viset* 'hænge', vil som direkte objekter kræve *vešat* (ipf) / *povesit* (pf) 'hænge'. Denne symmetri kommer af at (hvad jeg har valgt at kalde) den sekundære figur (q-figuren) tjener som udgangspunkt for benævnelsen. Denne symmetri findes til dels i dansk, men den generes af at der som regel findes to måder at benævne tingene på:

- (2a) Blomsterne står i vasen.
 (2b) Hun stillede/satte blomsterne i vasen
- (3a) Pengene ligger i banken.
 (3b) Han lagde/satte pengene i banken

- (4a) Lampen hænger i loftet.
 (4b) Han hængte/satte lampen op.
- (5a) Hun lagde tøjet i vaskemaskinen.
 (5b) Hun lagde/puttede børnene i seng.

Som det fremgår af (b)-eksemplerne fra (2)-(4), er der en valgmulighed i dansk som man ikke kender til i russisk. Man kan ligesom i russisk vælge det placeringsverbum der svarer til positionsverbet eller anvende *sætte*. Vælger man den russiske måde, får man en helt konkret beskrivelse af *Undergoer's* position efter aktivitetens udførelse. Vælger man derimod *sætte* (jf. ovenfor), får man en meget abstrakt beskrivelse: *sætte blomsterne i vasen* omfatter ikke blot at "blomsterne står i vasen", dvs. en konkret positionsbeskrivelse af *Undergoer*, men også alle de aktiviteter Actor nødvendigvis må foretage for at de kommer til at stå i vasen, dvs. "klippe dem til", "fjerne dårlige grene" og "arrangere dem" så "de står som de skal". Den samme samlede rolleaktivitesbeskrivelse finder vi også ved *putte* når det erstatter *sætte* i sin oprindelige betydning, nemlig at gøre noget så "Y ligger ned" (jf. 5b): her får vi en beskrivelse af alle scenerne der indgår i hele seancen "at lægge børnene i seng", dvs. "læse historie", "lægge dynen rigtigt omkring dem", "kysse dem godnat", og "syngte en lille sang" så de kan falde roligt i søvn. Det skal bemærkes at deres semantik er abstrakt hvilket bl.a. fremgår af at verbet kan bruges ved alle mulige sengeritualer.

Sammenligner man engelsk og russisk, viser det sig at russisk gør lige så stor brug af placeringsverber som af positionsverber (hvilket også var at forvente), mens engelsk nærmest har droppet ideen om placeringsverber og i stedet anvender specifikke verber, fx

- (6a) He installed the telephone.
 (6b) On postavil telefon.

I (6a) ser vi et typisk engelsk handlingsverbum der erstatter et placeringsverbum (jf. det russiske eksempel i 6b). Igen ser vi den institutionaliserede betydning der gør at det kun kan bruges om personer der har ret til og den rette baggrund for at udføre de pågældende

aktiviteter der ikke blot fører til at telefonen står eller hænger, men – hvad vigtigere er – at den fungerer. Verbet *install* er således ikke et positionsbaseret, men et kvalifikationsbaseret handlingsverbum. Dem er der meget få af i russisk, men mange af i engelsk. (6b) betyder egentlig at “X do smth.” plus “telephone exists vertically on location”, og kan anvendes om alle aktiviteter der inkluderer en genstand der har en vertikal position som et mål eller en konsekvens af aktiviteten. Således kan det også bruges om situationen hvor en telefonmontør installerer en telefon.

Sammenligner man dansk og engelsk, viser det sig at dansk på den ene side ligner engelsk ved at bruge verber med institutionaliseret betydning, men på den anden side også ligner russisk ved at kunne bruge placeringsverber med helt konkret betydning. Dette fremgår klart af flg. eksempler hvor et præfigeret placeringsverbum sættes overfor et “suffigeret” – også kaldet frasalt verbum (eksemplerne er lånt fra Durst-Andersen & Herslund 1996):

- (7a) Partiet har **op**stillet kandidaterne.
- (7b) Han har stillet keglene **op**.
- (7c) *Han har opstillet keglene.
- (7d) Han stillede vasen **op** på bordet.

I (7a) med præfiks får vi den institutionaliserede betydning, mens vi i (7b) får den konkrete positionsbeskrivelse. Som vi ser i (7c), kan et præfigeret placeringsverbum ikke forbindes med en helt konkret positionsbeskrivelse af en genstand. Bemærk at *op* ikke betyder retning når det står alene (jf. 7b) – det er kun når der i forvejen er en lokation til stede i sætningen, fx *på bordet* i (7d), at *op* betegner en retning, dvs. (7d) forudsætter at vasen stod på et sted der er under bordets niveau, fx på gulvet, før aktiviteten blev igangsat.

Nu kunne man forledes til at tro at den danske og den engelske måde at lave frasale verber på, var identisk, men det er den ikke:

- Den engelske model for frasale verber: *Set up the machine.*
- Den danske model for frasale verber: *Sætte en maskine op* (=skrive brevet rent).

Der er to ting der understøtter det. For det første fremgår det indirekte af selve partiklens position i sætningen hvor den i dansk optræder nøjagtigt på prædikatbestemmelsens plads, dvs. *vaske tøjlet rent* > *nogen gør noget* og *tøjlet er rent* svarer fuldstændigt til *vaske snavset af* (fx af en bil) > *nogen gør noget* og *snavset er af* (udtalt med langt /a/) – med andre ord er der diagrammatiske relationer mellem udtryk og indhold: Det direkte objekt kommer før prædikatbestemmelsen og partiklen fordi det underliggende er subjekt for henholdsvis en kvalitetsbeskrivelse og en positionsbeskrivelse. I engelsk klæber partiklen langt mere til verbet, fx *set up the washing machine*, med mindre der er tale om et pronomen (eller en udhævnings), fx *set it up*. For det andet – som allerede nævnt ovenfor – er retningsbetydningen (som man tidligere udelukkende har fokuseret på) kun mulig hvis der i forvejen er en lokationsangivelse i sætningen, jf. *Hun stillede vasen op på bordet*. Og for det tredje støttes fortolkningen af den hyppige brug af de tilsvarende stative partikler, dvs. *oppe, nede, af'e, inde, fremme*, etc., fx *Er du nede? Er vaskemaskinen oppe? Er lampen nede?* etc.

4. Positionsverber og “Motion verbs/Locomotion verbs”

Hvor russisk skelner skarpt imellem *motion verbs* (fx som i da. *Hun bærer* (ru. *nosit*) *rundt på et barn i sin mave*) og *locomotion verbs* (fx som i da. *Hun bar* (ru. *otnosit*) *barnet over til naboen*) idet de førstnævnte er upræfigerede og de sidstenævnte er præfigerede, skelner dansk ikke helt så skarpt. Dansk viser skellet ved at bruge såkaldte retningspartikler (fx *over*) kombineret med præpositioner såsom *til, i* og *på*. Det interessante er i denne sammenhæng at alle varianter af ru. *nesti/nosit* ‘bære’ – dvs. alle præfigerede eller upræfigerede anvendelser – altid vil nævne en aktivitet hvor “Y sidder/hænger på X som selv producerer en gå-baseret eller stå-baseret aktivitet”. Fx vil da. *putte shampoo i håret* hedde *nanesti* (pf) /*nanosil*’ (ipf) *šampun*, dvs. egentlig “påbære shampoo”, ganske enkelt fordi “shampoen hænger fast under håndfladen” når man udføre den nødvendige aktivitet der fører til at “shampoen er i håret”. Dette gælder også for alle øvrige såkaldte bevægelsesverber i russisk – brugen af dem er betinget af Undergoer’s position, dvs. om det der er udtrykt af det direkte objekt, står, sidder/hænger eller ligger. I engelsk vil de forskellige varianter af *carry* ‘bære’ nævne forskellige aktiviteter og de vil ikke implicere at “Y sits / hangs on X”: *carry away, carry forward, carry off,*

carry on, carry out, carry over, carry through og *carry* alene nævner mange helt forskellige aktiviteter, herunder også den der gør sig gældende for russisk. Med andre ord, vil *carry*'s såkaldte **entailment-struktur** ikke specificere "Y's position on X", men snarere specificere at "Y exists with X" eller "X controls Y". Kort sagt er *carry* ikke et rent bevægelsesverbum mere i engelsk. Dette er en meget vigtig pointe der helt ignoreres i den eksisterende forskning. Sammenligner vi kort engelsk og dansk, så vil fx *carry out* svare til dels da. *udføre*, fx *udføre en opgave* 'carry out a mission', og dels til da. *føre ud*, fx *føre en ide ud i livet* 'carry out an idea'. Her viser det sig at det præfigerede verbum tager sig af den abstrakte betydning (hvor det ikke mere kan siges at være et bevægelsesverbum, men snarere et kvalifikationsbaseret handlingsverbum), hvorimod det frasale verbum tager sig af lokationsbetydningen (hvor man kan hævde at det så sandelig er et bevægelsesverbum). Lad os tage et konkret eksempel på *bære* som et *locomotion verb*:

- (8) Hun bar barnet **hen/ned/op/over** til naboen > barnet er henne/nede/oppe/ovre hos naboen

Som vi ser, er der en række valg i dansk som man til gengæld helt savner i russisk: *oppe* vs. *nede* er et valg i højdedimensionen mellem to genstande der befinder sig på samme *grund*; *henne* vs. *over* er et valg i længdedimensionen mellem genstande der befinder sig på forskellige, men interrelaterede *grunde*; og *inde* og *ude* udgør et valg mellem forskellige *grunde* i forhold til centrum (nærhed) og periferi (fjernhed). Endnu engang observerer vi det danske sprogs hang til positionsfokus (der, som vi ikke må glemme, skyldes en særlig interesse for lokation) ved at dele den vertikale og den horisontale linje. Det danske sprogs hang til positionering kommer endvidere til særligt udtryk når afsender skal fortælle modtager hvor han er – tankegangen manifesterer sig med andre ord endnu tydeligere når vi forlader 3. person. Danske afsendere må hele tiden positionere sig i forhold til modtageren af ytringen, fx *Hvor er du henne?* – *Jeg er ovre/henne/nede/oppe/inde/ude hos Peter*. Valget afhænger af hvor afsender er i forhold til modtager: Hvis afsender og modtager er på samme *grund* og på samme niveau, vil afsender bruge *Jeg er henne hos Peter*; hvis afsender er på samme grund, men på et andet niveau, vil han bruge *Jeg er oppe/nede hos Peter*; hvis afsender er på en nabogrund til der hvor modtager er, og der er en grænse mellem de to ellers interrelaterede grunde, fx

en stor vej, noget vand eller noget andet tilsvarende, vil afsender bruge *Jeg er ovre hos Peter*; hvis modtager er i periferien og afsender i centrum, vil afsender bruge *Jeg er inde hos Peter*, og så fremdeles.

5. Syntaktiske reflekser af denne benævnelsesstrategi

Tankegangen “fra-grund-til-figur” manifesterer sig også inden for syntaks, dvs. den har syntaktiske reflekser – reflekser der netop er specifikke for dansk og på enkelte områder adskiller dansk fra engelsk. Dette gælder præsentative konstruktioner med *der*, fx *Der sidder en mand på en bænk* og *Der kom en mand gående hen ad gaden*, hvor *der* etablerer en grund eller scene, hvorpå en figur eller en aktør kan placeres – en typisk måde at starte en historie på i dansk og engelsk, men absolut ikke en mulig åbningsstrategi i russisk (cf. Jansen 1998 og 1999). Det gælder desuden konstruktioner som *Han sidder og læser*, *Hun står og ekspederer*, og *Han ligger og sover*, hvor det enkelte positionsverbum etablerer en grund/scene ved at beskrive selve positionen den pågældende person indtager, og hvor selve verbet beskriver den aktivitet vedkommende foretager i den pågældende position. Selve konstruktionen er ved at blive aspektuel, idet den bruges til at give en situationsbeskrivelse i modsætning til *Han læser*, *Hun ekspederer* og *Han sover*, der alle giver enten en personkarakteristik eller en situationskarakteristik. Endelig kommer tankegangen til udtryk i konstruktioner som *Hun er nede at købe ind*, *Han er ude at spise* og *Hun er ovre at vaske* – dvs. de statiske positionspartikler markerer hvor Aktør befinder sig i forhold til det sted man havde forventet at finde vedkommende.

6. Konklusion

Det viser sig således at der findes en naturlig sammenhæng mellem forskellige sproglige fænomener i dansk som man ikke tidligere har været opmærksom på, nemlig at:

- Dansk er et HAVE-sprog (og ikke et VÆRE-sprog som fx russisk) med *del-helhedssemantik* hvorfor man kan sige ting som *Han har en bum på hagen*,
- Dansk har positionsfokus med *ligge* som det naturlige førstegangvalg hvorfor man siger *Hun ligger på sine knæ*,

- Dansk har *præsentative* sætninger der alle bruges til at introducere en grund/scene for modtager for derefter at være i stand til at placere en figur/aktør.
- Dansk har frasale verber med partiklen efterstillet det direkte objekt for at vise overfor modtager at *bære barnet over til naboen* skal læses som en særlig aktivitet plus en særlig positions/lokationsbeskrivelse hvor “barnet eksisterer hos naboen der i sig selv eksisterer på en anden grund, om end den er interrelateret med udgangsstedet for handlingen”.
- Dansk har syntaktiske konstruktioner med *ligger/står/sidder og ude/nede/ovre/henne/inde/ude* fordi dansk har en særlig interesse for at benævne *grunden* og Aktor’s positionering på denne, inden man beskriver hvad der foregår i selve situationen.

Kort sagt er alle disse punkter forståelige hvis man antager at dansk har benævnelsesstrategien “fra-grund-til-figur” – en strategi der minder om en entreprenørs arbejde, dvs. først skal grunden findes og dernæst skal der bygges afhængig af omgivelserne, hvilket meget ofte kan være lig med modtager og dennes placering og dennes baggrundsviden.

Henvisninger

- Baron, I. & M. Herslund (2005). Langues endocentriques et langues exocentriques. Approche typologique du danois, du français et de anglais. Michael Herslund & Irène Baron (eds.). *Le génie de la langue française. Perspectives typologiques et contrastives* (= *Langue française* 145). 35-53.
- Berman, R. A., & D. Slobin (1994). *Relating events in narrative. A cross-linguistic developmental study*. Hillsdale & Hove: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Durst-Andersen, P. (1992). *Mental grammar. Russian aspect and related issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. (1996). Russian case as mood. *Journal of Slavic Linguistics* 4: 177-273.
- Durst-Andersen, P. (2000). The English progressive as picture description. *Acta Linguistica Hafniensia* 32: 45-103.

- Durst-Andersen, P. (2002a). Situationssyntaks vs. propositionssyntaks. En semiotisk baseret typologi på tværs af eksisterende typer. P.V. Durst-Andersen (ed.). *Sprog og typer i kontrast. Forskelligartede danske bidrag til en forståelse af sproglig typologi*. (= Copenhagen Working Papers in LSP 3 – 2002). København: Handelshøjskolen i København. 25-55.
- Durst-Andersen, P. (2002b). Russian and English as two distinct subtypes of accusative languages. *Scando-Slavica* 48. 102-126.
- Durst-Andersen, P. (2003). Genetisk og typologisk lingvistik. Michael Herslund & Bente Lihn Jensen (udg.). *Sprog og sprogbeskrivelse*. København: Samfundslitteratur. 255-284.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity. E. Engberg-Pedersen et al. (eds). *Content, expression, and structure. Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam: Benjamins. 65-102.
- Herslund, M. (2000). Trois modèles de lexicalisation. Les verbes mouvement français, danois et russes. *Voprosy filologii* 3. 74-78.
- Herslund, M. & Irène Baron (2003). Language as world view. Endocentric and exocentric representations of reality. Irène Baron (ed.). *Language and culture* (= Copenhagen Studies in Language 29). Copenhagen: Samfundslitteratur. 29-42.
- Jansen, L. (1998). On text structure in Russian and Danish. A comparative study of Russian and Danish Frog-stories. I. Korzen & M. Herslund (eds). *Clause combining and text structure* (= Copenhagen Studies in Language 22). Copenhagen: Samfundslitteratur. 43-62.
- Jansen, L. (1999). *Tekst og grammatiske kategorier. En sammenligning af russiske og danske frøhistorier* (= Copenhagen Working Papers in LSP 3 - 99). København: Handelshøjskolen i København.
- Karaulov, Ju. N. et al. (1994a). *Russkij associativnyj slovar'. Kniga 1: Prjamoj slovar': ot stimula k reakcii*. Moskva: Ran.
- Karaulov, Ju.N. et al. (1994b). *Russkij associativnyj slovar'. Kniga 2: Obratnyj slovar': ot reakcii k stimulu*. Moskva: Ran.
- Karaulov, Ju.N. (1999). *Aktivnaja grammatika i asociativno-verbal'naja set'*. Moskva: Ran.
- Lemmens, M. (2002). The semantic network of Dutch posture verbs. J. Newman (ed.). *The linguistics of sitting, standing, and lying* [= Typological Studies in Language, 51]. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 103-139.

- Newman, J. (ed.) (2002). *The linguistics of sitting, standing and lying*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Slobin, D. (1997). Two ways to travel: Verbs of motion in English and Spanish. M. Shibatani & S.A. Thompson (eds.). *Grammatical constructions: Their form and meaning*. Oxford: Oxford University Press. 195-219.
- Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics. Vol. II: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.

Konstruktion og valens

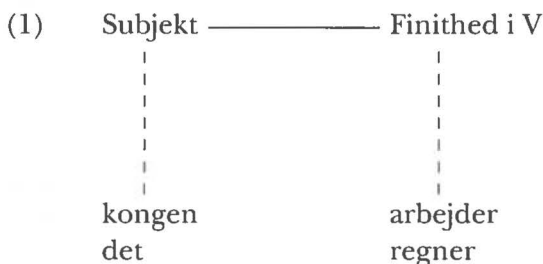
Objekt med verbal infinitiv som eksempel

Erik Hansen og Lars Heltoft

1. Forskellen mellem konstruktion og valens

Afsnittet i GDS om akkusativ med infinitiv – kaldet *objekt med verbal infinitiv* (OVI) – har givet os en anledning til at teste forskellen og relationen mellem valens og konstruktion og dermed forholdet mellem leksikon og kompositionel syntaks i grammatikken, jf. Lars Heltoft (2003). På grund af artiklens begrænsede omfang er det ikke muligt at føre en detaljeret diskussion med andre synspunkter; visse pointer samles dog op i fodnoter.

I Grammatik over det Danske Sprog føres forskellen mellem konstruktion og valens tilbage til rektionsbegrebet. Der skelnes mellem to former for rektion: rektion mellem syntaktiske kategorier som sådan og rektion mellem stammer og deres omgivelser (Eisenberg 1989). Således begrundes skellet mellem rene syntaktiske konstruktionsprincipper og valens (grænsefladen mellem syntaks og leksikon). Eksempel (1) viser på klassisk måde den katataktiske relation mellem subjekt og finithed (Jespersen: *nexus*). Den foreligger uafhængigt af verbalstammernes identitet og danner således en konstruktion. (Vandrette streger angiver interdependens, faldende streger envejs dependens).

Sætninger dannes således gennem konstruktion. De to verbalstammer i eksemplerne har derimod forskellig valens ved at stammen i (2a) styrer et subjeksargument i prædikationssyntaksen, mens (2b) er nulvalent.

(2a) *arbejd-* (A1)

(2b) *regn-* (Ø)

Anskuet som konstruktionsdel er subjektet i dansk således neutralt over for semantisk rolle. Konstruktionen giver frit spil til verbalets valenskrav. I (3ab) stilles de to perspektiver op over for hinanden.

(3a) Subjektet som konstruktion(sdel) er neutralt over for semantisk rolle

(3b) Verbalstammen *arbejd-* styrer et AGENT-subjekt

I det følgende vil vi se på arbejdsdelingen mellem konstruktion og valens i konstruktionen objekt med verbal infinitiv. Specielt vil vi gerne vide om der er et ligefremt forhold mellem verbalstammernes valens og deres evne til at indgå i konstruktionen, altså om bestemte valenskrav skal være opfyldt før konstruktionen kan realiseres, eller om konstruktionen eventuelt kan realiseres uafhængigt af forskelle i valens. Vi tester en række verber for deres valensstruktur og indkredser i anden omgang konstruktionens betydningsrammer. Konstruktionen viser sig at være neutral over for et antal valensforskelle mellem de verber der indgår i den.

2. Opskrivning

I traditionel dansk grammatik anføres OVI (akkusativ med infinitiv) som en konstruktion der kan styres af verberne *lade*, *bede* og *byde*, og af sanseverberne, især *se* og *høre*. Allan Karker har i flere artikler (1976, 1996) anført at der er væsentlig flere, således som det også vil fremgå i det følgende.

Det særlige problem ved objekt med verbal infinitiv er at bestemme objektets indholdssyntaktiske status. Objektet er altid udtryksobjekt i den forstand at det står på det direkte objekts plads i ethvert topologisk skema for dansk, men det kan ikke i alle tilfælde være et indholdsled. I eksempler som

- (4) Han lod det t $\emptyset$ og regne / og varme mildt i Vaar. (Jakob Knudsen)

er *det* udtryksobjektet, men leddet har ikke argumentstatus i forhold til verbet *lade* og heller ikke i forhold til vejrligsverberne, her: *t $\emptyset$* , *regne* og *varme*, hvor *det* er den velkendte, karakteristiske subjektsudfyldning ved sådanne nulvalente prædikater. Leddet *det* har således en velkendt syntaktisk relation til de indlejrede verber $V'' (= V_{n+1})$ i konstruktionen, men ikke til det styrende verbum $V' (= V_n)$.

Et led der som *det* har sine kombinatoriske bindinger til V'' , men som i øvrigt fremtræder i udtrykket som et led knyttet til V' , siges at være **opskrevet**, og vi vil tilsvarende sige at der foreligger **opskrivning**¹ af det pågældende led. Opskrivning foreligger tvingende i tilfælde som (4), hvor nulvalensen strider imod det generelle konstruktionskrav om subjektforekomst i dansk; men opskrivningsanalyse er kun mulig og nødvendig hvor der kan anføres sådanne rektionelle træk eller andre syntaktiske bindinger der viser en sådan dobbelt relation. Der er ingen slutning fra tilfælde som (4) til konstruktionen som sådan.

3. Passiv i objekt med infinitiv

Linjen i vores artikel skal nu være at undersøge om opskrivning er et generelt træk ved konstruktionen, eller om konstruktionen er forenelig med leksikalske styringsforhold mellem verbalstammen V' og objektet, altså om objektet kan være et valensargument for verbalet V' .

Vi vil som udgangspunkt undersøge konstruktionens muligheder for passiv, og vi vil begynde med at fremlægge valensanalysen af verberne *bede* og *lade*, som viser sig at give de mest entydige resultater. Ad denne vej kan konstruktionens semantiske grænser findes. Det fører til at sanseverberne kommer til sidst i diskussionen og ses i lyset af den øvrige analyse.

1. Terminologien har intet at gøre med den generative grammatiks forskellige transformationsbegreber, men dækker den beskrevne relation mellem et leds udtryks- og indholdsstatus.

Den anvendte term ‘opskrivning’ beskriver blot relationen mellem 2 strukturer og fungerer som en anskuelig måde at tale om relationen mellem udtryk og indhold på. Mere teoretisk opfatter vi denne relation som Gunnar Bechs relation **orientering**, et begreb der tillader os at tildele det samme led en funktion i to prædikationer på en gang. Hos Bech anskues orientering som en relation mellem en simpel og en kompleks sætning, se Bech (1962); hos os opfattes den som relationer mellem udtryksled (traditionens ‘grammatiske’ sætningsled) og indholdsled (argumenter).

3.1. *Det direkte verbum bede*

Fra en semantisk synsvinkel må man umiddelbart antage at det direkte verbum *bede* er et verbum med objektet som indholdsargument, og at det altså på dette punkt ligner hvad andre traditioner ville kalde et kontrolverbum.² I (5) forekommer *bede* i kæde med det egentlige kontrolverbum *tillade*. Begge er direkte verber og må for en intuitiv semantisk analyse styre et argument der betegner modtageren i den direkte handling (om forskellen mht. argumentets status, se afsnit 5).

- (5) Hun vilde, sagde hun, bede dem tillade hende helt paa egen Haand at tilberede en Festmiddag paa Provstens Hundredaarsdag.
Blix Skæb 49

Der er også syntaktiske argumenter for analysen. I passiv kan et sådant styret A2 uden videre opskrives³ til subjektsstatus, både i den deskriptive, perifrastiske passiv og i den modale *s*-passiv (om de to passiver som modus, se Heltoft og Falster Jakobsen 1996).

- (6a) Må jeg bede Dem slukke for mobiltelefonen.
(6b) Man bad os holde os klar til afrejse.
(6c) De bedes slukke for mobiltelefonen.
(6d) Vi blev bedt holde os klar til afrejse.

2. Et tilsvarende synspunkt findes hos Platzack (1998) inden for den generative tradition.

3. Også denne relation benævnes opskrivning fordi subjektet i passiv har højere syntaktisk rang i udtrykket end i indholdet hvor dets status svarer til objektets i aktiv, altså A2.

Det er her velkendt at *s*-passiv af *bede* behandles som et modalverbum, jf. nedenfor om *lade*, og der kan her være tale om et særtilfælde af modalverbernes normale subjektsopskrivning, så (6e) og (6f) er parallelle.

- (6e) Den færdige tekst bedes ligge på mit skrivebord senest onsdag morgen.
 (6f) Den færdige tekst må ligge på mit skrivebord senest onsdag morgen.

Dette forhold er denne diskussion helt uvedkommende, jf. afsnit 4 om subjekt med nominal infinitiv. Det er muligheden for **perifrastisk** passiv der er afgørende.

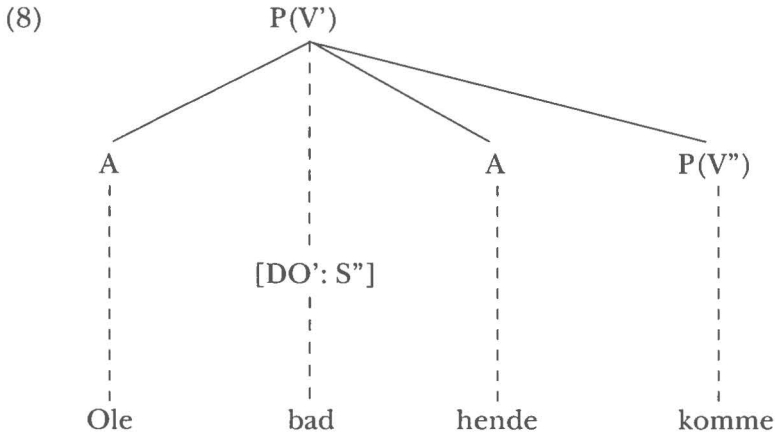
Sikre argumenter af samme type som eksempel (4) ser der ikke ud til at være.⁴ Det ville fx være forekomst af objektsled der får deres identitet fastlagt gennem den indlejrede **konstruktion**, jf. (7a): en *der*-konstruktion, eller gennem den indlejrede verbalstammes **valens** i samspil med subjektskonstruktionsprincipper i dansk, jf. (7b): et vejrligsverbum med A1 udfyldt med *det*. Se videre under 3.2.

- (7a) * Man bad der være en pause midt i forestillingen.
 (7b) * De bad det holde op med at regne.

Konstruktionen OVI tillader således et trivalent styrende verbum (V'), og opskrivning er således ikke et konstruktionskrav. I tilfældet *bede* styrer verbalstammen et subjektsargument, et objektsargument og en verbal infinitiv (V"). Vi kan tegne den indholdssyntaktiske dependensstruktur således:

---

4. Boye (2002) og (2005) anfører eksempler som *Jeg hører/beder/lader det tordne* (2002: 26) uden stjernemarkering og forklarer derefter at "Når konstruktionerne med *lade* og særlig *bede* synes marginale, skyldes det at der er grænser for hvad den gennemsnitlige sprogbruger kan lade og bede ske". Disse sætninger er ikke marginale. Eksempler som *Lad det dog tordne!* betyder naturligvis 'tag dig ikke af at det tordner' eller kausativt: 'sørg dog for at det tordner (Tor)' og er ligetil og acceptable. Eksempler som **Han bad det tordne* er helt umulige, og ligegyldigt hvad grunden måtte være, så er det Boye der skal argumentere for at *bede* har opskrivning, jf. også note 5 og 7.

(Notationen DO': S'' er et eksempel på GDS' tillempede koefficientnotation på grundlag af Gunnar Bech (1955-57). Den betyder at udtryksobjektet for V' er indholdssubjekt for V''. Udtryksleddet U' står altid på venstre side, indholdsleddet I' til højre, altså U': I''. Da denne koefficient gælder uafhængigt af forskellen mellem *bede* og de øvrige verber der kan indgå i konstruktionen, er den altså knyttet til konstruktionen og ikke til verbalstammerne).

3.2. *Det kausative verbum lade*

Verbet *lade* er et kausativt verbum med to hovedvarianter: 1) 'ikke sætte sig imod', 'ikke forhindre', 'acceptere', 'være indifferent over for', og 2) 'foranledige'. Der er ingen grund til at ansætte en regulativ variant med betydningen 'tillade'.

Det er et opskrivningsverbum. Objektspositionen kan for det første udfyldes med materiale der må have status som subjektsudfyldning i den indlejrede prædikation.

- (9a) Lad det bare lyne og tordne, der sker ingenting!
 (9b) Man skal helst lade der være et mellemrum på ca. 4 mm. (jf. man skal helst lade en kant på ca. 4 mm blive stående)
 (9c) Lad her nu være talt nok om den sag!

For det andet – og vigtigere: verbet tillader aldrig perifrastisk passiv af OVI.

- (10a) Man lod hende rejse hjem.
- (10b) *Hun blev ladet/ladt rejse hjem.
- (10c) De lod hende være.
- (10d) *Hun blev ladet/ladt være.

Det gælder heller ikke når indholdsobjektet for V” står i subjeksposition selv om infinitiven er i aktiv form (deponent konstruktion):

- (10e) Kommunen lod huset rive ned.
- (10f) *Huset blev ladet/ladt rive ned.

Derimod opfører de modale *s*-passiver sig som modalverber og kan tillade eksempler som

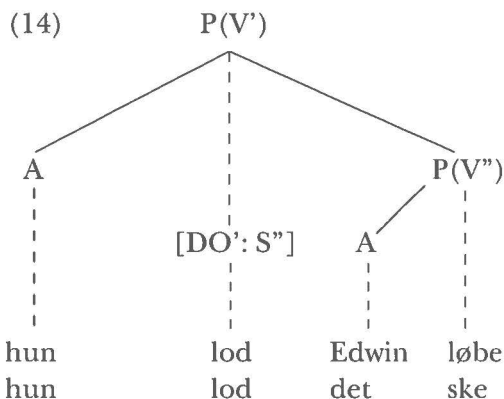
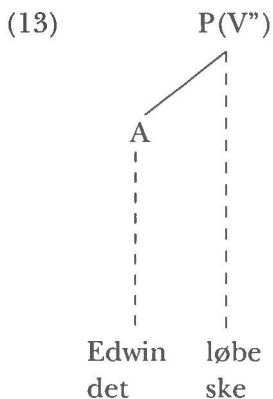
- (11a) Fisken lades stå og trække i 10 minutter.
- (11b) Hvis slanger blot lades være i fred, gør de intet.
- (11c) Fisken skal stå og trække i 10 minutter.
- (11d) Slanger skal blot være i fred, så gør de ingenting.

Men disse eksempler er altså ikke passiv af en opskreven aktivkonstruktion, men viser en konstruktion svarende til modalverberne.

Passivforholdene har ikke noget at gøre med verbalstammens morfologiske muligheder. Perifrastisk passiv af *lade* forekommer uden videre, men ikke i OVI – og det er det der skal forklares eller beskrives adækvat.

- (12a) Hun var blevet ladet/ladt alene.
- (12b) Hvis dyrene bliver ladt i fred, bliver de ikke aggressive.

Analysen af *lade* som opskrivningsverbum bliver da som i (14). Udtryksobjektet er ikke A2 (indholdsobjekt) for V’, men kun A1 (indholdsobjekt) for V”. Den indlejrede prædikation ansættes som i (13), fx i *de lod det ske*, og hele analysen bliver som i (14):

3.3. *Sanseverber*

Sanseverberne er den centrale eller prototypiske verbalkategori der kan indgå i konstruktionen. Verbalparadigmet er åbent, og sanseverbernes synonymer indgår som nævnt i stort tal, se fx (15)-(19):

- (15) Siden den Tid kan man hver Søndag Eftermiddag see en velklædt Familie spadsere i Kirsebærgangen og hos Konen nede ved Bastionen kjøbe for otte Skilling Hvedebrød. Goldschmidt Fortællinger 100
- (16) ..og i butikruderne følger hun sig selv daske af sted med en pakke dinglende fra bærepinden, der hviler på pege- og langfinger. Kaarsb Lukk 337
- (17) Nogen tid efter middag kunne de yngste og bedste øjne skelne en mørk stribe nærme sig Helsingør sydfra. Jørkov Himlen 8
- (18) Han ligger på sin briks og iagttager natten indtage rummet. Reuter Løgnhals 278
- (19) Mænd, der aldrig har overværet deres mødre eller bedstemødre fremtrylle en vidunderlig gele af havens overflod af bær og frugter [...] Pol 6.8.2004; 1. sekt. s. 16,2

I Svenska Akademiens Grammatik (1999, bd.3: 575-583) anses objektet af semantiske grunde for at være et valensled for sanseverbet:

“Objektet är inte bara syntaktiskt, men också semantiskt sett objekt å det överordnade verbet, såtillvida som sätser av denna typ alltid

implicerar att objektsreferenten är föremål för perceptionen, dvs. ses, hörs respektive känns.” (576)

“Ett objekt som utgörs av expletivt *det* (..) har dock ingen semantisk roll i vare sig den överordnade satsen eller infinitivfrasen.” (576)

Derimod har fx ytrings- og meningsverber en anden semantisk struktur:

“Objektet vid verb som anger påstående eller åsikt är syntaktiskt men inte semantiskt en bestämning till verbet: semantiskt anger objektet uteslutande predikationsbas åt infinitivfrasen.” (577)

Selv om rolleforholdene ikke uddybes, har SAG efter vores mening fat i kernen i problemstillingen, og vi fører i en vis forstand diskussionen videre. Vi kan ikke komme ind på de betydelige forskelle mellem dansk og svensk, både mht. konstruktionen selv og mht. forskellene mellem passivsystemerne, men vi prøver at give yderligere lingvistiske argumenter hvad dansk angår.

Sanseverberne er neutrale over for forskellen mellem *bede* og *lade* og kan konstrueres på begge måder, dels med 1) objektet som deres indholdsargument, dels med 2) opskrevet subjekt. Som argument for 1) gælder at konstruktionen kan have **perifrastisk passiv** ved siden af *s*-passiv, fx:

- (20a) Tiltalte er blevet set bevæge sig rundt i villaens have.
- (20b) Hver aften sås ræven liste rundt langs fårefolden.
- (21a) Olsen var blevet hørt brokke sig ude på gangen.
- (21b) Olsen hørtes brokke sig ude på gangen.
- (22a) Han kan være set parkere uden for ejendommen.
- (22b) [...] en brandhelikopter, der kunne ses kredse om tårnets top.
Pol. 23.7.2003; 1.sekt. 7,1

Perifrastisk passiv er kun mulig når objektet har argumentstatus og altså er indholdsobjekt for *V'*, og objektspositionen således ikke er fyldt ud med et opskrevet subjekt for *V*”, fx *der/her* eller *det*.

- (23a) De så det blive lysere og lysere i øst.
- (23b) *Det blev set blive lysere og lysere i øst.

Passiv af V' er heller ikke altid mulig når den indlejrede prædikation selv er i passiv, nemlig når det indlejrede passive verbals subjektsargument ikke er kvalificeret som objektsargument for det styrende verbum. Eksempel (24a) implicerer ikke (24b), et problem som SAG ikke har med. I dette tilfælde må udtryksobjektet også være opskrevet. Dets semantiske status er at være objektsargument for V", og det kvalificerer ikke i konstruktionen som argument for det styrende verbum V'. Man har således (24a), men ikke (24c), der er den tilsvarende passive udgave:

- (24a) De havde hørt ham blive skældt ud af sin chef.
 (24b) *→ De havde hørt ham.
 (24c) *Han var blevet hørt blive skældt ud af sin chef.

Ved verbet *se* kan udtryksobjektet derimod kvalificere som indholdsobjekt for V':

- (25a) De havde set bilen blive slæbt væk.
 (25b) → De havde set bilen.
 (25c) Bilen var blevet set blive slæbt væk.

Vi opfatter typen (25c) som marginal, men eksempler kan formentlig findes. Derimod anser vi (24c) med verbet *høre* for absolut umulig. Vi kan ikke gå videre med de øvrige sanseverber, men (24)-(25) angiver en testramme de kan analyseres i.

Tilsvarende relationer gælder hvis det er verbalparret *give/få* der indgår i konstruktionen. Verbet *få* er hvad indholdsled og semantiske roller angår, ækvivalent med en passiv form af et verbum der styrer IO; dets subjekt modsvarer et opskrevet indirekte objekt.

- (26a) Vi så chefen give sekretæren en reprimande.
 (26b) Vi så sekretæren få en reprimande af sin chef.
 (26c) → Vi så sekretæren.
 (26d) Vi hørte chefen give sekretæren en reprimande.
 (26e) Vi hørte sekretæren få en reprimande af sin chef.
 (26f) *→ Vi hørte sekretæren.

Passivmulighederne i relation til V' er de samme som (24)-(25):

- (27a) Chefen var blevet set give sekretæren en reprimande.
 (27b) Sekretæren var blevet set få en reprimande af sin chef.
 (27c) Chefen var blevet hørt give sekretæren en reprimande.
 (27d) *Sekretæren var blevet hørt få en reprimande af sin chef.

Som entydige argumenter for opskrivningstolkningen gælder de klassiske eksempler med *det/der/heri* objektspositionen. Men man kan naturligvis ikke generalisere fra disse eksempler til hele konstruktionens syntaks, og opskrivning er kun en nødvendig analyse der hvor objektet bevisligt ikke er argument for V'.⁵

Om sanseverber som helhed kan man sige at analysen afspejler deres polysemi, således at forstå at de enten angiver 1) en relation mellem en der perciperer, og en genstand (Lyons 1977: 1. rangs entitet), eller 2) en relation mellem en der perciperer, og et prædikationsindhold (Lyons 1977: 2. eller 3. rangs entitet). Vores analyse kortlægger hvorledes konstruktionen forholder sig til denne polysemi.

3.4. Kognitive verber

I 3.1. - 3.3. har vi indkredset en ramme for analysen af denne i grammatikkerne normalt helt oversete gruppe, jf. Karker (1976, 1996). De synes at slutte sig til sanseverberne og være neutrale. (28)-(29) viser 2 diatesepar.

- (28a) Netop derfor har det været glædeligt at opleve politikere fra de to regeringspartier begynde at tage afstand fra Dansk Folkepartis stadig mere groteske indfald og udfald. Pol. 8.8. 2003; 2.sekt. 6,1

---

5. I Boye (2002) anføres en dansk udgave af et eksempel fra Kirsner & Thompson (1976) som argument for opskrivning: *Vi så den usynlige nervergas dræbe alle fårene*. Eksemplet kan efter vores opfattelse ikke bruges til at generalisere opskrivningsanalysen til sanseverberne som sådan, jf. også at eksemplet umuligt kan have nogen passivpendant: **Den usynlige nervergas var blevet set dræbe alle fårene*. Et meget bedre og mindre søgt opskrivningseksempel er: *Jeg hørte ham blive bagtalt* (eks. Kasper Boye), hvor *ham* ikke kan være argument for *høre*. Men heller ikke her er der nogen perifrastisk passiv, ganske som vores analyse forudsiger det: **Han var blevet hørt blive bagtalt*.

- (28b) En skønne dag vil udenrigsministeren måske blive oplevet tage afstand fra krigen i Irak, ligesom i sin tid socialdemokraterne om Vietnamkrigen.
- (29a) Hun huskede en japansk vagtsoldat slå løs på moderen, mens hun selv skreg.
Pol.12.6.2004; 4.sekt.5,2
- (29b) Denne betjent bliver endnu husket sidde oven på sit offer og true med 'Benjamin'.

Det synes heller ikke vanskeligt at danne sikre opskrivningseksempler:

- (30) Det hedder 'sort sol', fordi man kan opleve det blive næsten mørkt af støre.
- (31) Kan du huske det regne i Lagos?

4. Subjekt med nominal infinitiv

Problematikken omkring OVI må afgrænses fra konstruktionen subjekt med nominal infinitiv, i traditionen kaldet nominativus cum infinitivo (NCI). Denne konstruktion forekommer ved *s*-passiv af et antal kognitive verber og ytringsverber der ikke kan tage objekt med nominal infinitiv (ONI). NCI-konstruktionen er derfor ikke en simpel passivversion af en ONI-konstruktion⁶.

- (32a) Han hævdes at være impliceret i sortbørshandel med cigaretter.
- (32b) *Man hævder ham at være impliceret i sortbørshandel med cigaretter.
- (33a) Rapporten siges at være hovedårsagen til ministerens tilbage-træden.
- (33b) *Man siger rapporten at være hovedårsagen til ministerens tilbage-træden.

---

6. Dette er en vigtig strukturel forskel mellem dansk og svensk, idet svensk har objekt + verbal infinitiv ved disse verber. Opgaven er at få denne forskel frem, ikke at gå hen over den.

I Heltoft (2001)⁷ er der givet et forslag til analyse af NCI som et særtilfælde af en konstruktion med opskrivning, ikke i forhold til et direkte styret V”, men i forhold til en prædikation der har status som frit adverbial (FV). Infinitiven er ikke objekt, for pronominalisering er ikke mulig. Hertil hører konstruktioner med verberne *begynde*, *fortsætte* og *holde op*, som i (34a). Hverken ved *begynde* osv. eller ved NCI-verberne kan at-infinitiven være direkte objekt, se (34bc).

(34a) Han begyndte at forstå sammenhængen.

(34b) *Han begyndte det.

(34c) *Rapporten siges det.

Her skal opskrivningen forstås i forhold til en struktur der i grove træk ser således ud (Heltoft 2001: 96):

(35a)	siges	rapporten vær-	hovedårsagen til ministerens til-
		-----	bagetræden
	finit V		prædikation som subjekt for <i>siges</i> , men nedskrevet til FV

(35b) har opskrivning af subjektet i forhold til det frie adverbial:

(35b)	rapporten	siges	at være hovedårsagen til ministerens
	-----	-----	tilbagetræden
	S	finit V	subjekt nedskrevet til FV

Vi har nu brug for at gentage eksemplerne (6c) og (6e):

(6c) De bedes slukke for mobiltelefonen.

(6e) Den færdige tekst bedes ligge på mit skrivebord senest onsdag morgen.

(6c) og (6e) kan tolkes som opskrivning af et subjektsargument for V”, svarende til hvad man finder ved modalverberne.

7. Heltoft (2001) skæmmes af en ikke-effektueret korrektur. Brugere kan henvende sig på heltoft@ruc.dk og få et rettelsesblad.

På samme måde kan konstruktionen nominativus cum infinitivo (NCI) opfattes som opskrivning af subjekt til subjekt. NCI er en konstruktion med *at*-infinitiv: *det synes at trække op til torden, projektet anslås/formodes at koste 100 mio.* Den adskiller sig fra opskrivningen i (6c) og (6e) ved at der ikke findes nogen aktiv (eller ikke-deponent) pendant, fx ikke: **regeringen anslår/formoder projektet at koste 100 mio.* Dermed indgår NCI heller ikke i vores emne, men er en anden konstruktion. Der findes på dansk netop ikke nogen konstruktion 'objekt med nominal infinitiv' (ONI) ved menings- og ytringsverber. Og det er dette forhold der peger på at NCI på dansk er en anden problemstilling end OVI.⁸

5. Afgrænsning i forhold til konstruktion med nominal infinitiv

I dansk tradition skelnes der mellem objekt med verbal infinitiv (infinitivneksus) og en konstruktion med *at*-infinitiv (der er et særtilfælde af sekundær neksus). Objekt med verbal infinitiv – som vist i eksemplerne (36ab) – står over for eksempler som (37ab):

(36a) Vi så dem drukne.

(36b) Jeg bad ham forsvinde.

(37a) Jeg tillod dem at blande sig.

(37b) Jeg foreslog ham at forsvinde.

---

8. En anden problemstilling der falder uden for emnet, er prøver med hvad amerikanske lingvister (fx Rosenbaum 1967) har kaldt 'pseudoklønning'. Boye (2002, 2005) påkalder sig den som argument for at alle tre typer i ovenstående er opskrivning: (1) **Hvad jeg så ham, var (at) løbe*, (2) **Hvad jeg bad ham, var (at) løbe*, (3) **Hvad jeg lod ham, var (at) løbe*. Hvis (1) og (2) kunne eller måtte være en kontrolkonstruktion, skulle de opføre sig lige som den absolut mulige (4) *Hvad jeg bad ham om, var at løbe*.

Vi mener prøven er forkert. For det første er der ikke noget på hverken engelsk eller dansk der hedder pseudoklønning. Der foreligger simpelthen et særtilfælde af prædikativkonstruktion, såkaldt identitetsprædikation. For det andet er denne konstruktion kun mulig med nominale led som prædikativ. De tre ovenfor nævnte eksempler – og testen – skal se således ud: (1) **Hvad jeg så ham, var løbe*, (2) **Hvad jeg bad ham, var løbe*, (3) **Hvad jeg lod ham, var løbe* – er ikke velformede eksempler på denne konstruktion, og testen viser kun at 0-infinitiv ikke er et nominal. Derimod selvfølgelig: *Hvad jeg tillod hende, var at smutte 5 minutter før tid*.

Analyserne er ikke analoge. På udtrykssyntaksens niveau står de således over for hinanden:

1. Direkte objekt med verbal infinitiv:

Subj	V	DO	V"
vi	så	dem	drukne
jeg	bad	ham	forsvinde

2. Indirekte objekt med nominal infinitiv (direkte objekt):

Subj	V	IO	DO
jeg	tillod	dem	at blande sig
jeg	foreslog	ham	at forsvinde

6. Deskriptiv konklusion

- a. De to entydige verber i forhold til konstruktionen objekt + verbal infinitiv er henholdsvis *bede* og *lade*. Det førstnævnte er et direktiv, det andet et kausativ. *Bede* styrer et objektsargument og har ikke opskrivning; det er aldrig muligt at have formelle, opskrevne subjekter, og der findes ikke blot konstruktion med *s*-passiv, men også med perifrastisk passiv. *Lade* er et opskrivningsverbum. Det er altid muligt at indsætte et formelt subjekt, uafhængigt af hvilken variant af *lade* der foreligger. Verbet *lade* kan aldrig have perifrastisk passiv til en OVI-konstruktion, *bede* kan altid.
- b. **Konstruktionen** i sig selv er neutral over for forskellen mellem styring af objektsargument og opskrivning til udtryksobjekt.⁹ Denne forskel henvises til **valens**beskrivelsen. Men konstruktionen

---

9. Herved adskiller analysen sig fra substansen i så vidt vi ved alle generative analyser: den tidlige generative grammatik, den nyeste (minimalisteorien) eller en af sidevarianterne, fx HPSG. Stockwell, Schachter og Partee (1973: 546ff.), en for sin tid udmærket 'state-of-the-generative-art'-bog, regner med at i både (1) og (2) opskrives den indlejrede sætnings subjekt til objekt i oversætningen:

er altid forbundet med koefficienten DO': S", og denne specifikation kan således knyttes til konstruktionen, ikke til leksikon. Dette er en teoretisk nyskabelse i forhold til Gunnar Bechs teori om infinitkæder (1955-57), hvor koefficienterne altid knyttes til verbalstammer. jf. afsnit 7.

- c. Sanseverberne er normalt blevet gjort til udgangspunkt for analysen; men de er ikke entydige og er derfor ikke velegnede til at fastlægge grænsen mellem konstruktion og valens med. Sanseverberne opfylder begge kriterietyper, og man må således mene at de både kan udfylde objektspositionen gennem **valens** (dvs. gennem selv at styre et A2), og gennem **konstruktionens** koefficient alene, dvs. gennem opskrivning.
- d. Konstruktionen er umarkeret i forhold til *Indirekte objekt med nominal infinitiv*, hvad angår modsætningen mellem styring af

-
- (1) He believed – She is working on it
→ He believed her to be working on it
- (2) I saw – He dug a hole in the ground
→ *I saw him to dig a hole in the ground
→ I saw him dig a hole in the ground [TO-deletion]

De har således samme dybdestruktur. Det vanskelige deskriptive problem med forskellen mellem nul-infinitiv og *to*-infinitiv løses gennem en sletningstransformation.

Platzack (1998: 156-57) skelner inden for de klassiske OVI-verber mellem et kontrolverbum som *bede* (sv. *bedja*) og opskrivningsverber som *se*.

- (3) Kontrol: Jag [bad, [henne [t_v (att) PRO ringa]]]
(4) Raising: Jag [såg, [henne ringa]]

Sag og Wasow (1999: 286-87) skelner på lignende måde mellem *expect* (raising), og *persuade* (kontrolverbum). Kontrolverbet er trivalent, og det indirekte objekt *Leslie* optræder som argument både i den indlejrede sætning og i matrikssætningen.

- (5) I expected Leslie to be aggressive (subject raising)
(6) I persuaded Leslie to be aggressive (kontrolverbum)

Disse analyser kan ikke overføres uden videre til dansk, og problemet ligger i passivforholdene.

argument og opskrivning af argument. Derimod er *objekt med nominal infinitiv* altid en kontrolkonstruktion.

- e. De to konstruktioner er i øvrigt ikke i ren modsætning til hinanden. Modsætningen har at gøre med fordelingen af A2 og A3. Objekt med verbal infinitiv har intet A3, det har derimod Objekt med nominal infinitiv (den nominale infinitiv er her A2).

Objekt med verbal infinitiv:	A1	(A2)	V"	(DO': S")
Objekt med verbal infinitiv:	A1	A3	A2	(IO': S")

Forskellen fremgår også gennem den måde konstruktionernes koefficienter (Bech 1955-57) ansættes på. Når der er et A3 (IO), er der også et A2. Vi vover ikke at identificere A3 med V". Kunne man argumentere for denne identifikation, ville analysen muligvis falde på plads som et særtilfælde af adjektanalysen (Herslund og Sørensen 1994, Herslund 1994, Sørensen 1994), således:

Objekt med verbal infinitiv:	Subjekt	(Objekt)	Adjekt
Objekt med verbal infinitiv:	Subjekt	Adjekt	Objekt

7. Metodologisk og teoretisk konklusion

Der er ingen slutning fra opskrivning af *det* og *der/her* til en generel analyse af konstruktionen som opskrivning. Prøver skal analyseres omhyggeligt.

Der kan og skal drages klare skillelinjer mellem konstruktion (kompositionelle regler og kompositionelt betinget indhold) og valens (stammernes krav om obligatoriske og fakultative argumenter). Dernæst kan komplementariteten mellem konstruktion og valens beskrives.

Henvisninger

- Bech, G. (1955-57). *Studien über das deutsche Verbum infinitum*. I-II. Det kgl. danske videnskabernes selskab. Historisk-filologiske Meddelelser. København.
- Bech, G. (1962). Zur Technik der syntaktischen Analyse. *Lingua XI*.

- Boye, K. (2002). Den danske infinitivneksus – distribution, funktion og diakroni. *Danske Studier* 2002. 17-68.
- Boye, K. (2005). Raising verbs vs. auxiliaries. M. Fortescue & al. (red.): *Historical Linguistics 2003*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 31-46.
- Eisenberg, P. (1989). *Grundriss der deutschen Grammatik*. Stuttgart: Metzler.
- Heltoft, L. (2001). Måske begynder vi at forstå det. Om passive intransitiver i dansk. *EH som Erik, H som halvfjerds. Sproglige åbninger. Festskrift til Erik Hansen*. København: Hans Reitzel. 87-98.
- Heltoft, L. (2003). Konstruktionstyper og paradigmetyper i en dansk funktionel grammatik. Foredrag holdt på SHF-seminaret på Højstrupgaard. 30.10.-01.11. 2003.
- Heltoft, L. & L. Falster Jakobsen (1996). Danish Passives and Subject Positions as a Mood System. E. Engberg-Pedersen m.fl. (red.): *Content, Expression and Structure: Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 199-234.
- Herslund, M. (1994). Valens og grammatiske relationer. *Ny forskning i grammatik*. Igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd. Fællespublikation 2. Odense: Odense Universitetsforlag. 48-72.
- Karker, A. (1976). En usikker prognose. *Nyt fra Sprogævnet* 16.
- Karker, A. (1996). Akkusativ med infinitiv – tyve år efter. *Nyt fra Sprogævnet* 3.
- Kirsner, R. S. & S. A. Thompson (1976). The Role of Pragmatic Inference in Semantics. A Study of Sensory Verb Complements in English. *Glossa* 10, 2.
- Platzack, C. (1998). *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet*. Lund: Studentlitteratur.
- Rosenbaum, P. S. (1967). *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press.
- Sag, I. & Th. Wasow (1999). *Syntactic Theory. A Formal Introduction*. Stanford: CSLI Publications.
- Stockwell, R., P. Schachter & B. Hall Partee (1973). *The Major Syntactic Structures of English*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Sørensen, F. (1994). Sætningsled. *Ny forskning i grammatik*. Igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd. Fællespublikation 2. Odense: Odense Universitetsforlag. 41-47.
- Sørensen, F. & M. Herslund (1994). A valence based theory of grammar.

- tical relations. E. Engberg-Pedersen, L. Falster Jakobsen & L. Schack Rasmussen (red.): *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin og New York: Mouton de Gruyter.
- Teleman, U., S. Hellberg & E. Andersson (1999). *Svenska Akademin's Grammatik*. Stockholm: Svenska Akademin.

Relativsætninger i dansk talesprog

Anne Jensen

1. Indledning

I det følgende vil jeg præsentere en analyse af, hvordan relativsætninger og andre typer implikative sætninger dannes i dansk talesprog. To hovedspørgsmål berøres, nemlig

a. om relativums syntaktiske funktion har nogen betydning for, hvordan en relativsætning dannes, og b. om grænsen for, hvilken syntaktisk funktion relativum kan have, er den samme i dansk tale- og skriftsprog.

Det empiriske grundlag for analysen er seks samtaler fra talesprogs-korpusset *BySoc*,¹ i alt 9,5 timers tale svarende til 75.916 løbende ord. I eksemplerne anvendes følgende symboler:

- * = maskering af proprier
- T = taler
- L = lytter/samtalepartner
- # = det efterfølgende eksempel er konstrueret
- £ = pause i talestrømmen
- ~ = tøven
- ? = uacceptabelt

2. Strategier til dannelse af relativsætninger

Når relativum er et valensled, har vi i dansk kun én strategi til dannelse af relativsætninger til rådighed, nemlig *gapping*, dvs. at relativum **ikke** er udtrykt i relativsætningen – fx ved et relativpronomen. I den danske

---

1. Korpusset findes på følgende adresse: http://www.id.cbs.dk/~pjuel/cgi-bin/BySoc_ID/index.cgi

grammatiske tradition har der hersket den opfattelse, at sprogbrugerne frit kan vælge mellem to gappingstrategier, i hvert fald når relativum er subjekt. For det første kan relativsætningen indledes med konjunktionen *som* – som i (1) – subjektspladsen er i så fald tom:

- (1) altså min søster har gået~ £ i £ klasse med en~ **som** hedder M*

For det andet kan relativsætningens subjektsplads være udfyldt med det situative *der* – som i (2), hvor der ingen konjunktion er:

- (2) og så havde min mor sagt Amen jeg har en datter derhjemme **der** hedder S*@S*S*

Nogle sprogbrugere anvender en tredje gappingstrategi – konjunktionen *som* indleder relativsætningen, og subjektspladsen er udfyldt med situativet *der*. I (3) er *det* anafor for referencen for et forudgående substantivsyntagme, fællesleddet *alle dem* er subjektsprædikat, mens relativum er subjekt i relativsætningen:

- (3) og det var også alle dem **som der** boede dernede

I korpusset er denne strategi anvendt i fire forekomster, og den analyse, der præsenteres i det følgende er begrænset til kun at omfatte de to førstnævnte typer; dvs. de relativsætninger, der indledes med konjunktionen *som*, og de konjunktionsløse relativsætninger.

Der skulle ikke være nogen betydningsforskel mellem relativsætningen i (1) og relativsætningen i (2). Selv om relativum altså ikke er udtrykt i (1) og (2), har det syntaktisk funktion som subjekt i relativsætningerne. Therkelsen (1999, 2000) har imidlertid påpeget, at der eksisterer en betydningsforskel mellem relativsætninger indledt med konjunktionen *som* og konjunktionsløse relativsætninger. Ifølge Therkelsen består forskellen i, at

- a. en relativsætning indledt med konjunktionen *som* tillægger referencen for fællesleddet en egenskab og svarer dermed til en prædikativkonstruktion, mens

- b. en konjunktionsløs relativsætning kategoriserer referencen af fællesleddet og etablerer sammen med fællesleddets stamme en underkategori.

Imidlertid peger analysen af data fra mit talesprogs-korpus i retning af, at sprogbrugerne ikke skelner så skarpt, når de danner relativsætninger. Dette aspekt vil jeg belyse i redegørelsen for de forskellige strategier til dannelse af forskellige typer relativsætninger, en opsummering følger i afsnit 2.4.

Relativsætningen i (1) ovenfor indledes med konjunktionen *som*, og relativsætningen tillægger referenten for *en*, her underforstået *en person* eller *en pige*, egenskaben, at hun hedder M*. I (2) er *som* fraværende, og relativsætningen tillægger også referenten for *en datter* en egenskab, nemlig at hun hedder S*; relativsætningen tilordner ikke referenten for *en datter* underkategorien af døtre ved navn S*.

I (4) har sprogbrugeren brugt konjunktionsløse relativsætninger – spørgsmålet er, om vedkommende ønsker at kode, at hendes mor tilhører kategorien af mødre fra Sønderjylland og hendes far kategorien af fædre fra Nordsjælland:

- (4) jeg har en mor **der** kommer fra Sønderjylland og en far **der** kommer fra Nordsjælland

Mere sandsynligt er det, at taleren blot vil tillægge sin mor og sin far den egenskab, at de kommer fra henholdsvis Jylland og Sjælland – som i de konstruerede eksempler i (5)-(6), hvor relativsætningerne indledes med *som* og med hhv. *der* og *som*:

- (5) #jeg har en mor **som** kommer fra Sønderjylland og en far **som** kommer fra Nordsjælland
 (6) #jeg har en mor **der** kommer fra Sønderjylland og en far **som** kommer fra Nordsjælland

Talerne i mit korpus bruger altså relativsætninger indledt med *som* og konjunktionsløse relativsætninger uden betydningsforskel.

Hvad angår terminologi, bruges termen *restriktiv relativsætning* om relativsætninger, hvor

- a. fællesleddet koder en ny diskursreferent, der sættes som identificerbar med et demonstrativt pronomen, der er kataforisk (jf. Therkelsen 2000), fx *den film de viste i går var virkelig en Q-film*, og
- b. fællesleddet koder en reelt ny diskursreferent, der ved tilstedeværelse af bestemt eller ubestemt artikel præsenteres som kendt eller ny. Relativsætningen er nødvendig for at afgrænse referenten (jf. Therkelsen 2000), fx *nu tænker jeg selvfølgelig på et barn der får fjernet mandler*

Termen *parentetisk relativsætning* betegner de relativsætninger, hvor en reelt kendt diskursreferent er sat som identificerbar, fx *så gik vi over til H* som i nogens øjne er blevet kaldt en modepræst*. Termen *valensled* anvendes om nominale led og styrelse til præposition (se dog afsnit 2.2), mens bundne adverbialer er kategoriseret sammen med frie adverbialer, på trods af at de også er valensled. Grunden er – som det fremgår af afsnit 2.3 – at relativsætninger med et bundent adverbial som relativum følger samme mønster for dannelse af relativsætninger som et frit adverbial.

Desuden inddrages analyser af de underordnede sætninger i sætningskløvning og eksistentiel-præsenterende konstruktioner – eller *der*-kløvning – dvs. konstruktioner, hvori implikative sætninger inddrages.

2.1. Relativum er subjekt i relativsætningen

I de restriktive relativsætninger i (1) og (2) ovenfor er relativum subjekt, og uanset om relativsætningen svarer til en prædikativkonstruktion eller er kategoriserende, har sprogbrugerne to gappingstrategier² til dannelse af relativsætninger:

---

2. Som nævnt ovenfor inddrager jeg ikke den tredje strategi, hvor relativsætningen indledes med *som* efterfulgt af *der* på subjektsplassen – se eksempel (3).

- a. konjunktionen *som* indleder relativsætningen, og subjekspladsen er tom, eller
- b. konjunktionspladsen er tom, og det situative *der* står på subjekspladsen

Relativsætningen i (7) er indledt med *som*, men den kategoriserer de omtalte bøger som hørende til kategorien af bøger med titlen *Tudemarie*.

- (7) nu de bøger **som** hedder Tudemarie de omhandler jo også lidt af~ i hvert fald gaderne og lidt af det dernede omkring

Sprogbrugerne kan altså bruge kategoriserende relativsætninger indledt med *som* og konjunktionsløse relativsætninger med *der*, der svarer til prædikativkonstruktioner.

Det samme gør sig gældende i eksistentiel-præsenterende konstruktioner eller *der*-kløvning. I både (8) og (9) er relativum subjekt, den ene underordnede sætning er indledt med *som*, den anden er konjunktionsløs:

- (8) der er da også mange **som** £ syntes det var pragtfuldt at gå strøgtur i uniform
- (9) der var jo så mange **der** gik i N*

De to underordnede sætninger har dog ikke forskellige funktioner, for de udtrykker begge en kategoriserende prædikation om referenten for *mange*.

I kløvede konstruktioner, hvor det kløvede element er subjekt, kan *som* også forekomme – som i (10) nedenfor. Der er ingen betydningsforskel mellem den underordnede sætning i (10) og den underordnede sætning i (11), som er konjunktionsløs:

- (10) **det er vist mig som** bytter om på det
- (11) så fik de jo et chok da de opdagede at **det var mig der** arbejdede ovre på den and- faktisk lige skråt overfor

Der er dog en klar tendens til, at sprogbrugerne foretrækker den konjunktionsløse relativsætning, når relativum er subjekt – uanset funktionen af relativsætningen. Som det fremgår af Tabel 1, er tendensen størst i *det*-kløvning.

Tabel 1. Relativum er subjekt.

	<i>som</i>		<i>der</i>		I alt
	I alt	% af alle	I alt	% af alle	
Restriktiv	31	14,8%	178	85,2%	209
<i>der</i> -kløvning	16	16,5%	81	83,5%	97
<i>det</i> -kløvning	4	8,2%	45	91,8%	49
I alt	51	14,4%	304	85,6%	355

Parentetiske relativsætninger indledes med konjunktionen *som*, når relativum er subjekt:

- (12) men så S* Skole **£ som** jo var en drengeskole de skulle lukke den klasse fordi der ikke var elever nok

Relativsætningen i (12) tillægger S* Skole den egenskab, at den er en drengeskole, hvorimod den ikke tilordner den pågældende skole en underkategori af drengeskoler. Dermed svarer den parentetiske relativsætning til en prædikativkonstruktion. Imidlertid anvender sprogbrugerne også konjunktionsløse parentetiske relativsætninger. I eksemplet i (13) er fællesleddet navnet på et skib, og relativsætningen tilordner ikke det pågældende skib til kategorien af skibe, der sejlede i Nordatlanten, men svarer til en prædikativkonstruktion:

- (13) T: jeg tror kun han sejlede på B* **der** lå og kredsede
 L: nå
 T: rundt oppe omkring Grønland og~ nede ved Færøerne

Det samme gælder i (14), hvor fællesleddet er *mine gamle tulipaner*, og hvor begge relativsætninger er konjunktionsløse. Relativsætningerne tilordner hverken talerens gamle tulipaner kategorien af gamle tulipaner på et bord eller kategorien af næsten visne tulipaner. Begge relativsætninger svarer til en prædikativkonstruktion:

- (14) og hvis du ikke kan finde ud af det så kan du kraftedeme æde mine gamle tulipaner **der** står ovre på bordet **der** er lige ved at visne

Selv om der altså findes forekomster af konjunktionsløse parentetiske relativsætninger i korpus, er der en klar tendens til, at sprogbrugerne foretrækker en parentetisk relativsætning indledt med *som*, når relativum er subjekt. Som det fremgår af Tabel 2, er i alt 71,4% af relativsætningerne indledt med *som*.

Tabel 2. Relativum er subjekt. Parentetiske relativsætninger.

	I alt	% af alle
<i>som</i>	20	69,0%
<i>der</i>	9	31,0%
I alt	29	100%

Den semantiske funktion af en relativsætning, altså om den er restriktiv eller parentetisk, har indflydelse på, om relativsætningen indledes med *som* eller *ej* – fordelingen er ikke tilfældig, men statistisk signifikant, da $0,001 > p$. Eksistentiel-præsenterende konstruktioner og kløvninger er ikke talt med i forekomsterne i Tabel 3.

Tabel 3. χ^2 -for-uafhængighed. Relativum er subjekt.

	<i>der</i>	<i>som</i>	Sum	$\chi^2/df=1$
Parentetisk	9 22,8	20 6,2	29 29	44,32 0,001>p
Restriktiv	178 159,2	31 39,8	209 199	
Sum	187	51	238	

2.2. Relativum er et andet valensled end subjekt

Når relativum er et andet valensled end subjekt, har talerne to gappingstrategier til deres rådighed, dvs. relativum ikke udtrykkes; relativum har dog syntaktisk funktion som valensled i relativsætningen:

- a. relativsætningen indledes med konjunktionen *som*, eller
- b. relativsætningen er konjunktionsløs.

Eftersom situativet *der* kun kan bruges i relativsætninger, hvor relativum er subjekt, er strategien vist i (2) – som er konjunktionsløs, men med *der* på subjektsplassen – ikke relevant i dette afsnit.

I (15) er relativum objekt for *bruge*, i den konjunktionsløse relativsætning i (16) er relativum objekt for *lide*.

- (15) jeg har nogle erfaringer **som jeg kan bruge til noget**
- (16) men vi har fået et eller andet mad **hun ikke kunne lide**

Der er ingen betydningsforskel mellem de to relativsætninger i hhv. (15) og (16), de er begge kategoriserende: i (15) tilordnes talerens erfaringer kategorien af brugbare erfaringer, og i (16) kategoriseres maden som ikke-acceptabel for talerens datter.

Ud over konjunktionen *som* kan konjunktionen *at* indlede den underordnede sætning i en *det*-kløvning, hvor det kløvede element er andet valensled end subjekt. I (17a) er det kløvede element *dét* objekt for *vil have*, *dét* er anafor for indholdet af *justits*, der ytres i den forudgående diskurs. Den underordnede sætning indledes med *som*, mens den underordnede sætning i (17b) indledes med *at*.

- (17a) og det er måske **dét som~ som~** nogle militærfolk gerne vil have
- (17b) og det er **dét at** jeg altid har sagt

Som det er tilfældet i relativsætninger, hvor relativum er subjekt, anvender sprogbrugerne de to typer relativsætninger uden betydningsforskel. Der er dog – som det fremgår af Tabel 4 – en klar tendens til, at sprogbrugerne anvender konjunktionsløse relativsætninger, når relativum er objekt, forudsat at relativsætningen er restriktiv, indgår i en *der*-kløvning eller i en *det*-kløvning.

Tabel 4. Relativum er andet valensled end subjekt.*

	+som/at		-som/at		I alt
	I alt	% af alle	I alt	% af alle	
Restriktiv	10	13,9%	62	86,1%	72
<i>der</i> -kløvning	4	30,8%	9	69,2%	13
<i>det</i> -kløvning	1	5,6%	17	94,4%	18
I alt	15	14,6%	88	85,4%	103

* Præpositionsobjekter er ikke opført i Tabel 4. Se nedenfor.

Når relativum er præpositionsobjekt, har sprogbrugerne de samme to gappingstrategier at vælge imellem, dvs. relativsætningen kan indledes med konjunktionen *som*, eller den kan være konjunktionsløs. Præpositionsobjekter er opført for sig og ikke sammen med de øvrige valensled, fordi jeg ønskede at se, om der er forskel på, hvilken strategi sprogbrugerne anvender i forhold til, om styrelsen i et præpositionssyntaxme er valensled eller indgår i et frit eller et bundet adverbial. De sidstnævnte to typer beskrives i afsnit 2.3.

I (18) er relativum præpositionsobjekt og styrelse for *med*, og relativsætningen indledes med *som*, i (19) er relativsætningen konjunktionsløs, relativum er styrelse for *om*:

- (18) dem **som jeg arbejdede sammen med** det var sådan~ nogle gamle harper
- (19) det var spændende at se det fra den side altså~ at få lov til at opleve alt dét **du sidder og hører om**

Den konjunktionsløse relativsætning er den foretrukne blandt de seks talere, som det fremgår af Tabel 5. Det gælder for restriktive relativsætninger og de underordnede sætninger i henholdsvis eksistentiel-præsenterende og kløvede konstruktioner.

Tabel 5. Relativum er præpositionsobjekt.

	+som/at		-som/at		I alt
	I alt	% af alle	I alt	% af alle	
Restriktiv	6	16,7%	30	83,3%	36
<i>der</i> -kløvning	5	45,5%	6	54,5%	11
<i>det</i> -kløvning	2	7,7%	24	92,3%	26
I alt	13	17,8%	60	82,2%	73

Der er kun 6 parentetiske relativsætninger, hvori relativum er objekt, og 3, hvori relativum er præpositionsobjekt; de er alle indledt med *som* – som i (20), hvor relativum er objekt:

- (20) jeg synes det er spændende og så komme ud og få kontakten med alle de her mennesker **som** man så skulle sætte i gang

Der er for få forekomster til at drage nogen konklusion, men det kunne se ud til, at *som* foretrækkes.

2.3. Relativum er adverbial

Uanset om relativum er et frit eller et bundet adverbial, har sprogbrugerne tre forskellige strategier til dannelse af relativsætningen til rådighed:

- relativsætningen kan indledes med relativpronominet *hvor*, desuden af konjunktionerne *når* og *da*, hvis relativum er tidsadverbial,
- gapping, relativsætningen er konjunktionsløs, eller
- gapping, relativsætningen indledes med konjunktionerne *at* og *som*

Relativsætningen i (21), hvor relativum er bundet adverbial, indledes med *hvor*:

- (21) og da kan jeg da huske et af de andre steder **hvor** jeg har været der var der også en der~ der gik rundt og sagde en hel masse

I (22) er relativum også et bundet adverbial, taleren har brugt den konjunktionsløse gappingstrategi:

- (22) men det har der jo også været de andre steder **jeg har været** £
ude i det civile ik'

Efter mit skøn er der ingen betydningsforskel mellem relativsætningen i (21) og den konjunktionsløse relativsætning i (22), de tilordner begge steder til kategorien af steder, hvor taleren har arbejdet. Desuden er der tre forekomster, hvori relativsætningen indledes med konjunktionen *at*. I (23) er relativum tidsadverbial:

- (23) og det har nok været en fordel i det øjeblik **at** man var flere
børn som skulle dele det her kammer

I kløvede konstruktioner forekommer *hvor* slet ikke, i stedet optræder *at*:

- (24) det er jo ikke sådan hver dag **at** man lige siger goddag

Valget mellem at indlede relativsætningen med relativpronominet *hvor* og gapping er ikke frit, når fællesleddet er et kataforisk pronominalt stedsadverbium som *dér*. I (25a) er relativum bundet adverbial i relativsætningen. Relativsætningerne i (25b) og (25c), hvor gapping optræder, er uacceptable:

- (25a) **dér hvor** jeg var før der måtte vi ikke rode selv med tingene
altså
(25b) ?**dér** jeg var før der måtte vi ikke rode selv med tingene
(25c) ?**dér at/som** jeg var før der måtte vi ikke rode selv med tin-
gene

Jeg har ingen funktionel eller anden forklaring på den begrænsning – for gapping er en mulig strategi, når fællesleddet er et kataforisk pronomener, og relativum er valensled – som i fx (18)-(19) i afsnit 2.2.

Når relativum er styrelse for en præposition, er der ved visse præpositioner frit valg mellem de tre strategier. I (26a) indledes relativsæt-

ningen med relativpronominet *hvor*, relativum er altså udtrykt og er anafor for både præposition og styrelse. I (26b) ses konjunktionsløs gappingstrategi, i (26c) gappingstrategi med konjunktions. Endelig kan relativpronominet *hvor* kombineres med den pågældende præposition som i (26d):

- (26a) #den skov **hvor** jeg går tur
- (26b) #den skov jeg går tur i
- (26c) #den skov **at/som** jeg går tur i
- (26d) #den skov **hvori** jeg går tur

Kombinationen i (26d) forekommer ikke i mit korpus.³ Derimod er *hvor* obligatorisk, når fællesleddet er et kataforisk adverbium som *dér* – selv om relativum er styrelse til en præposition. Relativsætningen i (27a) er acceptabel, hvorimod relativsætningerne i (27b) og (27c) ikke er det – gapping er ikke nogen mulig strategi:

- (27a) men det var jo anderledes end **dér hvor** han kommer fra
- (27b) ?men det var jo anderledes end **dér** han kommer fra
- (27c) ?men det var jo anderledes end **dér at/som** han kommer fra

Denne begrænsning svarer til begrænsningen, der er illustreret i (25b)-(25c) ovenfor, hvor relativum ikke er styrelse for en præposition. Som tidligere nævnt gælder denne restriktion ikke for styrelser, der er valensled (præpositionsobjekter, se afsnit 2.2).

Når relativum er adverbial eller styrelse i et adverbial, foretrækker sprogbrugerne at indlede relativsætningen med relativpronominet *hvor* eller en konjunktions i restriktive relativsætninger og eksistentiel-præsenterende konstruktioner – som opført i Tabel 6. Derimod er gapping stadig den foretrukne strategi i kløvnings.

---

3. I hele *BySoc*-korpusset, dvs. 1.357.000 løbende ord, er der i alt 3 forekomster af *hvor* plus præposition – dvs. sprogbrugerne yderst sjældent anvender denne strategi til dannelse af relativsætninger, hvori relativum er styrelse for en præposition i et præpositionssyntagma, der er adverbial.

Tabel 6. Relativum er adverbial.

	+ <i>hvor/da/når/at</i>		<i>gapping</i>		I alt
	I alt	% af alle	I alt	% af alle	
Restriktiv	23	57,5%	17	42,5%	40
<i>der</i> -kløvning	8	88,9%	1	11,1%	9
<i>det</i> -kløvning	2	13,3%	13	86,7%	15
I alt	33	51,6%	31	48,4%	64

Der er en statistisk signifikant korrelation mellem den syntaktiske funktion af relativum og sprogbrugernes foretrukne strategi for dannelse af restriktive relativsætninger – som jeg har opført i Tabel 7. Relativums syntaktiske funktion har indflydelse på valget af strategi.⁴

Tabel 7. χ^2 -for-uafhængighed. Syntaktisk funktion af relativum og foretrukken strategi (restriktive relativsætninger).

Syntaktisk funktion af relativum	Konnektiv eller relativpronomen	Gapping	Sum	$\chi^2/df = 1$
Valensled	10 <i>21,2</i>	62 <i>50,8</i>	72 <i>72</i>	23,53 <i>0,001 > p</i>
Adverbial	23 <i>11,8</i>	17 <i>28,2</i>	40 <i>40</i>	
Sum	33	79	112	

De restriktive relativsætninger og de underordnede sætninger i *der*- og *det*-kløvning kan altså dannes ud fra to forskellige overordnede strategier, indledende relativpronomen og gapping. Det gælder ikke de parentetiske relativsætninger. I dem er relativpronomet *hvor* obligatorisk – relativsætningen i (28b) er ikke acceptabel – den kan ikke opfattes som nogen relativsætning:

4. De forekomster, hvori *hvor* er obligatorisk, er ikke medregnet i Tabel 7 - se (25) og (27) ovenfor. Præpositionsobjekter er opført under *valensled*, bundne adverbialer som i fx (21)-(22) under *adverbial*, selv om de kan analyseres som valensled, se afsnit 2 og 2.3.

- (28a) det var heller ikke som man gør i dag **hvor** man siger “nå det var i dag ik’ og så nyt”
- (28b) ?det var heller ikke som man gør i dag man siger “nå det var i dag ik’ og så nyt”

2.4. Opsummering

Analysen af data fra dansk talesprog peger i retning af:

- at sprogbrugerne anvender restriktive relativsætninger og andre implikative sætninger uden nogen betydningsforskel mellem sætninger indledt med konjunktionen *som* og konjunktionsløse relativsætninger, når relativum er valensled.
- at sprogbrugerne foretrækker restriktive relativsætninger uden konjunktion og parentetiske relativsætninger med konjunktion, når relativum er valensled. Er relativum derimod bundet eller frit adverbial, foretrækker sprogbrugerne at indlede relativsætningen med et relativpronomen fremfor gapping. Relativums syntaktiske funktion har således betydning for, hvordan relativsætningen dannes.
- at forskellen mellem parentetiske og restriktive relativsætninger, hvori relativum er adverbial, måske er ved at blive grammatikaliseret. En parentetisk relativsætning indledes obligatorisk med relativpronomet *hvor* – det er valgfrit i restriktive relativsætninger. Der er stadig flere forekomster af restriktive relativsætninger indledt med *hvor* end uden, men det kunne være, at gappingstrategien er ved at slå igennem. Det kan der være to relaterede årsager til:
  - a. gapping er sprogbrugernes foretrukne strategi til dannelse af relativsætninger, når relativum har alle andre syntaktiske funktioner end adverbial. Denne strategi kunne være på vej til at smitte af på adverbialer som relativum. Eftersom et frit adverbial ikke er et valensled,⁵ kan det være årsagen til, at

---

5. Dog må det på grundlag af et større korpus undersøges, om der faktisk er forskel mellem – på den ene side – dannelsen af relativsætninger, hvori relativum er bundet adverbial, og på den anden side relativsætninger, hvori relativum frit adverbial. Som det fremgår af Tabel 6 i afsnit 2.3, er der i alt 40 forekomster af relativsætninger, hvori relativum er et bundet adverbial. I 11 af disse 40 er relativum bundet adverbial, kun i 2 ud af 11 er gapping-strategien anvendt.

gapping-strategien endnu ikke er slået igennem, når relativum har denne syntaktiske funktion, og

- b. en igangværende grammatikalisering af forskellen mellem restriktive og parentetiske relativsætninger, således at restriktive relativsætninger udelukkende dannes ved gapping og uden konjunktion, mens parentetiske relativsætninger dannes med relativpronomen og med indledende konjunktion.
- dannelsen af de underordnede sætninger i *der*-kløvning følger ikke samme tendens som de restriktive relativsætninger. Når relativum er andet valensled end subjekt og styrelse for en præposition, er næsten halvdelen af relativsætningerne indledt med *som* (se Tabel 4 og 5). Når relativum er adverbial, anvendes gapping meget sjældent (se Tabel 6). På nuværende tidspunkt er jeg ikke i stand til at opstille nogen funktionel eller anden forklaring på det fænomen.
  - uanset den syntaktiske funktion af det kløvede element i kløvning indledes den underordnede sætning kun i 8,3% af de 108 forekomster med en konjunktion (som allerede Diderichsen (1987 [1946]) har påpeget). Sætningens underordnede status udtrykkes ikke. Det forhold kunne pege i retning af, at den sproglige kodning af hele konstruktionen afspejler dens kognitive status for sprogbrugerne, dvs. at hele konstruktionen opfattes som én enhed. Det gælder i mindre grad for restriktive relativsætninger og prædikative relativsætninger i *der*-kløvning. En verificering/falsificering af en sådan hypotese kræver evidens fra resultater af psykolingvistiske forsøg.

3. Typologiske aspekter ved dannelsen af relativsætninger i dansk talesprog

Dansk har postnominale relativsætninger. En udbredt strategi til dannelse af postnominale relativsætninger er, at relativum udtrykkes som et personligt pronomen. Den strategi bruger danske – i modsætning til fx engelske (jf. Miller og Weinert 1998) – sprogbrugere ikke; der er i mit korpus kun en enkelt forekomst, som kunne være en fortalelse:

- (29) der sidder blandt andet en nede i N* som laver specielle ting hertil ik', sådan noget som hyacintglas som **de** har haft den samme form siden de startede

Tværsprogligt set optræder relativpronominer udelukkende i postnominale relativsætninger.

Men i dansk talesprog er gapping – dvs. at relativum ikke udtrykkes – den eneste mulige strategi, når relativum er valensled.⁶ Tværsprogligt set optræder gapping oftest i sprog med prænominale relativsætninger. Dansk talesprog afviger altså på tre områder fra, hvad man umiddelbart ville forvente i et sprog med postnominale relativsætninger:

- relativum udtrykkes ikke som et personligt pronomen – som det ofte gør i sprog med postnominale relativsætninger
- relativum udtrykkes kun som et relativpronomen, når relativum er adverbial – i ikke-parentetiske relativsætninger er denne strategi dog valgfri. Gapping er den anden mulige strategi
- gapping er den eneste mulige strategi, når relativum er valensled

Når relativum er et adverbial, og gapping optræder, følger dansk dog den universelle tendens – nemlig at relativsætningen kan indledes med et underordnende konnektiv – i dansk *når*, *da* eller *at*, der alle optræder som indleder af andre kategorier af underordnede sætninger.

En sammenligning med Keenan og Comries (1979) implikationelle *Accessibility Hierarchy* for, hvilken syntaktisk funktion relativum kan have, og de mulige syntaktiske funktioner af relativum i dansk skriftsprog, viser, at relativum kan have alle syntaktiske funktioner i hierarkiet:

subjekt > direkte objekt > indirekte objekt > styrelse for en adposition
> possessor

---

6. Som tidligere nævnt er bundne adverbialer og styrelser i disse som fx *på Holmen og Holmen* i *de bor på Holmen* opført som adverbialer og ikke som valensled. Se dog fodnote 5 i afsnit 2.4.

Ud over de syntaktiske funktioner, Keenan og Comrie inddrager i deres hierarki, kan relativum også være adverbial i dansk.⁷ Når relativum er possessor, er gapping dog ikke nogen mulig strategi i dansk – relativpronomet *hvis* indleder obligatorisk relativsætningen – (30b-c) er unacceptable:

- (30a) #hun henvendte sig til den pige **hvis** mor havde klaget over undervisningen
 (30b) ?hun henvendte sig til den pige mor havde klaget over undervisningen
 (30c) ?hun henvendte sig til den pige **som** mor havde klaget over undervisningen

Tværsprogligt set er det udbredt, at gapping meget sjældent bruges, når relativum er possessor – dansk følger altså den tendens.

Hvordan ser det ud i dansk talesprog? Som det fremgår af de forskellige tabeller ovenfor, kan relativum være valensled og adverbial. Imidlertid er der i mit korpus ikke en eneste forekomst, hvori relativum er possessor. I (31a) er der opført en enkelt forekomst, hvor komplementet til matrixverbet *huske* ser ud til at være starten af en eksistentiel-præsenterende konstruktion:

- (31a) jeg kan huske der var en af vores naboer hun , **hendes** far havde bil

Man kunne forvente, at *der var en af vores naboer* fortsatte, som jeg har vist i (31b) – dvs. hvor relativum er possessor:

- (31b) #jeg kan huske der var en af vores naboer **hvis** far havde bil

Taleren vælger at bryde af, og efter en kort pause udtaler hun så en ny helsætning.

7. Keenan og Comrie (1979) inddrager dem ikke – i mange sprog kodes rumlige og andre forhold som fx relational nouns, hvilket ikke kan sammenlignes med, hvordan de samme relationer og forhold kodes i fx dansk.

Det faktum, at der ikke er nogen forekomster, hvori relativum er possessor, kunne pege i retning af, at grænsen for, hvilken syntaktisk funktion relativum kan have, i dansk talesprog ligger og svæver mellem styrelse for en præposition og possessor – i Keenan og Comries hierarki. Dermed befinder grænsen sig højere oppe i hierarkiet end i dansk skriftsprog. For den påstand taler, at der i hele *BySoc*-korpuset er i alt 14 forekomster, hvori relativum er possessor. De 10 af dem er ytret af de samme 3 talere, 4 andre talere står for hver 1 forekomst. Frekvensen af relativsætninger, hvori relativum er possessor, er i alt 0,10 forekomster per 10.000 løbende ord – dvs. målt i forhold til de 1.357.000 løbende ord i *BySoc* (se Tabel 8 nedenfor). Det er en meget, meget lav frekvens – sammenlignet med frekvenserne af restriktive relativsætninger for de seks sprogbrugere i mit korpus, der kun omfatter 75.916 ord. Frekvensen af fx relativsætninger, hvori relativum er adverbial er 5,3 per 10.000 løbende ord, dvs. 53 gange højere end frekvensen af de relativsætninger, hvori possessor er relativum.

Tabel 8. Frekvenser af restriktive relativsætninger.

Syntaktisk funktion af Relativum	Antal	Frekvens n/10.000 ord
Valensled	199	26,2
Andet valensled	108	14,2
Adverbial	40	5,3
Possessor*	14	0,1

*beregnet ud fra 1.357.000 løbende ord, de øvrige frekvenser er beregnet ud fra 75.916 løbende ord

Blandt de 14 forekomster af relativsætninger, hvori relativum er possessor, er flere brudt op af tøven og pauser. Dét kunne pege i retning af, at sprogbrugerne har svært ved at processere dem. Det faktum og den ringe forekomst – og Keenan og Comries observation af, at possessor ligger længst nede i deres implikationelle hierarki, kunne også pege i den retning – men kun gennem psykolingvistiske forsøg vil vi kunne opnå evidens for den hypotese.

Henvisninger

- Diderichsen, P. (1987 [1946]). *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal.
- Jensen, A. (2003). *Clause Linkage in Spoken Danish*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Keenan, E. L. (1985). Relative clauses. I T. Shopen (red.) *Language typology and syntactic description*. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press. 141-170.
- Keenan, E. L. & B. Comrie. (1979). Data on the noun phrase accessibility and universal grammar. *Language* 55. 333-51.
- Lambrecht, K. (1988). There was a farmer had a dog: Syntactic amalgams revisited. *BLS* 14. 319-339.
- Lehmann, C. (1984). *Der Relativsatz: Typologie seiner Strukturen, Theorie seiner Funktionen, Kompendium seiner Grammatik*. Tübingen: Günther Narr Verlag.
- McCawley, J. D. (1981). The Syntax and Semantics of English Relative Clauses. *Lingua* 53, 2. 99-149.
- Miller, J. & R. Weinert. (1998). *Spontaneous Spoken Language. Syntax and Discourse*. Oxford: Clarendon Press.
- Prebensen, H. & E. Spang-Hanssen. (1977). *De franske relativsætningers typologi*. Copenhagen: University of Copenhagen, Department of Romance Languages.
- Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech & J. Svartvik. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Therkelsen, R. (1999). Betydningsforskellen mellem *der*- og *som*-relativsætninger. I C. Bache et al. (red.) *Ny Forskning i Grammatik* 6. Odense: Odense Universitetsforlag. 309-330.
- Therkelsen, R. (2000). Om klassifikation af ledsætninger. I J. Nørgaard-Sørensen et al. (red.) *Ny Forskning i Grammatik* 7. Odense: Odense Universitetsforlag. 269-285.

Hvad siger du? ~ Che hai detto?

Bente Lihn Jensen, CBS

1. Indledning

Når en dansker stiller spørgsmålet: *Hvad siger du?*, og en italiener i den tilsvarende situation vælger *Che hai detto?*, som tilfældet er i det med ¹ mærkede verbal i de viste eksempler (1)–(1a), er det så en tilfældighed at danskeren benytter den usammensatte form præsens, og italieneren benytter den tilsvarende sammensatte form der formelt set svarer til dansk perfektum, og som på italiensk benævnes *passato prossimo*, eller står vi over for en tendens der kan siges at være typologisk betinget?

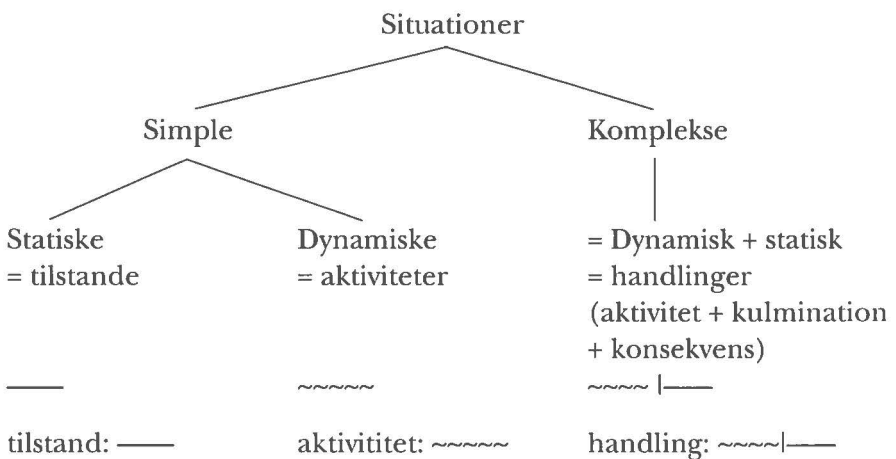
- (1) – Jamen, hvorfor sagde du så ikke til ham: Kom Christensen, fuglene er her!
– Det har jeg jo sagt, fordi jeg ikke vil slippe dig nu.
– Og så begynder du i stedet for at tale om penge. Det er typisk.
– Hold så din kæft.
– Hvad *siger*¹ du?
– *Jeg siger*²: hold din kæft, Anna.
(Klaus Rifbjerg: *Anna (jeg) Anna*, p. 159-160)

- (1a) “...ma perché non lo hai detto a lui? Perché non hai gridato: Vieni Christensen, i merli sono qui!”
“Non l’ho detto perché ora non intendo perderti di vista.”
“Ma ti sei messo a parlare di soldi. Tipico come mentalità.”
“Chiudi il becco.”
“*Che hai detto*¹?”
“*Dico*²: chiudi il becco, Anna.”
(Klaus Rifbjerg: *Anna (io) Anna* traduzione di Vincenzo Nardella, p. 174)

Selv om valget ikke er obligatorisk, som det også fremgår af *dico* (= 1. person sg præsens indikativ) mærket med ² i (1a), der gengiver *siger*

mærket med ² i (1), vil jeg mene at der er tale om en typologisk betinget forskel. Nærmere bestemt vedrører forskellen den måde situationen præsenteres på, og det drejer sig dels om forskel i synsvinkel, dels i opmærksomhedsfokus. Med 'synsvinkel' menes synsretning: den talende kan anskue situationen direkte eller fremad- eller bagudrettet; med 'opmærksomhedsfokus' (eller bare 'fokus') menes afsenderens selektive tilgang til situationens dele, svarende til det der i Talmy benævnes 'focus of attention' (Talmy 2000: 76ff + 257ff). Iflg. Talmy kan fokus lægges på 3 faser af situationen: 1. begyndelsen: *Han gik i gang med at læse avis/i avisen/avisen*, 2. midterfasen: *Han var i færd med at læse avisen* eller *Han læste avis/i avisen*, 3. afslutningsfasen: *Han blev færdig med at læse avisen* eller *Han læste avisen* (2000: 266), men jeg mener at man også har brug for 4. resultatfasen: *Han er færdig med at læse avisen* eller *Han har læst avisen*.

I det følgende opereres der med tre typer af situationer, der følger den klassifikation der er fremført i flere af Durst-Andersens arbejder, bl.a. (1992: 59ff og 2000: 138). Som illustreret i Oversigt 1 skelnes der overordnet mellem simple og komplekse situationer. Hvor de simple kan være enten statiske, kaldet tilstande – eller dynamiske, kaldet aktiviteter, er den komplekse situation et konstrukt der består af en aktivitet efterfulgt af en tilstand der er en konsekvens af den forudgående aktivitet. Den komplekse situation kaldes også en handling eller en begivenhed. Grafisk illustreres de tre situationstyper på denne måde:

Oversigt 1: Situationstyper

Svarende til de tre situationstyper opereres der i det følgende med tre typer verber: 1. tilstandsverber, fx dansk *være, have, befinde sig*, svarende til italiensk *essere, avere, trovarsi*; 2. aktivitetsverber, fx *løbe, hoppe, skrive* på dansk, svarende til *correre, saltarellare, scrivere* på italiensk, og 3. handlingsverber, fx *købe, sælge, dø* på dansk, svarende til *comprare, vendere, morire* på italiensk.

Ved tilstands- og aktivitetsverber kan synsvinklen være direkte eller fremadrettet med fokus på midterfasen som i (2)-(3) eller på afslutningen (inkl. helheden) som i (4)-(5), eller den kan være bagudrettet med fokus på resultatet som i (2a)-(3a).

(2) Hans sidder inde i stuen.

(3) Gerd læser i avisen.

(4) Hans sov en time i eftermiddag/til kl. 16.

(5) Marie så fjernsyn i flere timer/til kl. 23.30.

(2a) Hans har siddet inde i stuen.

(3a) Gerd har læst i avisen.

Ved handlingsverber kan synsvinklen ligeledes være direkte eller bagudrettet. I første tilfælde kan opmærksomheden være rettet mod midterfasen som i (6), eller mod helheden uden fokus på de enkelte faser som i (7).

(6) På det tidspunkt læste Gerd avisen.

(7) Gerd læste avisen på en halv time.

Når synsvinklen er bagudrettet, ses handlingen som afsluttet tidligere (6a).

(6a) På det tidspunkt havde Gerd læst avisen.

Hvor de usammensatte former bruges til at præsentere situationen som direkte eller i sit kronologiske forløb, benyttes den sammensatte form til at præsentere situationen som afsluttet. Med andre ord kan man sige at der ved brug af de usammensatte former anlægges et narrativt syn, hvorimod det genuint narrative forsvinder i forbindelse med de

sammensatte former. I stedet bliver teksten forklarende. Ser vi på (8), fortæller afsender at han har et guldur, og må så forklare yderligere hvordan han har fået det: i det aktuelle tilfælde ved at stjæle det. I (8a) fortæller han derimod direkte om handlingen.

I Durst-Andersen (2000), hvor perfektum og præteritum på dansk sammenlignes, siges det bl.a. at når afsender benytter perfektum som det er tilfældet i (8), der er lånt fra artiklen,

(8) Jeg har stjålet et guldur.

verbaliseres “den indeksikaliserede tilstandsmodel, der består af et fotografi af gulduret med en inskription på bagsiden” (2000: 150). Benytter afsender derimod præteritum, som det er tilfældet i (8a)

(8a) Jeg stjal et guldur.

kan handlingen lidt forsimplet siges at blive præsenteret som titlen på en film – for hele argumentationen henvises til Durst-Andersen (2000: 154ff).

Distinktionen mellem fotografi og film er værd at bemærke sig: hvor det første er et stillbillede og som sådan statisk, er det andet levende billeder i bevægelse. Som vi skal se i det følgende, er denne distinktion vigtig for forståelsen af den påpegede forskel.

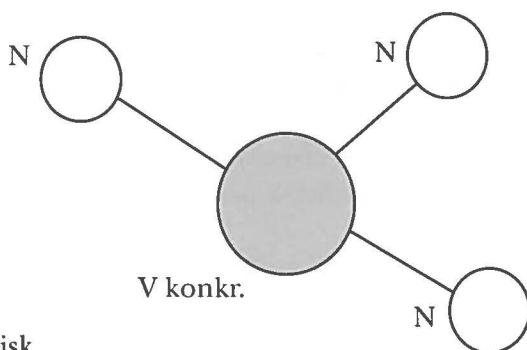
1.1. Forklaringsmodel

Som sagt opfatter jeg forskellen mellem dansk *Hvad siger du?* og italiensk *Che hai detto?* som typologisk betinget. Den typologi jeg har i tankerne, vil jeg for nemheds skyld benævne den centriske typologi: Det drejer sig om den leksikonbaserede typologi der ser dansk som hørende til de såkaldt endocentriske sprog, mens italiensk henregnes til de såkaldt exocentriske sprog. *Endocentriske* sprog er kendetegnet ved at der er tendens til at leksemer med stor intension og lille ekstension gennemgående findes i verberne, som følgende række af verber illustrerer: *gå/cykle/løbe/ride/sejle/svømme*. På de *exocentriske* sprog er der derimod en udpræget tendens til at de samme kendetegn findes ved substantiverne: *mammifero: carnivoro: mollusco*.

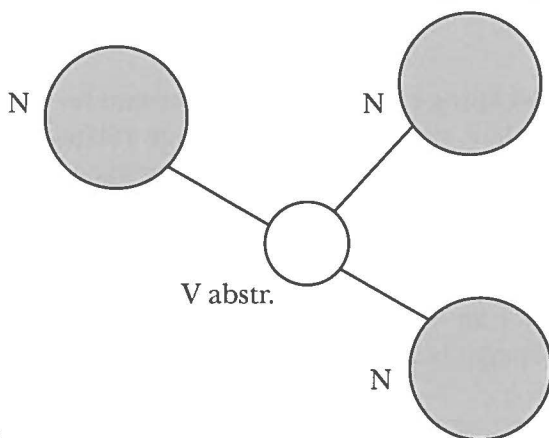
	+ specifik + konkret	+overordnet + abstrakt
verber	gå/cykle/løbe/ride/sejle/ svømme	andare (a piedi, in bicicletta, di corsa, ecc...)
substantiver	mammifero: carnivoro: mollusco	pattedyr: rovdyr: bløddyr

Oversigt 2: Forskelle i leksikaliseringmønstre på dansk (endocentrisk sprog) og italiensk (exocentrisk sprog)

De to typer sprog er i Korzen og Lundquist (2003: 23) illustreret som vist i Oversigt 3. De gråstede cirkler signalerer hvad der konkretiseres på de pågældende sprog.

Endocentrisk

Exocentrisk

Oversigt 3: Endocentrisk og exocentrisk fokus

For yderligere oplysninger om endo- og exocentriske sprog kan der henvises til: Lihn Jensen (under udg), Korzen andetsteds i denne publikation, Korzen & Lundquist (2003) og Herslund (1994).

1.2. Påstand

Som titlens eksempler viser, kan dansk og italiensk adskille sig fra hinanden mht. brug af tempus. Denne forskel uddybes i afsnit 2. I afsnittene 3.-5. behandles tre andre aspekter hvor de to sprog også adskiller sig indbyrdes. Det drejer sig om:

- A. Verbalisering af midterfasen i en situation der bærer trækket [+dynamisk] hvad enten der er tale om aktivitet eller proces
- B. Verbalisering af en handling hvor den semantiske rolle Patient optræder på subjektsplassen, og hvor det syntaktiske prædikat indeholder finit verbum efterfulgt af perfektum participium – dvs. at der tale om syntaktisk passiv¹
- C. Verbalisering af syntaktisk underordnede propositioner i en kompleks sætning.

Spørgsmålet er i hvert tilfælde hvorfor der typisk er en forskel. Svaret mener vi skal findes i de to sprogs typologisk set forskellige tilhørsforhold.

Som endocentrisk sprog er dansk basalt set orienteret mod relationen mellem to eller flere størrelser, og da mange relationer er ustabile, dvs. at de semantisk set er kendetegnet ved trækkes [+dynamisk], antages det at den sproglige iscenesættelse af verden på dansk primært er koncentreret om aktivitet og proces. Anderledes forholder det sig på italiensk. Som exocentrisk sprog er italiensk basalt set orienteret mod entiteter, der alt andet lige er kendetegnet ved trækket ved [+tilstand] som påpeget bl.a. i Brandt (1993: 15). Den sproglige iscene-

---

1. Ud over syntaktisk passiv kan man også tale om morfologisk passiv svarende til fx dansk -s. *Der tales ikke længere dansk i Skåne*, og om semantisk passiv som fx foreligger i *Han fik nøglerne af Anna* (se fx Herslund & Lihn Jensen (2003: 150)).

sættelse af verden antages derfor på italiensk at være orienteret mod tilstand.

2. Usammensat ~ sammensat tempusform

I indledningen anførte jeg at den forskel der er illustreret i overskriftens to eksempler, menes at være typologisk betinget, og som belæg skal her anføres yderligere eksempler. I (9), der stammer fra filmen *Italiensk for begyndere* fra 2000, siger Hal-Finn, der må siges at være temmelig god til italiensk, til italiensklæreren da denne i begyndelsen af filmen får et ildebefindende:

- (9) Marcello, *cos'è successo?*
 Marcello, hvad være^{3.pers.sg. præsens indikativ} sket?
 = Marcello, hvad er der sket?

Dette gengives i underteksten med præsens som vist i (9a)

- (9a) Marcello, hvad *sker* der?

Vender vi et øjeblik tilbage til (1) og sammenligner med den italienske gengivelse i (1a), kan vi se at præteritumsformen *sagde* i 1. linje også er gengivet med *passato prossimo*. Det er der sådan set ikke noget mærkeligt i da *passato prossimo* er kendetegnet ved at blive brugt om situationer der opfattes som hørende til samme mentale sfære som den afsender/den talende er i (jf. fx Sabatini (1984: 665ff)). Synsretningen er bagudrettet.

På dansk forholder det sig anderledes. Her er det den synsvinkel der er rettet direkte mod aktivitet/handling, der er den dominerende. Det ses i ordvekslinger af typen:

- (10) – Du skal huske at ringe til X.
 – Det har jeg allerede gjort. Det *gjorde* jeg i formiddag.

hvor den tiltalte part først benytter perfektum, for at signalere at handlingen er afsluttet set i forhold til det kommunikative nu, og derefter benytter præteritum. Denne type konstruktion volder italienere der

skal lære dansk, store kvaler. Det er forståeligt nok, for de benytter på italiensk *passato prossimo* i begge tilfælde:

- (10a) – Ricordati di chiamare X
 huske-sig_{2 p.sg. imperativ} at kalde X
 – L'ho già *chiamato*. L'ho *chiamato* stamattina.
 ham have_{1.p.sg. præsens indikativ} allerede kaldt. ham have_{1.p.sg. præsens indikativ}
 kaldt denne-formiddag

Noget tilsvarende ses i eksempel (11), der stammer fra Gianni Rodaris bog: *C'era due volte il barone Lamberto*. Her benyttes to gange *passato prossimo*, som i den danske oversættelse i (11a) gengives med henholdsvis præteritum og præsens:

- (11) – ... Abbiamo notizie del caro nipotino?
 – No, signor barone. L'ultima volta *ha chiesto*¹ in prestito venticinque milioni per pagare un debito di gioco. *È stato*² un anno fa.
 – Ricordo, li aveva persi ai birilli, ...
 (G. Rodari: *C'era due volte il barone Lamberto*, p. 7)
- (11a) – ... Er der noget nyt fra den kære lille nevø?
 – Nej, hr. baron. Sidst *bad*¹ han om at låne 75.000 til at betale sin spillegæld med. Det *er*² et år siden.
 – Jeg kan godt huske det. Han havde tabt pengene i krocket...
 (p. 12)

I de eksempler vi hidtil har set på, har italiensk benyttet den sammensatte form *passato prossimo*, mens dansk har benyttet en af de usammensatte former præsens eller præteritum.

Det er dog ikke kun her modsætningen findes. Den kan også findes på fortidsplan eller det ikke-aktualiserede plan som det benævnes i bl.a. Herslund (1987) og Korzen (bl.a. 2001).

Til den italienske sammensatte form benævnt *trapassato prossimo*, der svarer til pluskvamperfektum på dansk, svarer ofte den usammensatte præteritum på dansk. Det er tilfældet i det danske eksempel (12) og dets gengivelse på italiensk i (12a) (men der er også her tale om tendenser,

ikke regler, som det fremgår af (11)–(11a), hvor der i begge tilfælde bruges den sammensatte form *trapassato prossimo*/pluskvamperfektum ‘*li aveva persi*’ ~ ‘han havde tabt pengene’).

- (12) Tore sad stille og knugede sig ind til gelænderet. Og så kastede jeg op, fordi der *rungede* et ord inde i mit hoved hele tiden,....
(Klaus Rifbjerg: *Den kroniske uskyld*, 60)
- (12a) Tore sedeva là immobile, aggrappato alla ringhiera. E allora vomitai, perché per tutto il tempo nella mia testa *era risuonata* una parola,....
(Klaus Rifbjerg: *La grande sbronza*, 72)

Dog er der den forskel at hvor *passato prossimo* snart bruges på forgrundsplan som i (9), snart på baggrundsplan som fx i (10a) og (11), bruges *trapassato* på baggrundsplan. Det er tilfældet i ovenstående eksempel (12a), ligesom det er tilfældet i (13) og i (14a). Sidstnævnte er lånt fra Korzen (2001:94)

- (13) Qui un requiem per loro mi sembra obbligo mio: poiché loro soli, infine, si fecero carico di me quando *ero diventato* per tutti un fagottello ingombrante.
(Elsa Morante: *Aracoeli*, 305)
- (13a) Det forekommer mig her på sin plads at udsynge et requiem til deres ære; for kun de to tog sig til syvende og sidst af mig da jeg *blev* en klods om benet på alle og enhver.
(Elsa Morante: *Aracoeli* Oversat af Jytte Lollesgaard, 331)
- (14) “Jeg gjorde som du *sagde* og snusede lidt rundt,” sagde han.
(Leif Davidsen: *Den russiske sangerinde*, 85)
- (14a) – Ho fatto come mi *avevi consigliato* e ho curiosato un po’ in giro.
(Leif Davidsen: *La cantante russa*. Traduzione di Piero Cavallari, 83)

Hvorfor en sådan forskel? Mit bud er som sagt at det skyldes at italiensk retter opmærksomheden mod entitetsbetegnelser, som i sprogbrug fungerer som diskursreferenter, og ikke mod aktiviteter. Derved opnås en mere statisk gengivelse af verden. Anvender vi den før citerede me-

tafor fra Durst-Andersen (2000) (se ovenfor), kan man sige at stillbilleder som fotografier jo er, ikke kan vise ustabile billeder. Deraf opstår behovet for retorisk skelnen mellem forgrund og baggrund, et behov som er langt mindre på dansk.

3. Transitivitet ~ aspekt

Et andet træk der viser at dansk er relationsorienteret og ikke entitetsorienteret, er som påvist i Durst-Andersen og Herslund (1996), den gennemgående leksikalsk-syntaktiske skelnen mellem handling og aktivitet ved ét og samme leksem. Benyttes leksemet transitivt, udtrykkes handling som vist i (15), hvorimod det syntaktiske prædikat udtrykker aktivitet når leksemet indgår i en antipassiv konstruktion med præpositionsobjekt som vist i (16) eller i en intransitiv konstruktion med inkorporeret objekt som vist i (17)

(15) Peter læste avisen.

(16) Peter læste i avisen.

(17) Peter læste avis.

Denne skelnen findes i hele verbalsystemet, inden for såvel de finitte som de infinitte former, og distinktionen må således siges at være immanent i dansk.

Som det fremgår af varianterne af ovenstående eksempler mærket med ', er den enkelte konstruktion kun forenelig med enten tidsadverbial der angiver handling, og som indledes af 'på', eller tidsadverbial der angiver aktivitet, og som indledes af 'i' eller Ø:

(15') Peter læste avisen på en halv time.

(16') Peter læste i avisen (i) en halv time.

(17') Peter læste avis (i) en halv time.

Anderledes forholder det sig på italiensk. Her er der generelt set ikke en tilsvarende leksikalsk-syntaktisk skelnen. Propositionelt er der tale om én konstruktion der formelt svarer til den transitive på dansk: 'leggere il giornale' (læse DET avis). Betydningsmæssigt kan konstruktionen benyttes til at udtrykke snart handling svarende til (15) på dansk, snart

aktivitet svarende til (16)–(17) på dansk. Forskellen er morfologisk eksplicit i (15a) og (16a), hvor verbalerne optræder i henholdsvis *passato* og *imperfetto*, men i (18)–(18a) er en tilsvarende morfologisk skelnen ikke mulig, og eksemplerne viser at et og samme verbaludtryk kan anvendes i ytringer hvor fokus snart er på midterfasen (18), snart på afslutningsfasen (18a).

(15a) Pietro ha letto/lesse il giornale.

Pietro læse_{3.p.sg. pass.pross. indikativ/pass.rem.} DET avis

(16a) Pietro leggeva il giornale.

Pietro læse_{3.p.sg. imperfetto indikativ} DET avis

(18) – Che fai?

hvad gøre_{2.p.sg. præsens indikativ} (= Hvad laver du?)

– Leggo il giornale.

læse_{1.p.sg. præsens indikativ} DET avis

(18a) – Quando vieni?

hvornår komme_{2.p.sg. præsens indikativ}

– Leggo il giornale e vengo.

læse_{1.p.sg. præsens indikativ} DET avis og komme_{1.p.sg. præsens indikativ}

I modsætning til dansk, hvor aktivitets- og handlingstidsadverbialer kan siges at være perifere i forhold til sætningskernen i og med at sætningskernen er den samme hvad enten ytringen indeholder adverbial eller ej, er de to former for tidsadverbialer centrale på italiensk forstået på den måde at tilstedeværelsen kan være determinerende for tempusbrug. Vi så i (16a) at *imperfetto* kan bruges til at udtrykke aktivitet, men føjes et aktivitetsadverbial til som vist i (16a'), må tempus ændres til *passato* når der er tale om et enkelt handlingsforløb

(16a') Per mezz'ora Pietro ha letto/lesse il giornale.

i halvtime Pietro læse_{3.p.sg. pass.pross. indikativ/pass.rem.} DET avis

På såvel italiensk som dansk kan man desuden eksplicitere aktivitets-/procesbetydningen: På italiensk ved hjælp af den aspektuelle omskrivning *stare* + gerundio, på dansk med *sidde/stå/ligge* osv. og *verbum2* eller med *være i færd med* + infinitiv. Eksemplerne (19/19')–(21/21') svarer til de før anførte eksempler (15)–(17)

- (19) Peter sad og læste avisen.
 (19') *Peter sad og læste avisen på en halv time.
 (20) Peter sad og læste i avisen.
 (20') Peter sad og læste i avisen (i) en halv time.
 (21) Peter sad og læste avis.
 (21') Peter sad og læste avis (i) en halv time.

og (22)–(22') viser at omskrivningen også er acceptabel i forbindelse med sammensat verbalform:

- (22) Peter har siddet og læst avis/i avisen
 (22') Peter har siddet og læst avis/i avisen (i) en halv time.

Som det fremgår af (19), er den transitive konstruktion i en minimal sætning forenelig med den aspektuelle omskrivning, men omskrivningen er ikke forenelig med et ekspliciteret udtryk for handling som tidsadverbialet 'på en halv time'.

På italiensk er omskrivningen inden for de finitte former kun mulig hvor formen er usammensat og bærer trækket [-perfektiv]. Det vil sige at følgende former er mulige: præsens og imperfetto indikativ og konjunktiv samt futuro og condizionale. For at undgå forkerede koblinger de to sprog imellem, angives et eksempel med imperfetto indikativ her med et tal der ikke er relateret til de foregående eksempler:

- (23) Pietro stava leggendo il giornale.
 Pietro befinde-sig_{3.p.sg. imperfetto indikativ} læse_{gerundio} DET avis

Føjes der nu et tidsadverbial til der udtrykker aktivitet – men samtidig [+perfektiv] på grund af den tidsmæssige afgrænsning, er omskrivningen ikke længere mulig. (23') er således uacceptabel. Den grammatisk korrekte konstruktion er derimod (16a'), der af bekvemmelighedsgrunde gentages nedenfor:

- (23') *Per mezz'ora Pietro stava leggendo il giornale.
 (16a') Per mezz'ora Pietro ha letto/lesse il giornale.

Hvordan forklares de viste forskelle? Bortset fra (19)–(19') har det en-

kelte eksempelpar det til fælles at de begge udtrykker aktivitet, derimod adskiller varianten uden mærke sig fra varianten med mærke (') ved at fokus i førstnævnte tilfælde er rettet mod midterfasen, mens fokus i varianten med mærke er rettet mod helheden, svarende til afslutningsfasen (se side 140). Forklaringen på forskellen mellem dansk og italiensk mener jeg vedrører trækket [perfektiv]. Det er immanent i italiensk men ikke i dansk. Mens verbalet i (16a) og (23) indeholder trækket [-perfektiv], indeholder såvel aktivitetsadverbialer og handlingsadverbialer på italiensk trækket [+perfektiv]. Dette træk er inkompatibelt med den negative variant, og den positive variant sejrer – formentlig fordi italiensk er entitetsorienteret, og verbets form ændres. Noget tilsvarende forklarer for øvrigt hvorfor det danske (19') er uacceptabelt. Det syntaktiske prædikat udtrykker nemlig [+aktivitet] – eller [-handling] – hvorimod adverbialet *på en halv time* udtrykker [+handling], og de to træk er inkompatible i en og samme proposition. I de øvrige danske eksempler optræder trækket [+aktivitet] to gange, hvilket selvfølgelig er fuldt acceptabelt.

Forskellen på de to sprog kan illustreres i følgende parafraaser:

- dansk: der er tale om en aktivitet der foregår i et angivet tidsinterval
- italiensk: der er tale om et tidsinterval hvori der foregår en aktivitet/proces

I og med at tidsintervallet kommer i forgrunden på italiensk, bliver det perfekte aspekt dominerende og sejrer over det entydigt imperfektive aspekt i sætningskernen. Dette bekræftes af at imperfetto i følge Bertinetto (1986: 293fff) kan bevares hvis tidsadverbialet føjes til som et indskud.

4. Passiv

Også inden for den syntaktiske passiv er der tendens til at dansk og italiensk adskiller sig fra hinanden. Mens dansk primært benytter *blive* i passivomskrivninger, er det hyppigst anvendte verbum på italiensk *essere* (= dansk: *være*) selv om *venire* også kan bruges. Herom mere senere.

Det betyder i forbindelse med handlingsverber, at *essere*-passiv på italiensk verbaliserer tilstanden. Optræder *essere* i den perfekte tempus passato remoto, vil betydningen i en minimal sætning blive ingressiv, dvs. at betydningen kan parafraseres som *begyndte at være*, hvilket grosso modo svarer til *blev*. Dog er der den væsentlige forskel at den direkte synsretning i forbindelse med dansk *blive*-passiv rettes mod kulminationen, hvorimod den rettes mod den efterfølgende tilstand, kaldet konsekvens i Oversigt 1, i forbindelse med den italienske *essere*-passiv.

Et eksempel på ovenstående finder vi i (24), der er hentet fra den italienske jøde Primo Levis bog *Se questo è un uomo*, der handler om forfatterens ophold i en af det nazistiske Tysklands koncentrationslejre.

- (24) La porta *fu aperta* con fragore (s.19)
 DET dør være^{3.p.sg.pass. rem} åbnet med støj
 (24a) Døren *blev åbnet* med et brag. (s.16)

Som sagt kan verbet *venire* også anvendes i passivomskrivninger, dog med den begrænsning at *venire* selv kun kan optræde i usammensat verbalform, nemlig i presente og imperfetto, indikativ og konjunktiv, passato remoto, futuro og condizionale. Det betyder at synsvinklen altid er rettet direkte mod aktivitet/kulmination, aldrig direkte mod konsekvens eller bagudrettet: perfektiv fortid kan ikke dannes. Det er formentlig forklaringen på at *venire*-passiv ikke er den hyppigst forekommende form på italiensk.

For yderligere oplysninger se Lihn Jensen (under udg.) og (1990).

5. Komplekse sætninger

En kompleks sætning er kendetegnet ved at indeholde to eller flere propositioner hvoraf kun én er verbaliseret som overordnet, selvstændig sætning.

De øvrige kan være verbaliseret på forskellig måde. På begge sprog er ledsætning, infinitivsyntagme og participiumsyntagme en mulighed, selv om sidstnævnte form forekommer langt hyppigere på italiensk end på dansk. På italiensk findes endvidere syntagme med gerun-

dio, hvorimod man kun på dansk kan finde den såkaldt obligatorisk parahypotaktiske konstruktion. Som det bl.a fremgår af Lihn Jensen (1999), er der her tale om en konstruktion der består af to syntaktiske prædikater forbundet med *og* – hvor subjektet til det andet prædikat ikke kan ekspliciteres uden at betydningen ændres. Som eksempler kan nævnes (25) og (26). Som det fremgår af de relaterede eksempler mærket med apostrof ('), adskiller de to eksempler sig betydningsmæssigt. Hvor der i både i (25') og i (26') er tale om uafhængige handlinger, kan der i (25) være tale om to samtidige handlinger eller årsag – virkning. I (26) ekspliciterer den anden del af den komplekse sætningen lægens råd.

- (25) Marius rejste sig og tog sin frakke.
 ~ (25') Marius rejste sig, og han tog sin frakke.

- (26) Eva fulgte lægens råd og holdt op med at ryge.
 ~ (26') Eva fulgte lægens råd, og hun holdt op med at ryge.

Syntaktisk set analyseres det andet verbal som underordnet i og med at subjektet ikke er til stede og ikke kan indsættes. På italiensk vil de to eksempler kunne gengives på forskellig måde, men ikke ved sidestilling af to finitte verber, da subjektet er indeholdt i den finitte verbalform i form af bøjningsmorfemet der ud over tempus og modus også udtrykker person og tal.

Til (25) kan fx svare (25a) og (25b) på italiensk. I (25a) udtrykkes det andet af prædikaterne ved hjælp af præpositionssyntaxme med infinitivsyntaxme som styrelse, hvorimod det første af prædikaterne i (25b) udtrykkes ved hjælp af et syntagma med gerundio.

- (25a) Mario si alzò per prendersi il soprabito.
 Mario sig rejse_{3.p.sg.pass.rem. indikativ} for-at tage-sig DET frakke
 (25b) Alzandosi Mario si è preso il soprabito.
 rejse-sig_{gerundio} Mario sig tage_{3.p.sg. pass.pross.} DET frakke
 = idet Mario rejste sig, tog han sin frakke

(26) kan ligeledes gengives på forskellig måde. I (26a) er den additive konnektor erstattet med kolon, og den finitte verbalform er bevaret. I

(26b) er den anden finitte form i det danske eksempel erstattet med et infinitivsyntagme der er underordnet substantivet ‘consiglio’. For yderligere eksempler og oplysninger henvises til Lihn Jensen (1999) eller Korzen og Lundquist (2003: 114–116).

- (26a) Eva ha seguito il consiglio del medico: ha smesso di fumare.
 Eva følge_{3.p.sg.pass.pross.} DET råd af-DET læge: holde-op_{3.p.sg. pass.pross.}
 at ryge
- (26b) Eva ha seguito il consiglio del medico di smettere di fumare
 Eva følge_{3.p.sg.pass.pross.} DET råd af-DET læge at holde-op at ryge

Hvordan kan denne forskel forklares? Endnu en gang ser jeg det som en konsekvens af de to sprogs forskellige typologiske tilhørsforhold. De mest konkrete semantiske træk findes som tidligere nævnt i verberne på dansk, hvorimod det på italiensk er i substantiverne. Det betyder, antager jeg, at sprogbrugerens opmærksomhed ikke blot rettes mod de givne semantiske træk, men mod det der desuden kendetegner den pågældende ordklasse. Verberne kendetegnes ved de grammatiske kategorier tempus og modus samt – kognitivt set – ved benævnelse af relationer, mens substantiverne kendetegnes ved de grammatiske kategorier genus og numerus samt – igen kognitivt set – benævnelse af entiteter.

I dette afsnit hvor vi har set på hvordan en proposition der syntaktisk set er underordnet en anden, kan verbaliseres, har vi set at man på dansk kan vælge at bevare den finitte konstruktion og udtrykke underordning ved hjælp af manglende ekspliciteret subjekt (jf. Lehmann 1988: 193ff). På italiensk kan man derimod vælge en konstruktion med infinitivsyntagme, hvilket ligger fint i tråd med det typologiske fokus på italiensk i og med at infinitiv er karakteriseret som verbets substantiviske form. Samtidig signaleres forgrund-baggrund, som det for øvrigt også er tilfældet i forbindelse med sammensat form.

6. Konklusion

Målet med denne artikel har været at forklare hvorfor dansk og italiensk vælger at verbalisere situationer der bærer trækket [+dynamisk] forskelligt.

Med udgangspunkt i den centriske typologi har vi dels vist hvordan forskellene kan ytre sig inden for fire områder, dels givet en forklaring på hvorfor sådanne forskelle viser sig. De fire områder har vedrørt: 1. tempusbrug (beskrevet dels i indledningen, dels i afsnit 2), 2. verbalisering af midterfasen i en dynamisk situation (se afsnit 3), 3. verbalisering af en handling hvor den semantiske rolle Patient fungerer som subjekt, dvs. realisering af en syntaktisk passiv (se afsnit 4) samt 4. verbalisering af syntaktisk underordnede propositioner i en kompleks sætning (se afsnit 5).

Forklaringen er i alle fire tilfælde overordnet set den samme. På begge sprog er der en tendens til at sprogbrugerne vælger primært at rette opmærksomheden mod de sproglige størrelser der indeholder de mest konkrete semantiske træk. Det er som sagt verber på dansk og substantiver på italiensk; og det er min påstand at det ikke kun er de leksikalske størrelser som opmærksomheden rettes mod. Det er derimod også det der i øvrigt kendetegner de to ordklasser: verber er kendetegnet ved at kunne udtrykke tempus og modus når de optræder i finit form, mens substantiver (og substantivsyntagmer) er kendetegnet ved at benævne entiteter. Det kan alt andet lige påvirke valget af verbalform.

Mht. valg af tempusform (jf. pkt. 1) er der på dansk en tendens til at vælge en usammensat verbalform. Her kan synsvinklen være direkte eller fremadrettet med fokus på midterfasen eller afslutningsfasen. I forbindelse med aktivitets- og handlingsverber betyder det at verden sprogligt præsenteres i dynamiske, ustabile billeder. På italiensk derimod er der en langt større tendens til at vælge en sammensat form. Det indebærer at synsvinklen er bagudrettet med fokus på resultatfasen. Det betyder at verden præsenteres som statisk som resultat af en forudgående handling/aktivitet.

Denne synsvinkel- og fokusforskel ses også inden for passiv (jf. pkt. 3): på dansk er synsvinklen som oftest fremadrettet med fokus på afslutningen af en kompleks situation, på italiensk er synsvinklen direkte med fokus på midterfasen eller indledningen af en simpel tilstandssituation der er opstået som følge af en forudgående handling.

Også i forbindelse med realisering af syntaktisk underordnede propositioner (jf. pkt. 4) er der en tendens til at det typologiske tilhørsforhold

spiller ind. På italiensk vælges ofte konstruktioner med infinitiv, der er kendetegnet som verbets substantiviske form, mens dansk vælger en konstruktion med finit verbum hvor subjektet til gengæld ikke er udtrykt. Derved bevares det verbale kendetegn.

Med Durst-Andersens førnævnte metafor kan man således sige at der på dansk er en tendens til at præsentere verden i dynamiske, ustabile billeder som i en film, mens tendensen på italiensk er at skelne mellem forgrund og baggrund og lade de statiske, stabile billeder være de dominerende. Derved fås lysbilleder eller fotografier.

Henvisninger

- Bertinetto, P. M. (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano – Il sistema dell'indicativo*. Firenze: Presso l'Accademia della Crusca.
- Brandt, P.Aa. (1993). Cognition and the Semantics of Metaphor. *Acta Linguistica Hafniensia* 26. 5-21.
- Durst-Andersen, P. (1992). *Mental Grammar: Russian Aspect and Related Issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. (2000). En kognitiv analyse af perfektum og imperfektum i dansk. *NyS* 26-27. 131-164.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The Syntax of Danish Verbs. Lexical and Syntactic Transitivity. E. Engberg-Pedersen et al. (eds.). *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 65-102.
- Herslund, M. (1987). Catégories grammaticales et linguistique textuelle: la catégorie du temps en français. *Copenhagen Studies in Language, CEBAL* 10. 89-108.
- Herslund, M. (1994). Leksikalske strukturer i dansk og fransk. F. Sørensen (red.). *Leksikon og verden*. [Ark 76]. Handelshøjskolen i København. 1-14.
- Herslund, M. & B. Lihn Jensen (red.) (2003). *Sprog og sprogbeskrivelse*. København: Samfundslitteratur.
- Korzen, I. (2001). Forgrund og baggrund i verbalsystemet. Om kodning af retorisk relief – med eksempler fra italiensk og dansk. E. Engberg-Pedersen & P. Harder (red.). *Ikonicitet og struktur*. Netværk for Funktionel Lingvistik. Engelsk Institut, Københavns Universitet. 80-108.

- Korzen, I. & L. Lundquist (eds.) (2003). *Sprogtypologi og oversættelse – Endocentriske og exocentriske sprog*. Handelshøjskolen i København.
- Lehmann, C. (1988). Towards a typology of clause linkage. J. Haiman & S.A. Thompson (eds.). *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 181-225.
- Lihn Jensen, B. (1990). Om den såkaldte participio passato på moderne italiensk. L. Denver, B. Lihn Jensen & F. Sørensen *Om passiver i dansk, italiensk og spansk*. [Lambda 16]. København: Handelshøjskolen, Institut for Datalogistik. 60-136.
- Lihn Jensen, B. (1999). V og V konstruktioner på dansk – En parhypotaktisk konstruktion? C. Bache et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 6. Rolighedssymposiet 1998*. Odense Universitetsforlag. 145-161.
- Lihn Jensen, B. (under udg.). Contrastive Linguistics: Voice and Lexical Typology. H. Nølle, I. Baron, H. Korzen, I. Korzen & H. Høeg Müller (eds.). *Grammatica*. Bern–Bruxelles–Frankfurt–New York: Peter Lang.
- Lundquist, L. (1995). Metaforer i fagsprog – det epistemiske optimum. P. Skyum-Nielsen (red.). *Sprogets funktion og æstetik*. København: G.E.C. Gad. 39-53.
- Sabatini, F. (1984). *La comunicazione e gli usi della lingua*. Torino: Loescher.
- Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics vol 1: Concept Structuring Systems*. Cambridge Massachusetts/London: The MIT Press.

Citerede kilder

- Davidson, L. (1988). *Den russiske sangerinde*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Davidson, L. (1992). *La cantante russa*. Traduzione di P. Cavallari. Milano: Mondadori.
- Italiensk for begyndere*. 2000. Lone Scherfig (manus og instruktion). Metronome.
- Levi, P. (1977) [1958]. *Se questo è un uomo*. Torino: Einaudi.
- Levi, P. (1992) [1989]. *Hvis dette er et menneske*. Oversat af N. Gross. København: Forum.
- Morante, E. (1982). *Aracoeli*. Torino: Einaudi.

- Morante, E. (1987). *Aracoeli*. Oversat af J. Lollesgaard. København: Gyldendals Bogklub.
- Rifbjerg, K. (1958). *Den kroniske uskyld*. København: Gyldendals Tranebøger.
- Rifbjerg, K. (1966). *La grande sbronza*. Traduzione dal tedesco di L. Uboldi. Milano: Rizzoli.
- Rifbjerg, K. (1970) [1969]. *Anna (jeg) Anna*. København: Gyldendals Bogklub.
- Rifbjerg, K. (1974). *Anna, io, Anna*. Traduzione di V. Nardella. Milano: Mondadori.
- Rodari, G. (1978). *C'era due volte il barone Lamberto*. Torino: Einaudi.
- Rodari, G. (1988). *Der var to gange en baron ved navn Lamberto*. Oversat af L. Juul Madsen. København: Borgen.

Om sætningsemner i fransk grammatik

Mads Jønsson

1. Definition af begrebet *sætningsemne*

Kun få grammatiske fremstillinger i nyere tid har behandlet sætningsemner grundigt med henblik på deres strukturer og funktioner. De fleste fremstillinger beskæftiger sig kun med de funktioner, sætningsemner kan anvendes i, men også sætningsemners opbygning er interessant. Et problem, man hurtigt støder på, er at få defineret begreberne helt præcist, for de forskellige grammatiske fremstillinger har gennem tiderne opereret med forskellige definitioner og definitionsgrundlag. Begrebet må altså allerførst sættes helt på plads.

I denne artikel vil jeg således først analysere og definere begrebet *sætningsemne* med udgangspunkt i nogle af de tidligere definitioner, herunder i forhold til begrebet interjektional og ordklassen interjektion. Dernæst vil jeg præsentere en oversigt over, hvilke måder et sætningsemne kan være opbygget på, og dermed også, hvilke typer sætningsemner der findes. Endelig vil jeg beskrive de forskellige funktioner, sætningsemnerne kan anvendes i, og således karakterisere sætningsemnerne efter både opbygning og funktion.

Termen *sætningsemne* bruges af Pedersen, Spang-Hanssen & Vikner om en konstituent, der *udfylder en sætnings plads, men som ikke er en sætning* (Pedersen, Spang-Hanssen & Vikner 1980: 45). At et sætningsemne udfylder en sætnings plads betyder i denne forbindelse, at den er konstituent i en periode¹, dvs. at den kan fungere som en selvstændig ytring, eller at den er indledt af en bisætningsindleder. Ifølge den definition

---

1. Periodebegrebet er her overtaget fra Pedersen, Spang-Hanssen & Vikner (1980: 43), hvor det betegner en sproglig streng, der forløber fra et punktum til det næste punktum.

kan sætningsemner opfattes som reducerede sætninger, der i reglen kan suppleres med et verbal (og evt. andre udeladte led), hvorved de vil blive til komplette sætninger.

Der er en uklarhed i denne definition hvad angår sætningsemnet som periodekonstituent. I (1) udfyldes perioden af to sætningsemner, og det tyder altså på, at vi bør arbejde med et andet kriterium end Pedersen, Spang Hanssen & Vikners *periodekonstituent*-definition for at afgøre, hvad det vil sige, at sætningsemnet udfylder en hel ytring.

- (1) Peut-être, mais pas aujourd'hui. (cit. Pedersen, Spang Hanssen & Vikner 1980: 43)

Dette giver Nølke et mere præcist bud på ved at definere en *enoncé elliptique* (elliptisk ytring) som en størrelse, der udfylder en *fonetisk ytring*, dvs. en sproglig streng, som begynder straks efter en prosodisk pause og slutter lige inden en sådan pause, uden at indeholde en fuldstændig prædikationel struktur på første analyseniveau (Nølke 1994: 221-222). Det er på denne måde, at sætningsemnet udfylder en sætnings plads, og definitionen af begrebet sætningsemne, der vil blive brugt her, er således:

En konstituent, der ikke indeholder et finit verbal på første analyseniveau, men alligevel udfylder en fonetisk ytring.

Nogle typer sætningsemner kommer jeg af pladshensyn ikke til at beskæftige mig med her. Det gælder bisætningsemner (jf. Pedersen, Spang Hanssen & Vikner 1980: 45) og infinitivsyntagmer brugt som sætningsemner, hvor infinitivens komplement lettere lader sig definere efter ledfunktion end komplement til et ikke-tilstedeværende verbal gør.

1.1. Fransk tradition

Damourette & Pichon definerer *propositions nominales* som kommunikative elementer, der ikke indeholder noget verbal som kerne (Damourette & Pichon 1913: 413-414). Herefter deler de denne overordnede klasse op i grupper: for det første *phrases nominales nettes*, der indeholder et såkaldt *factif nominal*, dvs. et ikke-verbalt ord, der i sig selv udtrykker en hel proposition (i princippet en *interjektion*), og for det andet *phrases*

nominales floues, som ikke har ét ord til at udtrykke hele propositionen, men derimod elementer fra en proposition, der i kraft af verbalets fravær ikke er komplet (Damourette & Pichon 1913: 416). Det er den sidste kategori der knytter an til sætningsemner i Pedersen, Spang-Hansen og Vikners forstand².

Der skelnes altså mellem ytringshelheder der ikke er bygget prædikationelt op, men omkring en interjektion og dens ækvivalenter (i dansk tradition interjektionaler), og ytringshelheder der er bygget prædikationelt op, men hvor verbet mangler.

Definitionen af *propositions nominales floues* hos Damourette & Pichon som ytringer, hvor verbalet er udeladt, fører videre til en definition af sætningsemnet i forhold til *ellipsen*, sådan som den er defineret fx hos Grévisse:

L'absence d'un ou de plusieurs mots qui seraient nécessaires pour la construction régulière de la phrase ou pour l'expression complète de la pensée (Grévisse 1986: 301)

Dette nærmer sig definitionen for *propositions nominales floues*, hvor det blot drejer sig om verbalet som udeladt størrelse. Specielt interessant er Grévisse's egentlige begreb om ellipse³: *ellipses proprement dites*, som betegner en udeladelse af elementer, der tvinger modtageren af en ytring til at lede i konteksten eller situationen efter manglende elementer (Grévisse 1986: 301-302). Denne 'søgen' efter et udeladt verbal er afgørende for definitionen af tilbageblevne led i et prædikativt sætningsemne (se 2.1. nedenfor).

-
2. Pedersen, Spang-Hanssen & Vikner er dog ikke helt konsekvente i deres definition af sætningsemner som reducerede sætninger, idet de også placerer interjektionerne inden for begrebet i egenskab af ord, der i sig selv udfylder et sætningsemne, på samme måde som Damourette & Pichon gør det, jf. nedenfor.
  3. Ellipsebegrebet, som det er defineret hos Grévisse, er noget bredere end til kun at angå de udeladte verballer. I forbindelse med sætningsemnerne er Grévisse's tre hovedkategorier af ellipse dog interessante: for det første den såkaldte *fausse ellipse*, hvori beskeden, den talende ønsker at kommunikere, er klar og komplet, for det andet *ellipses étymologiques*, hvor det drejer sig om udeladelse af elementer, der ikke er nødvendige for kommunikationen, og for det tredje *ellipses proprement dites*.

Ellipsebegrebet som det er defineret hos Grévisse er meget bredt, i og med at det betegner enhver form for udeladelse af et led fra den komplette sætning, så den første strukturelle udskilning, jeg vil foretage for at nå definitionen af et sætningsemne, er at det kun drejer sig om konstituenten, hvor et finit verbal er udeladt på første analyseniveau. Interjektionaler – Damourette & Pichons *phrases nominales nettes* – er således ikke omfattet af ellipsebegrebet, fordi interjektionen i sig selv bærer hele propositionen. De kan således – ligesom de prædikative sætningsemner, jf. afsnit 2. – udfylde en hel ytring uden et finit verbal, men de har ikke prædikationsstruktur.

1.2. Interjektioner og interjektionaler

Interjektionaler⁴, kan fungere som selvstændige ytringshelheder⁵, og de har oftest ordklassen interjektion som kerne (deraf betegnelsen interjektional). Andre ordklasser kan undertiden komme til at fungere som interjektional, fordi de bruges som en umiddelbar reaktion, kan forstås uafhængigt af en anden prædikation, og dermed anvendes som kerne. Visse ord af en anden ordklasse end interjektioner har ligeledes skiftet funktion og til sidst eventuelt ordklasse. Substantivet *merci* er et centralt eksempel på et sådant funktionsskift til interjektional (jf. Damourette & Pichon 1913: 448).

Et interjektional er ikke nødvendigvis etleddet, om end interjektionen hyppigt står alene. Komplementet af forskellig art kan føjes til, og her er det vanskeligste problem at afgøre, hvornår der er tale om ét interjektional, altså en enkelt ytringshelhed, eller om flere helheder. I (2) er der ingen tvivl – der er to fonetiske ytringer; den første udfyldes af et interjektional, der består af sin kerne alene, svarordet *oui*, og den anden udfyldes af en komplet sætning. Spørgsmålet er, om der i (3) også er to fonetiske ytringer, og dermed et interjektional og et etleddet prædikativt sætningsemne med et sætningsadverbial, eller om der er tale om ét interjektional med interjektionen som kerne og sætningsadverbial som komplement.

4. Ordklassebetegnelsen *interjektion* bruges her i stedet for Damourette & Pichons *factif nominal*, selv om der i visse typer interjektionaler er en nominal kerne i stedet for en interjektion.

5. Wilmet kalder typen for *prédication impliquée*, altså en fuldstændig prædikation, der er indeholdt i sætningsemnet (Wilmet 1997: 507).

- (2) Oui, je viens plus tard.
 (3) Oui, certainement.

Her giver Damourette & Pichon den forklaring, at en interjektion godt kan ledsages af visse komplementer, og at størrelser som adverbialt i (3) er et muligt komplement (Damourette & Pichon 1913: 418), men det er faktisk muligt at opfatte (3) som todelt, med *oui* som ét interjektional, fordi interjektionen i sig selv altid svarer til en hel ytring, og adverbialt som prædikativt sætningsemne.

Interjektionalerne er således ifølge den franske tradition en særlig type sætningsemner, som dog – i kraft af deres mangel på prædikationel struktur – strukturelt ikke er så interessante som de prædikative sætningsemner, som vi skal se på i afsnit 2.

1.3. Interjektionaler som elementer med 'vist' betydning

Forskellen mellem interjektionalerne og de prædikative sætningsemner, som vi skal se på i afsnit 2, kan minde om forskellen mellem elementer med *vist* betydning og elementer med *sagt* betydning i Wittgensteins forstand (Wittgenstein 1961: §4.022*sq.*, jf. Nøлке (red.) 1999), idet interjektionalerne udtrykker en reaktion direkte ('viser' den), i stedet for at formulere den og dermed give den *sagt* betydning. Interjektionalerne er vanskelige at omformulere til elementer med 'sagt' betydning; som Wilmet bemærker kræver det ikke blot en del fantasi, men også et sikkert kendskab til konteksten at oversætte fx interjektionen *Ah!* til en prædikation med 'sagt' betydning (Wilmet 1997: 508).

2. Prædikative sætningsemner⁶

Det centrale i forståelsen af et prædikativt sætningsemne er, at man som modtager kan sætte den i relation til en komplet prædikation, enten

---

6. Lars Heltøft har foreslået kun at betegne de prædikative sætningsemner som sætningsemner i egentlig forstand, og ikke interjektionalerne, fordi den danske tradition skelner skarpt mellem interjektionalerne og sætningsemnerne, der nødvendigvis ses som reducerede prædikative strukturer. Den franske tradition behandler imidlertid begge typer som sætningsemner (jf. fx Damourette & Pichon), og den brede definitionen af et sætningsemne, som jeg har givet ovenfor, tillader altså at betegne begge typerne som sætningsemner, om end med vidt forskel-

som en central del af den, altså et valensled, eller som en ledsagende omstændighed eller kommentar til den, dvs. et adverbial. Den måde, det prædikative sætningsemne skal forstås på, i forhold til den komplette prædikation kan ses enten i forhold til en eksplicit kontekst eller i forhold til en 'imaginær' komplet prædikation, hvor det kan være en non-verbal sammenhæng, der giver sætningsemnet en prædikation at blive forstået i forhold til. At sætningsemnet skal forstås i forbindelse med en komplet prædikation gør, at man som modtager må forstå noget ud over selve sætningsemnet ved de prædikative konstruktioner. I funktioner med eksplicit kontekst står sætningsemnet stadig i en tæt forbindelse til det foregående, men (4) viser, hvorledes sætningsemnet kun gengiver en del af den proposition, det er en reduceret udgave af:⁷

(4) (*Où Pierre s'est-il promené ?*) [Pierre s'est promené] Dans la forêt.

I funktioner uden eksplicit kontekst er der ikke den samme tætte forbindelse til den foregående sætning, men det kan ses af (5), at tolkningen af sætningsemnet som en del af en komplet prædikation også foregår i disse tilfælde:

(5) [Je voudrais] L'addition, s'il vous plaît.

Damourette & Pichon kalder denne type for *propositions nominales floues* (Damourette & Pichon 1913: 479), og inspirationen til termen *prædikativt sætningsemne* kommer fra Wilmet (1997: 505), der kalder denne form for element for en *prédication incomplète* – et udtryk, der beskriver en normal prædikation, hvor i hvert fald verbalet er udeladt.⁸ I sine eksempler bruger Wilmet dog kun sætningsemner, der alene indeholder valensled, altså de centrale elementer i prædikationen, medens jeg også inkluderer sætningsemner med adverbialer her.

---

lige strukturer, egenskaber og årsager til manglen af finit verbal. Interjektionalerne er således ifølge den franske tradition en særlig kategori af sætningsemnerne og vil her blive betragtet som sådan. De prædikative sætningsemner forbliver dog det primære arbejdsområde.

7. De runde parenteser viser her konteksten, og de kantede viser den underforståede del af prædikationen.
8. Efter Le Goffics og Benvenistes mening er toleddede prædikative sætningsemner ikke nødvendigvis at opfatte som inkomplette prædikationer, se nedenfor i 2.2.

2.1. *Prædikative sætningsemner med ét led*

Spørgsmålet om, hvilket led der er blevet tilbage i et etleddet prædikativt sætningsemne er undertiden noget vanskeligt at besvare, fordi det ene led ikke står i relation til noget andet eksplicit. Somme tider afhænger det af, hvilket verbal man vælger at underforstå som verbal i den komplette prædikation, og det er altså ikke altid, at sætningsemnets led kan bestemmes nøjagtigt. Sætningsemnets funktion giver dog lidt hjælp til denne tolkning, som vi også skal se af nogle af eksemplerne nedenfor. Under alle omstændigheder skal der ledes efter manglende elementer, enten i den verbale eller den non-verbale kontekst, og de etleddede prædikative sætningsemner er dermed *ellipses proprement dites* i Grévisse's terminologi (jf. Grévisse 1986: 302).

Kun få typer etleddede prædikative sætningsemner kan stå **uden eksplicit kontekst**, nemlig sætningsemner, hvor det tilbageværende leds 'indre' funktion i sætningsemnet er enten objekt, subjektsprædikativ eller lokativobjekt.⁹

Typen med objekt er ret hyppig, især i direktive funktioner (se 3.3. nedenfor), hvor verbalet, der må underforstås er en form af *vouloir* eller en imperativ af *donner* som i eksempel (6), og den findes også i narrative funktioner (se 3.1.2.), hvor den underforståede konstruktion svarer til forbindelsen *il y a*, som vist i eksempel (7):

- (6) [Je veux / Donnez-moi] Vos papiers !
 (7) [Il y a] **Une centaine de journalistes**. C'est moi qu'ils veulent interroger. (Desailly: 173)

Ligeledes er strukturen med subjektsprædikativ hyppig, og i flere forskellige funktioner. Både i eksklamative funktioner som i eksempel (8) og i forskellige direkte prædikative funktioner som vist i (9) - (10):

- (8) **Quel idiot !** (Gide: 112)
 (9) **Mon pauvre chéri, mon pauvre petit roi !** (Ionesco: 19)
 (10) **Sa majesté, la reine Marguerite.** (Ionesco: 13)

9. For forklaring af sætningsemnets 'ydre' funktioner, se afsnit 3. nedenfor.

Hyppigheden af denne form for konstruktion hænger sammen med, at det også her ofte er en semantisk meget let verbalkonstruktion, nemlig *c'est* el.lign., som underforstås, men det er også her, vanskeligheden med at afgøre ledfunktioner viser sig, fordi man i eksempler som (10) også kan underforstå en konstruktion som *voici*, hvilket ville gøre at man måtte se det tilbageværende led som et objekt.

Det sidste led, der kan stå alene i et etleddet prædikativt sætningsemne uden eksplicit kontekst, er lokativobjektet, der kun bruges på denne måde i den direkte funktion:

- (11) Dehors ! (Gide: 62)
 (12) Debout, valeureux Bernard. (Gide: 62)

Verbalet, der underforstås i disse tilfælde, er en imperativform af *aller* eller en semantisk tilsvarende konstruktion, og vanskeligheden ved at skelne ledfunktionen fra en anden, som vist i det foregående mellem prædikativ og objekt, findes ikke på samme måde i forbindelse med lokativobjektet, fordi konstituenten i disse tilfælde altid vil være enten et præpositionssyntagma eller et adverbium. Hver af disse tre typer findes naturligvis også **med eksplicit kontekst**:

- (13) Comment est-il, Maldini ? **Très sympa.**_(Subjektsprædikativ) (Desailly: 276)
 (14) Qu'est-ce que vous désirez, Messieurs ? **Un pianocktail.**_(Objekt) (Vian: 28)
 (15) Où dis-tu qu'elle est, cette lettre ? **Sur le bureau de Monsieur.**_(Lokativobjekt) (Gide: 23)

Derudover findes alle andre ledfunktioner alene i et etleddet prædikativt sætningsemne, når det blot står i en funktion med eksplicit kontekst:

- (16) Qui s'est promené dans la forêt ? **Pierre.**_(Subjekt)¹⁰

10. Wilmet bemærker i forbindelse med et 'tema' som eneste led i en etleddet prædikativ konstruktion, at dette kun kan forekomme i tilfælde, hvor sætningsemnet enten bruges som svar eller i en anden sammenhæng, hvor konteksten er eksplicit (Wilmet 1997: 506).

- (17) A qui voulez-vous que je parle ? **Vos parents.** (Dativobjekt)¹¹ (Gide: 133)
- (18) Tout doit enfin se rendre à l'harmonie. **A l'harmonie.** (Indirekte objekt) (Gide: 162)
- (19) Quand est l'examen ? **Dans dix jours.** (Frit adverbial) (Gide: 82)
- (20) As-tu bien travaillé ? **Assez bien.** (Bundet adverbial) (Gide: 89)
- (21) Vous trouviez les acteurs détestables ? **Evidemment.** (Sætningsadverbial)¹² (Gide: 162)

Hvor det kun er objekt, subjektspredikativ og lokativobjekt, der kan bruges i funktioner uden eksplicit kontekst, er der altså ingen restriktioner på, hvilke led der kan stå for sig selv i et sætningsemne uden for den komplette sætning, de deler verbal med, når verbalet blot er ekspliciteret i konteksten.

2.2. Prædikative sætningsemner med flere led

Prædikative sætningsemner med flere end et led lader sig i nogle tilfælde forstå som hele strukturer med to størrelser knyttet til hinanden, blot uden et verbal til at danne prædikationen. Le Goffic mener af den grund, at en konstruktion af typen *Heureux les pauvres* er en komplet sætning, fordi den samme forbindelse findes mellem et subjekt og et prædikat som i en komplet sætning (Le Goffic 1993: 510). Verbalet er dog udeladt, og det er det afgørende argument for, at der ikke er tale om en komplet sætning. Der er foregået en verbal-ellipse, og det er derfor et sætningsemne.¹³ Opbygningen af flerleddede prædikative sætningsemner gør dog undertiden, at alle valensleddene fra den komplette sætning, som i eksemplet hos Le Goffic, er til stede, og det underforståede verbal blot bliver et let copula. At Le Goffic dermed mener, denne type sætningsemner alligevel er 'komplette' hænger uden tvivl sammen med, at de er *fausses ellipses* efter Grévisse's terminologi

11. Præpositionen i dativobjektet er her udeladt i svarfunktionen som det ofte også ses når et dativobjekt dislokteres.

12. Om den særlige konstruktion med et sætningsadverbial 'uden sætning', se Nølle 2001: 299-310.

13. Benveniste kalder denne form for sætningsemne en komplet sætning, der i kraft af verbalets fravær ikke udtrykker tempus, modalitet, etc., men kun beskriver et ikke-variabelt semantisk indhold (Benveniste 1966: 151-167).

(jf. Grévisse 1986: 301) og at der altså efter sprogbrugerens opfattelse ikke mangler noget i denne type ytringer.

Om en sådan struktur med **to valensled** bemærker Le Goffic, at den på grund af sammenknytningen af valensleddene som i en komplet sætning samtidig med fraværet af et verbal til at udtrykke tempus nødvendigvis er forbundet til nutiden (Le Goffic 1993: 510, jf. Benveniste 1966). Sætningsemnerne med to valensled findes i forskellige kombinationer, hvoriblandt konstruktionen med subjekt + prædikativ er langt den hyppigste, og især i omvendt rækkefølge som i (23):

(22) Famille Douvier représentée par trois tantes en grand deuil.
(Gide: 101)

(23) Une bonne équipe, les Peugeot. (Fournel: 13)

Le Goffic siger om strukturen i (23), at fordi subjektet, temaet for prædikationen, er anbragt efter prædikativet, minder strukturen mere om en konstruktion med højredislokeret subjekt:

(23a) [Ils sont] Une bonne équipe, les Peugeot.

Denne informationsstruktur er særligt tydelig i sætningsemner som (24), der kun kan tænkes som reducerede prædikationer med foreløbigt og egentligt subjekt, hvor det naturligt nok er det egentlige subjekt, der er tilbage i sætningsemnet:

(24) Difficile de parler du peuple basque sans évoquer le mystère de son origine.

Der findes dog også andre sætningsemner med to valensled som vist i eksempel (25), der indeholder et lokativobjekt:

(25) Ils y étaient des milliers à hurler. „**Boli dehors !**” (Desailly: 56)

Som modtager af sådanne konstruktioner skal man ofte underforstå semantisk tungere verber, her fx det trivalente *envoyer*, hvor der ligeledes skulle underforstås et subjekt, og propriet *Boli* ville blive et objekt i en objekt + lokativobjekt-konstruktion. Der opstår samme usikkerhed

om hvilket verbum, der underforstås, i konstruktioner som *les mains en l'air !* eller *à ma gauche, le premier invité de ce soir*, etc., og det er til tider vanskeligt præcist at bestemme, hvilke valensled det drejer sig om. Kun i konstruktioner med subjekt + prædikativ forekommer det helt klart.

Der gælder imidlertid den generelle regel i sætningsemner, at der maksimalt kan være to valensled udtrykt. Dette hænger sammen med, at der uden verbal kun kan udtrykkes led fra én prædikation, og når der underforstås trivalente verber, hvis transitive subjekt danner en ekstra prædikation (jf. Herslund (red.) 1996), kan konstruktionen ikke blive komplet med samtlige valensled. Hvis man ser på eksempel (25) og vælger at underforstå fx det trivalente verbum *envoyer*, så indeholder den komplette sætning to prædikationer i *L'arbitre envoie Boli dehors*, hvor det kun er den sekundære prædikation, der kan udtrykkes i et sætningsemne. Både **L'arbitre Boli dehors* og **L'arbitre Boli* er ugrammatiske, og i et sætningsemne er der altså kun mulighed for at udtrykke et trivalent verbums sekundære prædikation. Det er derfor kun intransitive subjekter, der kan optræde i en toleddet prædikativ struktur, idet et subjekt og et objekt som vist ikke kan stå i samme sætningsemne. Subjektet kan således kun udtrykkes i prædikative sætningsemner med to valensled, når den primære og den sekundære prædikation falder sammen i én, som det er tilfældet i strukturer med intransitivt subjekt. Det hænger formentlig sammen med denne valens-restriktion, at Le Goffic kun har eksempler på prædikative sætningsemner med op til to led (jf. Le Goffic 1993: 514-521), og Wilmet, der kun behandler prædikative sætningsemner med valensled, også maksimalt har to led i sine eksempler (jf. Wilmet 1997: 505-507).

Blandt de toleddede prædikative sætningsemner findes også kombinationen af **et valensled og et adverbial**. Sådanne kombinationer er ganske talrige, og som det kan ses af (26) – (27) også forskelligartede:

(26) *Même mon bleu en carbone.*_(Paradigmatiserende adv. + objekt) (Fournel: 39)

(27) *Prêt à mouliner maintenant ?*_(Subjektsprædikativ + tidsadv.) (Fournel: 1)

Føjes et adverbial til en konstruktion med to valensled bliver det klart, at valens-restriktionen vitterligt kun gælder valensled, idet prædikative

sætningsemner med **flere end to led** som (25a) er mulige. I praksis vil der nok være en grænse for, hvor mange adverbialer der kan bruges i et sætningsemne, hvilket viser sig ved, at sætningsemner med flere end to led somme tider virker besynderlige som (28):

- (25a) Boli dehors maintenant !
 (28) Maintenant, valise, à nous deux. (Gide: 87)

Forståelsen af de prædikative sætningsemner som dele af en komplet prædikation gør altså, at der er visse restriktioner på, hvorledes de kan sættes sammen, særligt i konstruktioner med to valensled udtrykt.

3. Sætningsemnets funktioner

Det område, de fleste fremstillinger har beskæftiget sig mest med, er de funktioner, sætningsemner anvendes i. Dette afsnit handler om disse funktioner, som jeg vil dele op i tre hovedgrupper: for det første de *verbalbesparende* funktioner, hvor det at verbalet er udeladt af praktiske årsager er det centrale, dernæst de *eksklamative* for 'følelsesmæssige' udbrud. Endelig følger de tilfælde, hvor sætningsemnet bruges i en *direktiv* eller *interrogativ* sproghandling.

3.1. De verbalbesparende funktioner

I forbindelse med denne kategori er det hensigtsmæssigt for opdelingen at tale om funktioner med eller uden *eksplicit kontekst*, dvs. en verbal sammenhæng, der med sikkerhed angiver, hvilken komplet prædikation, sætningsemnet skal forstås 'sammen med'.¹⁴ Denne eksplicite kontekst stiller et verbal til rådighed for sætningsemnet og bestemmer således ledfunktionerne i et prædikativt sætningsemne.

3.1.1. Verbalbesparende funktioner med eksplicit kontekst

Det drejer sig her først og fremmest om **svarfunktionen**, hvor den eksplicite kontekst er givet i det spørgsmål, sætningsemnet besvarer. Ethvert led i sætningen, der kan spørges til, kan også stå som svar i sætningsemnet, som fx subjektet i (4a). Desuden kan sætningsadverbialer,

14. Altså i *forlængelse af* for interjektioner i denne funktion – og *som en del af* for de prædikative.

der angår hele prædikationen, bruges alene som svar på hjælpørgsmål som vist i (4b).

(4a) Qui s'est promené dans la forêt ? **Pierre.**

(4b) Pierre s'est-il promené dans la forêt ? **Probablement.**

Forskellen mellem de prædikative sætningsemner og interjektionalerne er her at (4a) udfylder et identifikationsspørgsmål, mens både interjektionalet og interjektionalet i forbindelse med det prædikative sætningsemne i (4c) er et svar på et helhedsspørgsmål.

(4c) Pierre s'est-il promené dans la forêt ? **Oui. / Oui, probablement.**

En anden funktion med eksplicit kontekst er **gentagelsesfunktionen**, der ligesom svarfunktionen ikke lægger restriktioner på, hvilke led, der kan stå i sætningsemnet:

(18) Tout doit enfin se rendre à l'harmonie. **A l'harmonie.** (Gide: 162)

I kraft af det 'følelsesudbrud', der kan ligge i en gentagelse, ligger denne klasse funktionelt tæt på den eksklamative (se nedenfor), og det vil ofte være intonation og evt. tilstedeværelsen af et udråbstegn, der afgør om sætningsemnet hører til i gentagelseskategorien eller den eksklamative.

Den sidste kategori af funktioner med eksplicit kontekst er dem, jeg vil kalde de **egentligt verbalbesparende funktioner**. Den første type sætningsemner i denne kategori er dem, Damourette & Pichon kalder *zeugmes*, dvs. et sætningsemne i forlængelse af en komplet sætning, hvor det semantiske indhold er det samme som i den komplette sætning, og det derfor bliver overflødigt at gentage det samme verbal (Damourette & Pichon 1913: 414), som vist i (29). Udover denne type findes der også prædikative sætningsemner med ét led, der står i forlængelse af komplette prædikationer, og som tilføjer et led, typisk et adverbial, til den komplette prædikation. Sætningsemnet bliver således en slags 'efterhængt' led til den komplette sætning, som illustreret i (30):

- (29) J'ai rudement rigolé. **Maman aussi !** (cit. Damourette & Pichon: 414)
- (30) Il refusera. **Au début.** (Ionesco: 23)

3.1.2. *Verbalbesparende funktioner både med og uden eksplicit kontekst*
 Verbalbesparende funktioner, som både optræder med og uden eksplicit kontekst, vil jeg samle i kategorien **direkte prædikative funktioner** pga. deres direkte 'adgang' til prædikationen. Det er prædikative sætningsemner, der enten står løsrevet som en form for kommentar til en kontekst, som kan være eksplicit eller implicit, fx ved udråbet "*Supérieur!*" (Vian: 33)¹⁵, og det drejer sig om prædikativer, der er helt løsrevet fra nogen form for verbal kontekst, som fx titler på bøger, skilte m.v. (jf. Wilmet 1997: 507). Typen *Mon pauvre petit roi* (Ionesco: 19) er ligeledes direkte prædikativ, idet den indeholder prædikativet på et lavere analyseniveau. Prædikative sætningsemner med to valensled indeholder begge elementer i sin prædikation, og hører derfor også til blandt de direkte prædikative funktioner.

En undergruppe af de direkte prædikative funktioner er **den narrative funktion**, hvor sætningsemnet normalt er en etleddet prædikativ struktur med et objekt og underforstået *il y a*-forbindelse, der bruges til at markere, at det objekt, det indeholder 'eksisterer', danner baggrund el.lign. Som bemærket af Le Goffic (1993: 513) er denne type ret hyppig i narrative tekster til at beskrive en fortællings kulisse:

- (31) La nuit. La pluie. (cit. Le Goffic: 513)

3.2. *Eksklamativ funktion*

Sætningsemnet bruges her som et egentligt følelsesladet udbrud. Funktionen – der jo er typisk for interjektionaler (fx *Ah !* eller *Zut !*) – kan også udfyldes af prædikative sætningsemner som *Quel idiot !*, hvor funktionen nærmer sig en direkte prædikativ. Denne funktion kan imidlertid ikke siges at være udelukkende prædikativ når den kan udfyldes af interjektionaler, og den er derfor en kategori for sig.

---

15. Ved denne form for direkte prædikativ funktion er grænsen til det eksklamative dog ret fin.

3.3. Interrogative og direktive funktioner

Denne funktion, at udføre en interrogativ eller direktiv sproghandling (jf. Searle 1979), er også typisk for interjektionalerne, men kan ligeledes udtrykkes gennem prædikative sætningsemner. I den direktive funktion bliver den underforståede komplette prædikation til det prædikative sætningsemne naturligvis en spørgende sætning som det ses i (32), og i den direktive funktion vil den enten have en præsensform af *vouloir*, eller en imperativ som vist i (7):

(32) [Voulez-vous] Encore un café ?

(7) [Je veux / Donnez-moi] Vos papiers !

Særligt i forbindelse med denne definition af sætningsemnets funktion ud fra klassifikation af sproghandlinger er der selvsagt mulighed for andre opstillinger af funktioner, sætningsemnet anvendes i, i kraft af de talrige andre opdelinger af sproghandlingstyper (fx hos Arndt 1998: 37-60). Grænserne mellem sætningsemnernes funktioner er således langt fra uigennemtrængelige, og det samme sætningsemne kan i forskellige sammenhænge tænkes ind i forskellige funktioner.

4. Konklusion

Vi har i det foregående set, hvordan sætningsemnet kan defineres prædikationelt i forhold til interjektionaler. Den opdeling har især Damourette & Pichon været inde på før, men især grænsen ved maksimalt to valensled pr. sætningsemne har ingen af de få grammatikker, der senere har beskæftiget sig særligt med sætningsemnets opbygning, beskrevet, selv om visse af dem har kredset om den. Ligeledes har vi set, hvilke funktioner sætningsemnerne kan anvendes i, og dette har de senere grammatikker haft en tendens til at se mere på end opbygningen af sætningsemnet. Det er naturligvis også to analyser af den samme størrelse, blot med forskelligt perspektiv, og jeg har altså her foreslået en inddeling af sætningsemnerne efter deres opbygning og deres funktion. Der er gode muligheder for videre studier af dette emne – eksempelvis er det et tilbagevendende problem, at tolkningen af det ene tilbageværende led i de etleddede prædikative strukturer uden eksplicit kontekst kan blive lidt intuitiv, men som det kan ses af denne gennemgang, er det problem begrænset til ganske få typer

sætningsemner. I andre tilfælde vil konteksten – eller kotekten, når den er eksplicit – hjælpe med identifikation af led, og det bliver således muligt at analysere både funktionerne for led inde i sætningsemnet og de funktioner, sætningsemnet bruges i¹⁶.

Data

- Desailly, Marcel. *Capitaine*. Paris: Editions Stock, 2002
 Fournel, Paul. *Besoin de vélo*. Paris: Editions du Seuil, 2001
 Gide, André. *Les faux-monnayeurs*. Paris: Gallimard, 1925
 Ionesco, Eugène. *Le roi se meurt*. Paris: Gallimard, 1963
 Vian, Boris. *L'écume des jours*. Paris: Pauvert, 1979

Henvisninger

- Arndt, H. (1998). Pragmatiske relationer. Århus: Århus Universitetsforlag.
 Benveniste, E. (1966). *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard.
 Damourette, J. & E. Pichon (1913). *Des mots à la pensée*, II. Paris: Editions d'Artrey.
 Grevisse, M. (1986). *Le bon usage*. Paris: Editions Duculot.
 Herslund, M. (red.) (1996). *Det franske sprog* – kapitel III om valens og transitivitet. Foreløbig udgave.
 Le Goffic, P. (1993). *Grammaire de la phrase française*. Paris: Hachette.
 Nølke, H. (red.) (1999). *Det franske sprog* – kapitel V om modifikation. Foreløbig udgave.
 Nølke, H. (1994). *Linguistique modulaire*. Paris/Louvain: Peeters.
 Nølke, H. (2001). *Le regard du locuteur 2*. Paris: Kimé.
 Pedersen, J., E. Spang-Hanssen & C. Vikner (1980). *Fransk Grammatik*. København: Akademisk Forlag.
 Searle, J.R. (1979). *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

---

16. Jeg vil gerne takke Lars Heltoft for at have læst en foreløbig udgave af nærværende artikel igennem, og derefter have bidraget med meget værdifulde kommentarer og konstruktive forslag til den endelige version, bl.a. ved at gøre mig opmærksom på problematikken med forholdet mellem interjektionaler og prædikative sætningsemner, jf. note 6.

- Togeby, K. (1984). *Grammaire Française (IV)*. København: Akademisk Forlag.
- Wilmet, M. (1997). *Grammaire critique du français*. Bruxelles: Duculot.
- Wittgenstein, L. (1961). *Tractatus logico-philosophicus*. London: Routledge & Kegan Paul.

Sprogtypologi og ordklassefunktion

Om verber og substantiver i endocentriske og exocentriske sprog

Iørn Korzen

1. Indledning

I de romanske sprog er der en langt større tendens end i dansk til at ekspliciterer tekstpragmatiske og retoriske relationer og relieffer. Det gælder ikke alene i de tilfælde hvor den større fleksivrigdom i romansk fører til større pragmatisk og semantisk ekspliciteringstvung, dvs. hvor (1a) implicerer (1b):

- (1) a. større fleksivrigdom i romansk
↓
b. større pragmatisk/semantisk ekspliciteringstvung

Det gælder også i de tilfælde hvor de morfologiske muligheder er de samme i de romanske sprog og i dansk, et fænomen som det umiddelbart kan synes vanskeligere at udlede af (1a/b).¹

Men jeg skal nedenfor argumentere for at dette fænomen faktisk følger af (1a/b), og at disse sammenhænge kan forklares med henvisning til de leksikalske forskelle mellem **endocentriske** og **exocentriske sprog**, som gruppen bag CBS-projektet "Lingvistisk oversættelse" har beskrevet i en lang række publikationer, jf. også Herslund (2005) og Korzen & Lundquist (red.) (2004).

---

1. Jf. også mit indlæg fra grammatikmødet i 1999 (Korzen 2000a), som sluttede med denne konstatering uden at kunne give en rigtig god forklaring på fænomenet.

Den større fleksivrigdom i de romanske sprog gælder især inden for verbalsystemet, hvor det syntetiske system kan illustreres som i (2):

(2) **Syntetiske verbalformer på dansk og italiensk**

		Dansk	Italiensk
a.	Tempus/ aspekt	præsens, præteritum	præsens, imperfektum, passato remoto (perfektum), futurum ²
b.	Modus	indikativ, imperativ	indikativ, konjunktiv, konditionalis, imperativ
c.	Infinithed	infinitiv, præsens / perfektum participium	infinitiv, præsens / perfektum participium, gerundium

I forhold til italiensk savner dansk her:

- den **aspektuelle** distinktion, (2a), mellem perfekte verbalformer, som angiver forgrund, og imperfektive verbalformer, som kan angive baggrund;
- den **modale** distinktion, (2b), mellem indikativ, som udpeger ("indikerer") et sagforhold som den centrale del af meddelelsen, og konjunktiv som udtrykker retorisk underordning, dvs. at det givne sagforhold ikke er den centrale og asserterede del af meddelelsen;
- den **infinite** form gerundium samt en række participialkonstruktioner, (2c); syntetiske infinite former er helt umarkerede mht. trækkene tempus, aspekt, modus og person, hvorved de udtrykker en semantisk, retorisk og pragmatisk underordning af den givne proposition; se 3.3 nedenfor.

Men dansk har også et enklere nominalsysteem. Her savner dansk (og andre germanske sprog):

- ubestemte artikler ved masse- og pluralisord, jf. (3);
- det syntagmatisk overordnede pronomen *quello*, jf. (4);
- det syntagmatisk underordnede og/eller klitiske pronomen *ne*, jf. (5).

2. I denne rent kvantitative sammenligning ser jeg bort fra at visse former kan have både temporalt og modalt indhold.

- (3a) Jeg har købt [Ø] / *noget smør*. Jeg har taget [Ø] / *nogle bøger* med til dig.³
- (3b) Ho comprato [Ø] / *del / un po' di burro*. Ti ho portato *dei / alcuni libri*.
- (4a) Jeg tager Pias *cykel*. Du kan tage Peters [Ø] / Du kan tage den nye [Ø].
- (4b) Io prendo *la bicicletta* di Pia. Tu puoi prendere *quella* di Pietro / *quella* nuova.
- (5a) Jeg har købt *vin*. Vil du have et glas/*noget* [Ø]? / *Vil du ha' [Ø]*?
- (5b) Ho comprato *del vino*. *Ne vuoi un bicchiere/un po'?* / *Ne vuoi?*

De verbalformer som italiensk har i modsætning til dansk, jf. (2), bruges altså til at udtrykke relationer mellem de propositioner de forekommer i, og de i (3)-(5) nævnte artikler og pronominer bruges til at ekspliciterer hhv. nogle tekstpragmatiske relationer (trækket [- identificerbar for modtager]) og nogle tekstuelle anaforrelationer. Vi har altså på begge fronter en **højere fleksivisk ekspliciteringsgrad** i de romanske sprog end i dansk, og jeg vil søge at begrunde at (en del af) årsagen hertil skal findes i den typologiske forskel mellem endocentriske og exocentriske sprog.

2. Endocentriske og exocentriske sprog: Leksikon

Endocentriske og exocentriske sprog adskiller sig leksikalsk ved fordelingen af information i hhv. verber og substantiver. De endocentriske sprog er karakteristiske ved større informationsvægt, dvs. større specificering og præcision i verberne, dvs. i centrum af propositionen, heraf navnet "**endocentrisk**". Heroverfor lægger de exocentriske sprog en relativt større informationsmængde, specificering og præcision ud i de nominale argumenter, dvs. uden for propositionens centrum, heraf navnet "**exocentrisk**". Når en ordklasse er leksikalsk mere specificeret i

3. Jeg opfatter ikke *nogen, noget, nogle* som artikler i dansk, men som kvantorer. For en nærmere begrundelse for denne opfattelse, se Korzen (2000c: 207ff, 217).

et sprog end i et andet (for substantivernes vedkommende: intensionen er bredere, indeholder flere træk), betyder det at den udpeger underkategorier i forhold til den tilsvarende ordklasse i det andet sprog.

Forskellen mellem endo- og exocentriske sprog svarer stort set til forskellen mellem germanske og romanske sprog, og den leksikalske specificering i **de endocentriske/germanske verber** skyldes leksikaliseringen af betydningskomponenten MÅDE og – dermed – ofte også komponenten FIGUR. Tilstedeværelsen af komponenten MÅDE betyder nemlig at verberne meget mere kræsnt selekterer deres argumenter, jf. fx:

(6) Leksikalske forskelle, verbalsystemet

Dansk (endocentrisk)		Italiensk (exocentrisk)	
<i>hunden</i>	<i>gik ind</i>	<i>il cane</i>	<i>entrò</i>
<i>fisken</i>	<i>svømmede ind</i>	<i>il pesce</i>	<i>entrò</i>
<i>fuglen</i>	<i>fløj ind</i>	<i>l'uccello</i>	<i>entrò</i>
<i>bilen</i>	<i>kørte ind</i>	<i>l'automobile</i>	<i>entrò</i>
<i>skibet</i>	<i>sejlede ind</i>	<i>la nave</i>	<i>entrò</i>
<i>manden</i>	<i>gik ind</i>	<i>l'uomo</i>	<i>entrò (a piedi)</i>
<i>manden</i>	<i>løb ind</i>	<i>l'uomo</i>	<i>entrò (di corsa)</i>
<i>manden</i>	<i>kørte ind (i bil)</i>	<i>l'uomo</i>	<i>entrò (in macchina)</i>

Som det ses i de tre sidste eksempler, **kan** MÅDEskomponenten godt udtrykkes på italiensk, fx i en adverbial satellit, men det sker kun hvis den ønskes særligt understreget. Derimod kan dansk generelt ikke **undgå** at udtrykke den.⁴

Den leksikalske specificering i **de exocentriske/romanske substantiver** skyldes at artefakter i de romanske sprog generelt er leksikaliseret på baggrund af deres KONFIGURATION, dvs. form og udseende, hvorimod de germanske er leksikaliseret på baggrund af deres FUNKTION. Da

4. Ingen regel uden undtagelser: Der er faktisk en håndfuld danske bevægelsesverber der ikke udtrykker MÅDE, nemlig *komme*, *ankomme*, *passere*, *forsvinde* og *tage* (i sammenhænge som *tage af sted*, *tage til Rom*).

genstande der ser forskellige ud, godt kan have (mere eller mindre) samme funktion, giver dette en mere specificeret leksikalisering på romansk og en underspecificeret, dvs. mere abstrakt leksikalisering på germansk. I figur (7) ses prototyperne *bil* og *stol* som eksempler på leksikaliseringer på hyperonymniveau i dansk i forhold til italiensk med udgangspunkt i deres FUNKTIONELLE egenskaber: hhv. en genstand til at transportere nogen eller noget med og en genstand til at sidde eller evt. stå på. Undertyper dannes på dansk ved sammensætninger med den generiske prototype-rod, men har selvstændige leksikaliseringer på italiensk på baggrund af deres KONFIGURATION:

(7) **Leksikalske forskelle, substantivsystemet**

	Dansk	Italiensk
a.	<i>bil</i> <i>personbil</i> <i>lastbil</i> <i>varebil</i> <i>rutebil</i>	– <i>automobile (macchina)</i> <i>camion</i> <i>furgone</i> <i>autobus, pullman</i>
b.	<i>stol</i> <i>spisestuestol</i> <i>lænestol</i> <i>liggestol</i> <i>tronstol</i> <i>korstol</i> <i>prædikestol</i> <i>talerstol</i>	– <i>sedia</i> <i>poltrona</i> <i>sdraio</i> <i>trono, seggio</i> <i>stallo da coro</i> <i>pulpito, pergamo</i> <i>podio</i>

Hvor man på dansk ofte kun specificerer en undertype hvis den ønskes særligt understreget, kan man på italiensk på grund af den præcisere leksikalisering ikke **undgå** at specificere den. Og som figuren antyder, kan man faktisk ikke oversætte *bil* og *stol* til italiensk uden at vide hvilken undertype der er tale om; der findes ikke tilsvarende generelle hyperonymer på italiensk.⁵

5. Ofte vil man dog inferere en "default specificering": fx *bil* → *personbil*, *stol* → *spisestuestol*, men det er en anden historie.

Det skal understreges at vi her taler om store generelle tendenser i sprogene, hvorfra det ikke er umuligt at finde undtagelser – ofte pga. påvirkning sproggrupperne imellem, men der tegner sig et overordnet billede af leksikalsk **komplementaritet** som kan illustreres som i (8):

(8) **Informationsvægt / leksikalsk specificering**

	Endocentriske sprog	Exocentriske sprog
Verber	+	–
Substantiver	–	+

3. Endocentriske og exocentriske sprog. Fra leksikon til tekstfunktion

Når vi sammenholder disse leksikaliseringsmønstre med fleksionsmønstrene, støder vi på en anden interessant “komplementaritet” i de to sprogfamiliers verber, nemlig at et rigt leksikalsk system modsvares af et fattigt fleksivsystem og omvendt:

(9) **Verbalsystemet**

	Endocentriske sprog	Exocentriske sprog
Leksikon	+	–
Fleksion	–	+

+ “rigdom”

– “fattigdom”

Denne fordeling, som næppe er tilfældig, vil vise sig at have stor betydning for sammenhængen mellem (1a/b) og den generelt større tekstpragmatiske ekspliciteringstendens i romansk end i dansk.

3.1. Et par sproghistoriske ord

Sproghistorisk kan man for **verbernes** vedkommende formentlig tale om to forskellige udviklinger fra et oprindeligt indoeuropæisk system med såvel leksikalsk specificering som bøjningsmæssig rigdom. Latin skal nemlig nok kategoriseres som et endocentrisk sprog, hvis verber

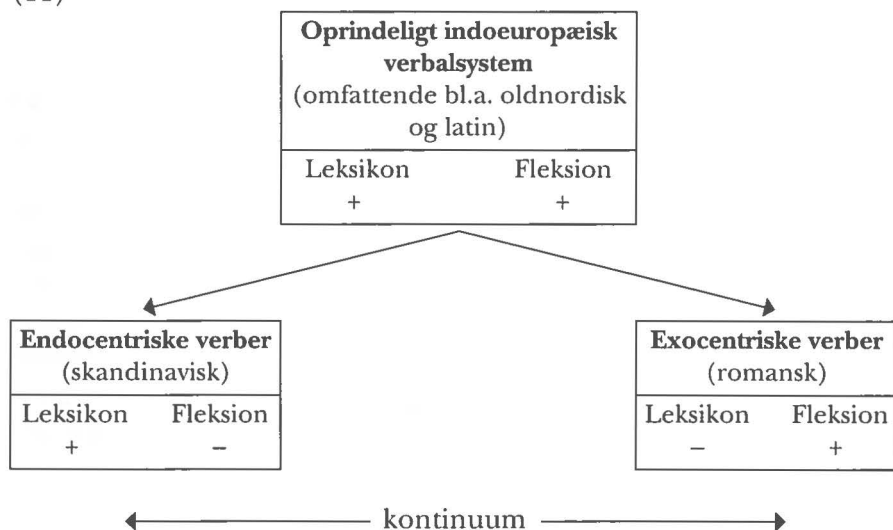
med tiden har undergået en metaforisk ekstension og derved tabt betydningskomponenten MÅDE. Til gengæld er komponenten RETNING blevet inkorporeret i bevægelsesverberne; se herom Herslund (2005). Gode eksempler herpå er verberne:

- (10) *vadere, ambulare, ire* ('at gå til fods') → *aller, andare, ir* ('at bevæge sig til eller fra et sted')

Til gengæld bevarede de neolatinske verber deres rige fleksivmønster, jf. højre pil i fig. (11).

I de skandinaviske sprog er der sket det "modsatte", nemlig en væsentlig reduktion af et rigt fleksivsystem, der bl.a. omfattede bøjning i person og tal, et konjunktivsystem med regler der i høj grad minder om de nuværende regler i romansk, og andre infinitte (bl.a. supinum- og participial-) konstruktioner. Rent leksikalsk bevarede de skandinaviske sprog til gengæld deres verbalspecificering, jf. venstre pil i figur (11).⁶

(11)

6. Se også Mikkelsen (1975: 396-402), Skautrup (1968a: 273-275), (1968b: 201-202), Karker (1996: 58 ff.) og Faarlund (2004: 41ff., 50 ff., 122-123, 200). Fleksivreduktionen resulterede bl.a. i en meget fastere ordstilling i de skandinaviske sprog. Jeg takker Eva Skafte Jensen for spændende teksteksempler, som der desværre ikke er plads til at citere her.

Pilene for neden skal illustrere at de skandinaviske og de romanske sprog kan opfattes som hhv. det endocentriske og det exocentriske yderpunkt i et kontinuum, imellem hvilke andre sprog, som er lidt mindre klare eksempler, eller som indeholder træk fra begge typer (fx engelsk og tysk), kan placeres.

Hos **substantiverne** er der sproghistorisk sket en morfologisk forenkling i såvel de skandinaviske som de neolatinske sprog: I begge tilfælde er et veludviklet kasussystem forsvundet, og der er udviklet bestemte og ubestemte artikler. Men der er alligevel en væsentlig forskel: De romanske sprog har udviklet et komplet system af bestemte og ubestemte artikler til alle substantivtyper, hvorimod de germanske sprog, som vi så i (3), aldrig har udviklet ubestemte artikler til masse- og pluralisord, og brugen af bestemt artikel er ikke nær så generaliseret som i romansk. Det er som om udviklingen i germansk er stoppet tidligere – eller går betydeligt langsommere.

3.2. En forklaringshypotese

I et forsøg på at forklare disse forhold er jeg blevet inspireret af Hopper & Thompsons to artikler om hhv. transitivitet (1980) og leksikalske kategorier (1984). Isidstnævnte opererer forfatterne med en prototypebeskrivelse af verber og substantiver på baggrund af deres tekstfunktion. Verbernes prototypiske funktion er den at instantiere “verbalføremønstre” i en tekst, dvs. aktioner, aktiviteter eller statiske situationer, og substantivernes er den at instantiere “substantivforekomster”, dvs. første-, anden- eller tredjeordensentiteter. Hertil kræves nogle særlige grammatiske kodninger afhængigt af det enkelte sprog, for verberne fx kodning af tempus, modus, aspekt, subjekt og for substantiverne identificerbarhed, tal, kasus; først i og med disse kodninger opnår konstituenten sin prototypiske funktion. Som ubøjede er både verber og substantiver således funktionsmæssigt kategoriløse (“acategorial”, op.cit. 747), men det gælder dog at “most forms begin with a propensity or predisposition to become N’s or V’s; and often this momentum can be reversed only by special morphology” (loc.cit.). Ved en sådan “reversal” sker der forskellige grader af de kategorisering i forhold til den prædisponerede funktion, som vi skal se om lidt.

Hopper & Thompson beskriver ikke nærmere den omtalte “propensity or predisposition to become N’s or V’s”, men i forbindelse med den

denominalisering der fx sker for substantiver i inkorporeringer og komposita (se også 3.4.1 nedenfor), siges det at “‘de-individuation’ is of course typical of de-categorized N’s” (op.cit. 714).

Trækket “individuation”, som altså på den måde modvirkes eller neutraliseres ved de kategorisering, har Hopper & Thompson i transitivitetssartiklen (1980) beskrevet som en overordnet egenskab defineret ved en række binære hierarkier som singularis/pluralis, animeret/inanimeret og definit/indefinit (op.cit. 279), hierarkier der samlet udtrykker “the extent to which O [the entity] is particularized and viewed as a concrete entity distinct from its background” (op.cit. 287). Trækket “individuation” medvirker til tekstuel “promovering” af en konstituent, og det spiller en væsentlig rolle for en NP’s tekstprominens og “Intrinsic Topicality” (op.cit. 286), dvs. for dens mulighed for at opnå prototypisk tekstfunktion og instantiere en entitet der kan fungere som indholdsmæssig topik.

Inspireret heraf, samt af de leksikalske forskelle mellem endocentriske og exocentriske sprog, vil jeg argumentere for at endnu et binært hierarki med fordel kan inddrages i beskrivelsen, nemlig hierarkiet hyponym – hyperonym. Også dette hierarki spiller en stor rolle for opfattelsen af en entitet som “particularized” og “distinct from its background”, og jeg vil argumentere for at der, såvel i verber som i substantiver, er en generel sammenhæng mellem leksikalsk specificering og prototypisk tekstfunktion, og at leksikalsk specificering derved er medvirkende til at afgøre konstituenters “propensity or predisposition to become N’s or V’s”: Jo højere grad af leksikalsk specificering, desto større sandsynlighed for at konstituenten benyttes til konkret instantiering af en “forekomst” af den givne klasse og dermed får prototypisk tekstfunktion. Jo lavere grad af leksikalsk specificering (eller jo højere grad af underspecificering og abstrakt betydning), desto større er tendensen til atypisk tekstfunktion, de kategorisering og forskellige former for tekstuel “nedskrivning”, fx ved inkorporering i en anden struktur.

Min hypotese er således at vi i det endocentriske dansk vil se en tendens til prototypisk tekstfunktion i verberne og atypisk tekstfunktion i substantiverne (med de deraf følgende grammatiske kodninger) og omvendt i det exocentriske italiensk. Dette kan samlet opstilles som i (12):

(12)

Fra leksikon til tekstfunktion

Individuering (leksikalsk specificering) ↓		Generalisering (leksikalsk underspecificering) ↓	
Høj topikalitet og tekstprominens ↓		Lav topikalitet og tekstprominens ↓	
Tendens til instantiering af en “forekomst” (prototypisk ordklassefunktion)		Tendens til ikke-instantiering og/eller nedskrivning (atypisk ordklassefunktion)	
Endocentrisk Verber:	Exocentrisk Substantiver:	Endocentrisk Substantiver:	Exocentrisk Verber:
eksplicitering af tempus, modus, aspekt, person dvs. tendens til finithed	eksplicitering af identificerbarhed dvs. tendens til determination	denominalisering dvs. tendens til nul-determination og nominalinkorporering	deverbalisering dvs. tendens til infinitivitet og “verbalinkorporering” (se nedenfor) ⁷

Pilene skal læses “medfører”, og jeg skal i de flg. afsnit vise at tendenserne nævnt i de nederste tre felter i figuren netop er typiske konstituentmanifestationer i hhv. dansk og italiensk.

3.3. Verbalsystemerne

For så vidt angår verbalsystemerne, så vi i fig. (2) at det romanske flexivsystem er væsentligt rigere end det danske. Specielt er forskellene i (2b/c) netop eksempler på deverbaliseringsmuligheder i italiensk som dansk ikke har. De forskellige grader af deverbalisering og underordning kan samlet beskrives som i fig. (13), hvor verbalet mister flere og flere verbaltræk, dvs. fjerner sig mere og mere fra det funktionelt prototypiske verbal:

7. For en diskussion af et lidt bredere inkorporeringsbegreb, som dækker både verber og substantiver, se Korzen & Lundquist (red.) (2004: 138-139).

(13) Deverbaliserings-/underordningsskema

Form		Funktion og træk
0. finit verbal i helsætning	↓	0. prototypisk verbalfunktion
1. finit verbal i ledsætning med indikativ		1. tab af selvstændig illokution, tempus og modus (disse værdier udtrykkes og/eller bestemmes af oversætningen)
2. finit verbal i ledsætning med konjunktiv		2. ud over 1: tab af aspektdistinktion; tempusbegrænsninger
3. infinit verbalform		3. fuldstændigt tab af modal, temporal og aspektuel værdi; tab af subjektseksplicitering ⁸
4. nominalisering		4. propositionen integreret som en (oftest præsupponeret) entitet i en anden proposition; valensled reduceret til sekundære led eller udeladt

Jo længere nede i deverbaliseringskemaet en proposition realiseres,

- desto færre grammatisk-semantiske træk udtrykker verbalet, dvs. desto mere grammatisk abstrakt fremtræder det,
- i desto højere grad vil propositionen være semantisk og retorisk underordnet og dermed "inkorporeret" i sin oversætning, og
- desto mere hypotaktisk og hierarkisk fremtræder tekststrukturen.⁹

Som sagt i 3.1 er konjunktiv, dvs. niveau 2-muligheden, forsvundet i moderne dansk, og dansk mangler ligeledes den infinitte gerundium i niveau 3. Hertil kan føjes at frekvensen af de øvrige infinitte former samt af nominaliseringer (niveau 3 og 4) er væsentlig lavere i dansk

8. Bortset fra i de såkaldte "absolutte konstruktioner".

9. For flere detaljer og yderligere bibliografi, jf. Korzen (2000b: 81-99) og Korzen & Lundquist (red.) (2004: 153-173).

end i italiensk. Til illustration heraf kan jeg citere en optælling af deverbalerede propositioner i “Mr. Bean”-korpuset, som består af danske og italienske, skriftlige og mundtlige gengivelser af en *Mr. Bean*-episode:¹⁰

(15) **Propositioner tekstualiseret uden finit verbal**
 % af alle propositioner
 (“*Bean*-korpuset”)

Propositioner realiseret med:	Danske tekster		Italienske tekster	
	mundtlige	skriftlige	mundtlige	skriftlige
infinitiv	6.40	12.02	20.10	23.98
gerundium	–	–	6.37	14.39
participium	0	0.01	0.62	5.77
nominalisering	0	0.01	0.10	2.97
Total	6.40	12.04	27.19	47.11

Som det ses, er frekvensen af tekstualiseringer uden finit verbal i dette korpus af størrelsesordenen fire gange så stor i italiensk som i dansk, og på begge sprog er den af størrelsesordenen dobbelt så stor i skriftlige som i mundtlige tekster. Tallene er repræsentative for narrative teksttyper; i andre teksttyper kan de interlingvistiske forskelle være endnu større.

Vi kan altså konkludere at tendensen til **deverbalering** generelt er væsentlig højere i italiensk end i dansk: Niveau 2 findes ikke i dansk, og niveauerne 3 og 4 optræder betydeligt sjældnere. Fig. (12) passer altså fint på verberne, og hvor de **exocentriske verbers funktion** (ud over at etablere relationer mellem deres argumenter) som sagt i indledningen er den at etablere relationer mellem **propositioner**, er de leksikalsk specificerede **endocentriske verbers funktion** alene

10. Om dette tekstkorpus, se Skytte et al. (red.) (1999).

den at etablere (og **beskrive**) relationerne mellem deres **argumenter**. Deres leksikalske specificering har medført en høj tekstprominens og en særlig tendens til at instantiere verbalsituationer, og de lader sig vanskeligt dekategoriisere og nedskrive til et baggrunds niveau. Det kan formodentlig (medvirke til at) forklare at de fra 11-1200-tallet til hen imod år 1700 (iflg. Mikkelsen 1975: 400) mistede deres morfologiske muligheder for deverbalisering ved konjunktiv samt visse participial-konstruktioner og supinum.

3.4. Substantivsystemerne

Hos substantiverne mangler de germanske sprog som sagt ubestemte artikler til masse- og pluralisord, og bestemt artikel er mindre udbredt end i romansk. Vi kan derfor sige at fig. (12) og den exocentriske "tendens til determination" passer – simpelt hen pga. forskelle i inventar. Men ikke nok med det: Hvis vi ser på dansk, finder vi et par helt specielle muligheder for yderligere at nedskrive eller degradere substantivkonstituenten, nemlig nominalinkorporering og antipassiv.

3.4.1. Nominalinkorporering

Nominalinkorporering er betydelig hyppigere i dansk end i romansk, og den helt store forskel ligger i de tællelige førsteordensentiteter i singularis, altså netop den type substantiver vi talte om i fig. (7). Ved inkorporering dekategoriseres nominalkonstituenten i og med at den mister en del af sin semantiske, tekstpragmatiske og morfosyntaktiske værdi, og funktionelt nærmer den sig et adverbium. At *købe bil*, *vaske bil som i*:

(15) Hans har købt *bil*. Hans vasker *bil*.

betyder at *foretage et bilkøb / en bilvask*, dvs. en bestemt form for *køb / vask*. Det inkorporerede substantiv *bil* angiver en generisk "ramme" for handlingen svarende til modifikatoren i *bilkøb / bilvask*.

Men også her viser sammenhængen med leksikalsk specificering og tekstfunktion sig klart. Nominalinkorporering er nemlig generelt kun mulig med abstrakte, hyperonyme substantiver, ikke – eller dårligt – med hyponyme substantiver:

- (16a) !!Hans har købt *personbil*. !!Hans vasker *personbil*.
 !!Hans har købt *lastbil*. !!Hans vasker *lastbil*.
 !!Hans har købt *varebil*. !!Hans vasker *varebil*.¹¹

Der skal normalt særlige pragmatiske omstændigheder til, evt. kontrast-sammenhænge, for at en hyponyminkorporering bliver mulig:

- (16b) Hans og Grethe har hidtil kun haft *varevogn* på gule plader, men nu har de købt *personbil*.
 ... Så kan jeg stå her alene og vaske *lastbil*.¹²

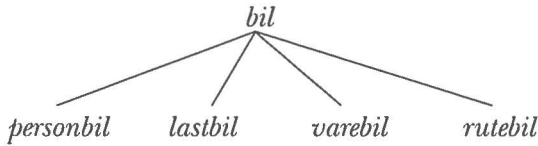
På samme måde er det vanskeligt at lave kompositumparafraser med hyponymer; fx *!personbilkøb*, *!lastbilvask*¹³ (og jf. at de romanske sprog generelt ikke tillader N + N-sammensætninger, men kræver en syntaktisk forbindelse med præposition).

Som sagt i 3.2 taler Hopper & Thompson om “de-individuation” i sådanne inkorporeringer og komposita, men vi kan altså tilføje at leksikalsk specificering på forhånd modarbejder eller umuliggør konstruktionerne. En specificeret, hyponym betydning vil nemlig modarbejde den baggrundsbetydning af generisk ramme som det inkorporerede substantiv skal udtrykke. Og dette forklarer forskellen mellem italiensk og dansk: Den prototypiske endocentriske leksikalisering, som jo netop sker på et hyperonym-niveau, jf. fig. (7) og (17), “befordrer” inkorporering, mens den prototypiske exocentriske leksikalisering, som foregår på et mere specificeret niveau, jf. fig. (18), vil modarbejde en sådan:

-
11. Udråbstegnene er her brugt – som i Erik Hansen & Lars Heltofts *Grammatik over det Danske Sprog* – til markering af at det er vanskeligt at konstruere en fornuftig pragmatisk ramme til eksemplerne. Disse er ikke i sig selv ugrammatiske, jf. også (16b).
12. Jeg takker Lars Heltoft for disse eksempler. Der findes undtagelser fra de her citerede tendenser, dvs. eksempler på at hyponymer uden problemer indgår i inkorporeringer. Et eksempel er typen *Hans har købt sommerhus*, som formodentlig skyldes at handlingen “at købe sommerhus” er så almindeligt forekommende i det danske samfund.
13. Igen kan en særlig “scene” eller en kontrastsammenhæng gøre det muligt: *Lastbilvask må kun foregå på den dertil indrattede vaskeplads, vasketunnel er kun til personbilvask*. (cit.: Lars Heltoft).

(17)   **PROTOTYPISK ENDOCENTRISK LEKSICALISERING**

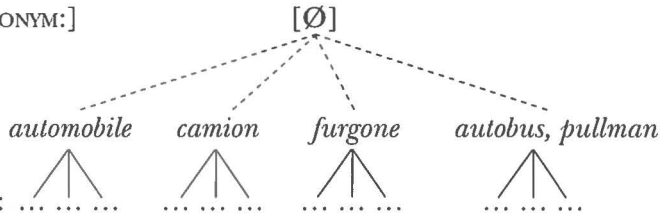
HYPERONYM:

HYPONYMER:

(18)   **PROTOTYPISK EXOCENTRISK LEKSICALISERING**

[MANGLENDE HYPERONYM:]

MULIGE HYPONYMER:

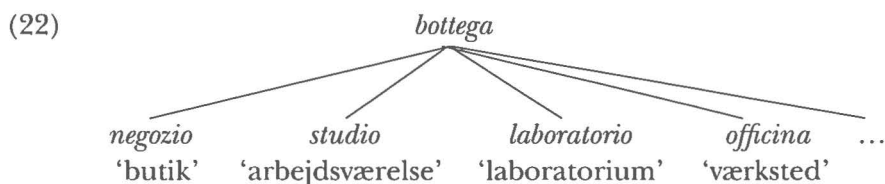
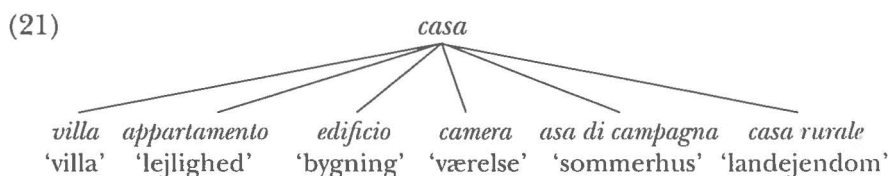
Der er nogle få italienske undtagelser hvor førsteordensentiteter i singularis **kan** inkorporeres, det gælder fx *casa* og *bottega* – i betydningen hhv. ‘hjem’ (ikke ‘hus’) og ‘arbejdssted’ (ikke ‘butik’):

- (19)   cercare *casa* – ‘søge et sted at bo’
          trovare *casa* – ‘finde et sted at bo’
          comprare *casa* – ‘stifte hjem’
          aprire *casa* – ‘åbne sit hjem’
          chiudere *casa* – ‘lukke sit hjem (ned)’

- (20)   aprire *bottega* / mettere su *bottega* – ‘påbegynde en professionel aktivitet’
          chiudere *bottega* – ‘afslutte en professionel aktivitet’
          fare *bottega* di tutto – ‘handle uærligt med alt’¹⁴

men disse substantiver er – som vi næsten kunne forvente – også netop undtagelser fra den prototypiske leksikalisering, idet de er klare hypernymleksikaliseringer:

14. Om nominalinkorporering i italiensk, se Korzen (2000b: 319-339 og 353-358), (2002) og Korzen & Lundquist (red.) (2004: § 12).

3.4.2. Antipassiv

Ud over inkorporering har dansk som sagt også en anden måde at nedskrive et substantiv på, nemlig ved en slags antipassiv, hvor et direkte objekt degraderes til styrelse for en præposition. Ved antipassiven udtrykkes at den givne entitet kun deltager delvist i handlingen eller kun er delvis påvirket af den.¹⁵ I kolonne (23a) har jeg citeret nogle typiske danske inkorporeringsstrukturer og i (23b) nogle eksempler på dansk antipassiv. I (23c) ses de tilsvarende prototypiske, "promoverede" objekter:

(23)

<i>Baggrund / Nedskrivning</i>		<i>Forgrund og Instantiering</i>
a. Inkorporering	b. Antipassiv	c. Prototypisk objekt
<i>vaske bil</i> <i>læse avis</i> <i>skrive brev</i> <i>spise æble</i> <i>bygge villa</i> <i>male hus</i>	<i>vaske på en bil</i> <i>læse i en avis</i> <i>skrive på et brev</i> <i>spise af æblet</i> <i>bygge på en villa</i> <i>male på huset</i>	<i>vaske en bil</i> <i>læse avisen</i> <i>skrive to breve</i> <i>spise æblerne</i> <i>bygge en villa</i> <i>male huset</i>

15. Se herom fx Durst-Andersen & Herslund (1996) samt Herslund (red.) (1996: 218ff.).

Både ved inkorporering og antipassiv bevarer verbet sin betydning af durativ aktivitet, som det har når der ikke følger noget objekt. Vi kan altså sige at for at påvirke verbets aktionsart, dvs. medvirke til at danne en telisk konstruktion, kræves tilstedeværelsen af et prototypisk fuldobjekt, som i (23c).

Ingen af konstruktionerne i (23a/b) findes i italiensk. Som sagt er inkorporering dog ikke ukendt i italiensk, og tilsvarende forekommer der også visse konstruktioner som minder om antipassiv, men begge fænomener er betydeligt sjældnere end i dansk. Den leksikalske specificering i de italienske substantiver (artefakter) medfører generelt en høj tekstprominens og en særlig tendens til at instantiere entiteter, og disse substantiver lader sig vanskeligt nedskrive til et tekstuel baggrundsniveau.

3.5. Afrunding

Jeg vil altså mene at vi i dansk og italiensk finder glimrende belæg for implikationerne i fig. (12). Leksikalsk specificering synes i høj grad at influere på konstituenters tekstfunktion og dermed på deres "propensity or predisposition to become N's or V's", jf. 3.2, og hvis vi tilføjer de sproghistoriske bemærkninger i 3.1, kan det samlet illustreres som i:

(24)

Endocentrisk		Exocentrisk	
specificerede verber ↓	underspecificerede substantiver ↓	underspecificerede verber ↓	specificerede substantiver ↓
tendens til promovering: finiteth ↓	tendens til nedskrivning: nuldetermina- tion og nominalin- korporering ↓	tendens til nedskrivning: infinithed og "verbal- inkorporering" ↓	tendens til promovering: determination ↓
reduceret verbal- fleksivsystem	begrænset artikelsystem	bevaret verbalfleksivsystem	fuldt udviklet artikelsystem

Det betyder også at vi kan tale om en korrelation mellem leksikalsk-semantic specifikation og grammatisk-semantic specifikation. Grammatisk betinget specifikation vs. underspecifikation afhænger af de grammatikaliserede semantiske og pragmatiske træk: Jo flere træk der er grammatikaliseret, desto mere grammatisk-semantic specificeret er en konstituent og omvendt. Jf. (25), hvor majusklerne i fed angiver de semantisk specificerede konstituenters:

(25) Leksikalsk-semantic og grammatisk-semantic specifikation

	Endocentriske sprog	Exocentriske sprog
Leksikalsk-semantic specifikation	n - V - n	N - v - N
↓	↓	↓ ↓
Grammatisk-semantic specifikation	np - VP - np	NP - vp - NP

Figuren illustrerer den tendens der altså er til at leksikalsk specificerede konstituenters også optræder grammatisk specificerede.

4. Konklusion og perspektiver: Sprog og tænkning

Det hidtil sagte om sprog- og tekststruktur kan resumeres som i felterne (a) og (b) i figur (26) nedenfor.

I anden forbindelse (Korzen 2005) har jeg interesseret mig for sammenhængen mellem sprog og tænkning, dvs. for hvordan et sprogsystem kan antages at påvirke vores tænkemåde, eller "kognitive skema". Som sagt i (1) ovenfor, **tvinger** et verbalsystem der er så fleksivrigt som det exocentriske, dets brugere til at foretage en række sproglige valg, herunder valget mellem formerne i fig. (2), der vedrører og ekspliciterer de pragmatiske og retoriske relationer mellem propositioner. Disse relationer skal afspejle forskellige sagforholds indbyrdes prominens og betydningsfuldhed i sammenhængen, og man kan forestille sig at det romanske verbalsystem således aktiverer en særlig bevidsthed og opmærksomhed over for narrative og/eller tekstpragmatiske distinktio-

ner og relieffer, forgrund vs. baggrund. Dette kunne tænkes at føre til en mere **syntetisk** tænkemåde, hvor relativt større inputdele samles og tekstualiseres i samme “billede” eller “mentale ramme”, og relationen mellem de enkelte dele ekspliciteres. Det leder til en **fortolkning** af det ekstralingvistiske input i centrale og marginale enkeltdele.

Heroverfor står det endocentriske dansk, som mangler de tilsvarende morfologiske muligheder for retorisk distinktion og derved aktiverer en tænkemåde der som tendens koncentrerer et stort konkret semantisk indhold i hvert enkelt verbal. Det danske verbalsystem befordrer et kognitivt skema der typisk placerer en lige stor indholdsmæssig (semantisk og tekstpragmatisk) vægt i alle verbaler. Det fører til en i højere grad **analytisk tænkning**, og en meget typisk talehandling er **det kronologiske referat**. Jf. felterne (c) og (d) i figur (26).¹⁶

(Det skal understreges at vi taler om tendenser “alt andet lige”; de kan naturligvis modarbejdes i en konkret kommunikationssituation, og de vil under alle omstændigheder være afhængige af teksttype og kommunikationssituation).

De nævnte forskelle i tænkning kan være svære at påvise, men i visse tilfælde kan de konstateres i sprogbrugen, som anført i (26e):

---

16. For undtagelser herfra i form af særligt fortolkende eller nuancerede strukturer på dansk, jf. Korzen (2000b: 99).

(26)

Sprog og kognitivt skema

		Endocentri	Exocentri
(a)	Sprogstruktur		
	Leksikon – verber substan- tiver	specificerede underspecificerede	underspecificerede specificerede
	Fleksion – verber	fattig	rig
	Typisk syntaks	paratakse	hypotakse
(b)	Tekststruktur	lineær	hierarkisk
	↓	↓	↓
(c)	Kognitivt skema		
	Kognitivt fokus	på hver enkelt del- element	på relationen mellem delelementerne
	Tænkemåde	analytisk konkret (få argument- typer er involveret samtidig, jf. fig. (6)) ¹⁷	syntetisk abstrakt (mange argu- menttyper er involveret samtidig)
	↓	↓	↓
(d)	Hyppig talehandling	det kronologiske referat	fortolkning og vurde- ring
	↓	↓	↓
(e)	Typisk sprogbrug		
	Leksikon	leksikalsk identitet (fx i anaforer)	leksikalsk variation (fx i anaforer)
	Fleksion	høj frekvens af per- sonbøjede verber i aktiv; lav tendens til marke- ring af tekstrelieffer, fx ved brug af før- datid	høj frekvens af upe- rsonlige verbalformer og passiv; høj tendens til marke- ring af tekstrelieffer, fx ved brug af pluskvam- perfektum
	Syntaks	denominalisering, nominalinkor- porering og verbalstil	deverbalisering, “verbal- inkorporering” (jf. note 7) og nominalstil
	Tekstuel	tendens til lange tekster	tendens til korthed

17. Herudover kan man sige at det MÅDE-specificerede danske verbum netop præciserer hvordan verbalhandlingen mere konkret tager sig ud.

Mht. sprogbrugsforskellene i (26e) har vi således i *Mr. Bean*-korpuset kunnet observere en generel tendens til refererende talehandling i de danske tekster og fortolkende talehandling i de italienske (især skriftlige), jf. Skytte et al. (red.) (1999). Dette kan bl.m.a. iagttages i anaforbrugen, hvor der i de italienske tekster var langt større tendens til leksikalsk variation (dvs. til en vurdering af antecedenten) end i de danske:

(27) **Anafortypologi (“Bean”-korpuset)**

	Danske tekster		Italienske tekster	
	mundtlige	skriftlige	mundtlige	skriftlige
Leksikalsk identitet	94,2 %	90,4 %	81,8 %	59,5 %
Leksikalsk variation	5,8 %	9,6 %	18,2 %	40,5 %

Den retoriske tradition og forkærlighed for stilistisk variation i de neolatinske sprog spiller naturligvis også ind, men herudover giver den større leksikaliserede intension også flere muligheder for forskellige beskrivelser af den samme størrelse. Det er sværere at variere på hyperonymniveau end på hyponymniveau.

Tendensen til fortolkning af relationerne mellem enkelthandlinger i en sekvens forklarer også den langt mere udbredte brug af pluskvamperfektum i italiensk end i dansk. I Korzen (2001) har jeg bl.a. citeret en række eksempler på at den italienske oversætter af Leif Davidsens roman *Den russiske sangerinde* havde erstattet dansk præteritum med italiensk pluskvamperfektum for netop at eksplicite forskelle af temporal og/eller tekstpragmatisk art. Hvor den danske tekst ikke skelnede, men gengav forskellige verbalsituationer med samme tempus og dermed – alt andet lige – på samme pragmatiske og narrative niveau, dvs. som **på hinanden følgende “billeder”**, anlagde den italienske oversætter en syntetisk læsning, samlede flere propositioner i ét “billede” og indfortolkede en særlig **forgrunds-/baggrundsrelation** mellem dem.

Endelig vil tendensen til fortolkning også i mange tilfælde føre til udeldelse af elementer, som det kronologiske referat medtager mere ukritisk, hvilket i “Bean”-teksterne bl.a. blev afsløret af teksternes længde:

(28) Gennemsnitlig tekstlængde ("Bean"-korpuset)

	Danske tekster		Italienske tekster	
	mundtlige	skriftlige	mundtlige	skriftlige
Antal ord	1.008,0	509,1	692,5	310,1

De nævnte forskelle mener jeg også forklarer sammenhængene mellem (1a/b) og den større tekstpragmatiske og retoriske ekspliciteringstendens i romansk end i dansk: De morfologiske forskelle (som altså bør ses i lyset af de leksikalske forskelle) befordrer en særlig opmærksomhed på tekstpragmatiske og retoriske relationer og distinktioner i de romanske sprog og ansporer til tekstualisering af større sekvenser ad gangen med eksplicitering af relationerne mellem enkeltdelene heri. Disse forhold kan måske ydermere begrunde de sprogtypologiske forskelle illustreret i (4) og (5), nemlig tilstedeværelsen i romansk, men ikke i dansk, af nogle særlige kohæsiionsmarkører (anaforer) hvis eneste funktion er at eksplicitere den særlige form for tekstsammenhæng der ligger i genoptagelsen af en tidligere introduceret nominalkategori i forbindelse med udpegelsen af nye entiteter heraf. I (4) genoptages på denne måde kategorien *cykler*; i (5) kategorien *vin*, og eksplicitering af en sådan genoptagelse er obligatorisk i italiensk.

Henvisninger

- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The Syntax of Danish Verbs. Lexical and Syntactic Transitivity. I E. Engberg-Pedersen et al. (eds). *Content, Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 65-102.
- Faarlund, J. T. (2004). *The Syntax of Old Norse*. Oxford University Press.
- Herslund, M. (2005). Lingue endocentriche e lingue esocentriche: il lessico. I I. Korzen & P. D'Achille (red.). *Tipologia linguistica e società. Considerazioni inter- e intralinguistiche*. Firenze: Cesati. 19-30.
- Herslund, M. (red.) (1996). *Det franske sprog. Kapitel III. Valens og transitivitet. Foreløbig udgave*. Handelshøjskolen i København.
- Hopper, P. J. & S. A. Thompson. (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56 (2). 251-299.

- Hopper, P. J. & S. A. Thompson (1984). The Discourse Basis for Lexical Categories in Universal Grammar. *Language* 60 (4). 703-752.
- Karker, A. (1996). *Politikens sproghistorie. Udviklingslinjer før nudansk*. København: Politikens forlag.
- Korzen, I. (2000a). En tekstpragmatisk beskrivelsesmodel for komparativ analyse af nominal determination. I J. Nørgård-Sørensen et al. (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 7*. Odense universitetsforelag. 179-200.
- Korzen, I. (2000b). Tekstsekvenser. I G. Skytte & I. Korzen. *Italiensk–dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*. København: Samfundslitteratur. 65-156.
- Korzen, I. (2000c). Reference og andre sproglige relationer. I G. Skytte & I. Korzen. *Italiensk–dansk sprogbrug i komparativt perspektiv*. København: Samfundslitteratur. 161-619.
- Korzen, I. (2001). Pluskvamperfektum; modale og retoriske relationer. I C. Bache et al. (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 8*. Odense Universitetsforlag. 171-189.
- Korzen, I. (2002). Noun-incorporation in Italian. I O. Nedergaard-Thomsen & M. Herslund (red.). *Complex Predicates and Incorporation. A Functional Approach. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* 32. Copenhagen: Reitzel. 207-266.
- Korzen, I. (2005). Sprogstruktur og tænkning: endocentri og exocentri. I L. Cecchini & A. Kratschmer (red.). *Ancora un'ultima occhiata... La virtù della ponderatezza*. Aarhus Universitets Forlag.
- Korzen, I & L. Lundquist (red.) (2004). *Sprogtypologi og oversættelse. Endocentriske og exocentriske sprog*. Handelshøjskolen i København.
- Mikkelsen, K. (1975) [1911]. *Dansk ordføjningslære. Med sproghistoriske tillæg*. København: Reitzel.
- Skautrup, P. (1968). *Det danske Sprogs Historie*. København: Gyldendal. (1968a: bind 1; 1968b: bind 2).
- Skytte, G., I. Korzen, P. Polito & E. Strudsholm (red.) (1999). *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse*. København: Museum Tusulanum Press.

Et konstruktionsbegreb inden for dansk funktionel grammatik

Peter Juul Nielsen

1. Indledning

Jeg vil i min artikel skitsere nogle problemstillinger, analyser og teoretiske antagelser der lægger op til en eksplicit definition af hvad begrebet konstruktion dækker over inden for rammerne af dansk funktionel grammatik (herefter DFG). Selvom termen konstruktion anvendes i grammatiske beskrivelser inden for DFG, foreligger der ikke nogen specifik diskussion af hvad en konstruktion teoretisk set er for en størrelse, endsige en eksplicit definition af begrebet, i DFG-sammenhæng. Mit syn på hvad der er relevante og centrale principper inden for DFG i diskussionen om hvad konstruktioner er, bygger primært, men ikke udelukkende, på Hansen & Heltofts (2003a, 2003b) *Grammatik over det Danske Sprog* og Harders (1996) *Functional Semantics*. Min artikel har med denne baggrund til hensigt på samme tid at være et udkast til et konstruktionsbegreb udformet i overensstemmelse med centrale principper inden for DFG, og dermed et oplæg til yderligere udvikling og præcision inden for denne teoridannelse, og en demonstration af at sådanne principper fra DFG-litteraturen er særdeles egnede som redskaber i forståelsen og beskrivelsen af syntaktiske strukturer og måske tilmed nødvendige antagelser for et adækvat konstruktionsbegreb.

2. Beskrivelsen af syntaktiske strukturer

En syntaktisk teori har til opgave at beskrive strukturen i komplekse tegn, altså sproglige størrelser der er sammensat af flere elementer. Spørgsmålet er hvilken form for fænomen komplekse syntaktiske strukturer er udtryk for, og ud fra det i bred forstand funktionelle sprogsyn hvordan kommunikative behov, sprogbrug og mere eller mindre stabile principper der gælder for et sprog, bør præge beskrivelsen af

syntaktiske strukturer. Jeg vil i det følgende se på to måder at anskue konstruktioner på, som et resultat af leksemernes valenskodning og som instantieringer af idiomatiske, leksemaafhængige konstruktions-skemaer. De to positioner, i forenklet fremstilling, gøres derefter til udgangspunkt for mine overvejelser om DFG som ramme for et alternativ til den rene valensbeskrivelse og konstruktionsgrammatikkens idiomatiske skemaer. Jeg anvender følgende eksempler i min belysning af positionerne:

- (1) Marie læste
- (2) Marie læste en bog
- (3) Marie læste i en bog
- (4) Ole bagte
- (5) Ole bagte en kage
- (6) Ole bagte Lise en kage
- (7) Hans nøs
- (8) Hans nøs servietten ned af bordet

2.1. Konstruktioner som rene valensrealiseringer

En beskrivelse af de syntaktiske strukturer i (1) til (8) der udelukkende baserer sig på opfattelsen af konstruktioner som realiseringer af forskellige konfigurationer der ligger kodet i hvert enkelt verbalstamme, resulterer i omstændelige lister over syntaktiske muligheder for hvert verbum. Verbalstammerne *læs-* og *bag-* skulle således ud fra ovenstående stærkt begrænsede demonstration af tilstedeværelse og fravær af direkte, middelbare og indirekte objekter behæftes med valensbeskrivelserne

- (9) *Læs-*[-O; +DO; +MO]
- (10) *Bag-*[-O; +DO; +(IO+DO)]

Denne beskrivelse indfanger ikke de fællestræk der er mellem verberne og mellem sætningerne, og man opnår derved ikke maksimal generalisation i beskrivelsen. Generalisation er fra en deskriptiv synsvinkel ønskeligt ud fra spørgsmål om enkelthed og økonomi i fremstillingen, men det kan diskuteres hvorvidt generalisation skal opfattes som et grundlæggende træk ved sprogsystemet som sådan. Jeg mener at generalisation er et grundlæggende princip i sproget der har sin plads i en

funktionel sprogbeskrivelse, og jeg vender tilbage til dette spørgsmål i kap. 3.2. Valenslisterne kunne selvfølgelig bruges som grundlag for generalisationer, men udgangspunktet ville da stadig være at syntaktiske muligheder er kodet i leksemerne, og at en sprogbrugers evne til at konstruere sætninger per definition er et spørgsmål om viden om det enkelte leksems specifikke potentiale.

Som nævnt ovenfor er de manglende generaliseringer ud over det enkelte leksem, sådan som jeg ser det, udtryk for en uelegant tilgang til syntaks der ikke rigtig indfanger systemet i sproget. Ser man på eksempel (7) til (8), er det endvidere klart at en streng valensbeskrivelse ikke på rimelig vis kan redegøre for enhver syntaktisk struktur. Et kreativt eksempel som (8) viser det absurde og håbløse i at specificere alle konstruktionsmuligheder i valensen, idet en beskrivelse af konstruktion med objektsprædikativ som en kodning i verbalstammen *nys-ville* åbne for uholdbart omfattende og åbenlyst kontraintuitive valensbeskrivelser.

2.2. *Goldbergs konstruktionsgrammatik*

Problemerne med den rene valensbeskrivelse – manglen på generalisation og usandsynlige beskrivelser af enkelte stammers kodning – gør det nødvendigt at gribe syntaktiske strukturer anderledes an således at leksemuafhængige generalisationer og indholdsmæssige kodninger gives et beskrivelsesniveau. Den amerikanske konstruktionsgrammatik er et sådant forsøg på at beskrive syntaktiske strukturer som noget andet end bare valensrealiseringer. Det følgende er ikke på nogen måde en dækkende redegørelse for konstruktionsgrammatikken (herefter KG); jeg vil alene forholde mig til Adele E. Goldbergs syn på konstruktioner i monografien *Constructions* (Goldberg 1995) og problematisere en række af hendes antagelser.

Goldberg beskriver grundlæggende sætningstyper som skematiske sætningsrammer med en fast, leksemuafhængig og overordnet semantik og med faste pladser til forskellige led. Dette er KG's konstruktioner der som skemaer udfyldes med leksikalsk materiale når konstruktionerne instantieres (Goldberg 1995: 1-4). Konstruktionerne har status af ikke-kompositionelle helheder der, bortset fra deres behov for udfyldning, er samme slags størrelser som leksemer hvilke indfanges i Goldbergs definition på konstruktioner:

C is a construction iff_{def} C is a form-meaning pair $\langle F, S \rangle$ such that some aspect of F , or some aspect of S , is not strictly predictable from C's component parts or from other previously established constructions. (Goldberg 1995: 4)

Det er dermed uforudsigelighed i indhold eller udtryk der er Goldbergs krav til en konstruktion, og jeg vil henvise til Goldbergs opfattelse som det idiomatiske konstruktionsbegreb pga. konstruktionernes definatoriske lighed med idiomer, hvis karakteristika i øvrigt også var udgangspunktet for udviklingen af KG.

De forskellige syntaktiske strukturer i (1) til (8) er ud fra KG instantieringer af forskellige konstruktioner. Det er disse idiomatiske helheder der tillægger det indhold som adskiller fx (7) og (8) fra hinanden, og konstruktionen med direkte objekt og objektsprædikativ indeholder således ifølge Goldberg kodningen "X causes Y to move Z" og er en såkaldt *Caused Motion*-konstruktion (Goldberg 1995: 3). Det er dermed ikke verbet der bærer på de forskellige betydningsspecifikationer og disses udtryksmæssige egenskaber, og så langt er Goldbergs syn på konstruktioner i overensstemmelse med min opfattelse. Problemet hos Goldberg ligger i at konstruktionerne, pga. deres idiomatiske, leksem-lignende karakter, kommer til at udgøre endnu en mere eller mindre statisk liste¹, et *konstruktikon*, der er uøkonomisk, potentielt gigantisk² og tilmed ikke nødvendig hvis man kan bryde konstruktionerne op i komponenter som muliggør forudsigelsen af helhedens indhold (jf. Goldbergs definition ovenfor). En sådan opbrydning mener jeg er mulig med det kompositionelle konstruktionsbegreb som jeg vil skitsere, og som jeg mener, er både mere økonomisk og dynamisk end listerne over idiomatiske konstruktioner i KG.

---

1. Goldberg gør opmærksom på at konstruktionerne ikke skal opfattes som en ustruktureret liste, men som et yderst organiseret netværk (Goldberg 1995: 4-5). Med statisk liste mener jeg her blot et sæt eller lager i grammatikken over entiteter der, uanset om de er struktureret som netværk eller ej, må anføres fordi de udgør ikke-reducerbare enheder i sproget, hvilket Goldberg samme sted også fremfører.

2. Se fx Crofts skitsering af et konstruktionsnetværk der pga. verbalspecifikke semantiske mønstre tilsyneladende kan og skal underinddeles i så stort omfang at det bliver nærmest uendeligt (Croft 2001: 25).

3. Principper for et konstruktionsbegreb inden for DFG

I de følgende afsnit vil jeg gennemgå en række teoretiske antagelse som jeg mener, er fundamentale for konstruktionsbegrebet. Det er antagelser som i større eller mindre grad kan siges at være centrale inden for DFG, og som danner grundlaget for det kompositionelle konstruktionsbegreb jeg argumenterer for. I afsnittene forsøger jeg at opstille alternative løsninger til de problemer der findes inden for KG, og dermed at komme nærmere den syntaktiske konstruktions væsentlige karakteristika.

3.1. *Kompositionalitet*

Grundlaget for det alternative konstruktionsbegreb er det semantiske princip om kompositionalitet, altså at semantisk komplekse strukturer er opbygget af komponenter, og at man ud fra kendskabet til komponenterne kan forudsige den komplekse strukturs indhold. Den grundlæggende kvalitet ved ideen om kompositionalitet er at den samme konstante størrelse kan anvendes i flere forskellige kombinationer med andre størrelser hvorved et sæt af allerede eksisterende muligheder for sprogbrugeren gennem kombination kan løse alle de kommunikative behov. I KG spiller princippet også en rolle, men Goldberg når til den konklusion at der mangler komponenter hvis ikke de ikke-kompositionelle skemaer tages med i analysen (Goldberg 1995: 13-14). Behovet for de ikke-kompositionelle konstruktioner kommer af at KG kun opererer med én anden type semantiske komponenter: leksikalske størrelser. Kompositionaliteten rækker langt videre i det øjeblik det anerkendes at syntaktiske relationer ligesom leksemer har tegnstruktur med både udtryk og indhold (Harder 1996: 200).

Et argument der fremføres mod opløsningen af de konstruktionelle rammer i syntaktiske relationer mellem elementer opbygget af leksikalsk materiale, er at selvom man kunne opbygge et beskrivelsesapparat for indholdssyntaksen og dens relation til det syntaktiske udtryk, ville antagelsen af sådan et system stride mod den sproglige betydnings natur; det man mentalt begriber som betydningen af en given sproglig ytring, er ikke en række betydningsklodser, men en kognitiv helhed der fx kan beskrives som en mental model i Johnson-Lairds forstand (Harder 1996: 109). Derfor, hævdes det, må de sproglige strukturer semantisk set beskrives i overensstemmelse med denne indsigt i det

menneskelige kognitive apparat, og sætningsstrukturer må altså afspejle denne ikke-kompositionelle helhedsstatus. Det er med baggrund i et sådant kognitivistisk syn på semantik (jf. fx Gärdenfors 1999: 21-25) at Goldberg beskriver sine konstruktioners indhold som begivenhedstyper der er grundlæggende for den menneskelige erfaring (Goldberg 1995: 39) hvormed det konstruktionelle udtryk så at sige klæber sig direkte på det kognitive apparat. Dette argument mod kompositionalitet kan imødegås ved hjælp at den distinktion mellem sproglig kode og kognitiv tolkning der ligger i Hjelmslevs skelnen mellem indholdsform som den sproglige betydningsstrukturering og indholdssubstans som det almene kognitive og kommunikative grundlag for det enkelte sprogs semantik. Distinktionen er grundlaget for Harders beskrivelse af sproglige strukturer som kompositionelle instruktioner til modtageren om at opbygge holistiske mentale modeller (Harder 1996: 218), og ud fra denne forståelsesramme fungerer kompositionalitetens kvaliteter sammen med fakta om det kognitive apparat.

3.2. *Generalisation*

Spørgsmålet om generalisation som fundamentalt princip i sproget er væsentligt. Er sprogets opbygning og funktionsmåde baseret på et princip om generalisation der tjener dækningen af de kommunikative behov, eller er generalisationsstræben blot resultatet af en opfattelse af sproget der ukritisk er baseret på det sprogvitenskabelige metasprogs ønske om elegance? Jeg mener at generalisation er et princip der hører hjemme i en funktionel sprogbeskrivelse. Ved hjælp af generelle principper muliggøres den ovenfor beskrevne kompositionalitet, og generalisation bidrager derved med økonomi, fleksibilitet, produktivitet og kreativitet i sproget. En kritik af denne antagelse findes inden for psykolingvistikken hvor man påpeger at sproglige helheder lagres og bruges som rutiner ud fra erfaringer med faktisk anvendte ytringer, såkaldt *entrenchment* (Croft 2001: 27-28), og ikke ud fra lagrede generalisationer. Jeg mener dog at det er muligt at tale om generalisationer der faktisk eksisterer i sprogets struktur, ud fra en distinktion mellem individuel lagring af sproget og sprogets eksistens i sprogsamfundet, beskrevet uafhængigt af det enkelte individ. Uden individerne findes sproget naturligvis ikke, men det faktum at børn lærer deres modersmål uden at have kendskab til ethvert individs *entrenchments*, og det at man faktisk kan reflektere over sproget og beskrive sætninger ud fra

generalisationer, gør det rimeligt at tale om et system af generalisationer der ikke står i stedet for, men som rækker ud over det enkelte individs lagring og er den systemmæssige baggrund for konstruktioner der så kan lagres som helheder hos individet (jf. Harder 1996: 105-106). Generalisation er sprogsystemets baggrund for afkodning af konstruktioner, også kendte, lagrede konstruktionstyper, fordi genkendelsen af konstruktionen er genkendelse af et bestemt mønster af syntaktiske relationer. Mønsteret af relationer er opbygget ud fra princippet om rektion (Hansen & Heltoft 2003b: 2-10), og antages generalisation som grundlæggende princip for sprogets struktur, følger det deraf at sprogbeskrivelsen i så høj grad som muligt må finde frem til kategoriale forhold frem for leksemspecifikke fænomener. Følgelig kommer de syntaktiske kategorier som sådan, argumentationen for deres eksistens samt deres tegnmæssige indhold til at spille en afgørende rolle (jf. Heltoft 2001).

3.3. *Indholdsstyret generativitet*

Inden for funktionel grammatik opleves ofte en vis angst for generativitet, især i den amerikanske reaktion mod Chomsky. Generativitet må dog ikke nødvendigvis opfattes som autonom, deterministisk, formelbaseret strukturgenerering som i (især tidlig) generativ grammatik (Falster Jakobsen 1995: 18-19). Problemerne med generativiteten forsvinder når den opfattes som udnyttelse af strukturelt bestemte valgmuligheder med henblik på at dække kommunikative behov. Her træder det funktionelle i generativiteten tydeligt frem: det er i sidste ende behovet for en ytring med en bestemt effekt i interaktionen der bestemmer forløbet af den generative proces. Generativiteten er således indholdsstyret og indholds bærende, og den kan anskues fra to vinkler. *Bottom-up* er der tale om trinvis strukturopbygning hvor hvert trin skaber nye strukturpotentialer på næste, højere niveau og beror på lavere niveauers specifikation af muligheder. Sprogbrugeren vælger blandt de forhåndenværende redskaber i det inventar som er givet på forhånd, jf. Boye & Harders diskussion af det i kommunikationen forudsatte system (Boye & Harder 2001: 17-18, 26). De valgte redskaber giver visse muligheder, ligesom valget af fx en skruetrækker ved løsning af praktiske opgaver, og mulighederne kan være typiske eller mindre typiske, som skruetrækkerens muligheder ved skruring af skruer og ved åbning af malerbøtter. Valgene er dog stadig motiveret

af de kommunikative behov der som opgaver eksisterer forud for og motiverer eksistensen af sprogets redskaber til løsning af opgaverne. Dermed får man *top-down*-synsvinklen: de kommunikative mål motiverer syntaktiske konstruktioner med bestemte semantiske egenskaber som med sprogsystemet som perspektiv motiverer valgmuligheder på lavere niveauer og som i forhold til konkrete situationer motiverer de *konkrete* valg på lavere niveauer. Den generative proces er styret af ønsket om at nå noget med procesvalgenes indhold.

3.4. Konstruktion som proces og produkt

På trods af fraværet af en egentlig konstruktionsdefinition hos Hansen & Heltoft (2003a, 2003b) bruges termen konstruktion i vidt omfang. Der beskrives forskellige konstruktionstyper, fx *der*-konstruktionen, og der gøres rede for forskellige verbers konstruktionsmuligheder og principperne bag konstruktionen af sætninger (Hansen og Heltoft 2003b: 1, 5, 22, 68). Ud fra denne brug af termen kan konstruktion opfattes dels som et bestemt syntaktisk mønster med bestemte egenskaber, dels som det der foregår når sproglige størrelser sammenkædes ved hjælp af forskellige syntaktiske relationer, altså som en proces. Hvad der forekommer at være en terminologisk uklarhed, viser sig, ud fra min fremstilling af hvad konstruktion er, at være en tvetydighed der afspejler et fundamentalt karakteristikum ved et kompositionelt konstruktionsbegreb. En konstruktion er resultatet af en kompositionel, strukturgenererende proces, og det konstruktionelle produkt har alene sine semantiske egenskaber og dermed sit kommunikative potentiale ved at det udstiller processens valg, altså de leksikalske og grammatiske komponenter som er kædet sammen i den konstruktionelle proces. Valgproces skal i denne forbindelse ikke forstås som en tvungen procedure med fast ordnede konsekutive trin i den psykolingvistiske dannelse af sætninger, men som en række valg der hver især muliggøres af det man af den grund kan kalde det forudgående valg, og som muliggør det der dermed kan kaldes det følgende valg. Processen og resultatet kan skitseres således³:

-
3. Den psykolingvistiske dannelse af sætningen kan meget vel foregå ved at et valg der "kommer senere end det første", gøres til udgangspunktet, hvorefter de nødvendige "tidligere" valg foretages. Den præcise beskrivelse af valgenes rækkefølge, fx prædikat/argumenter-ordenen, kan diskuteres, men er ikke essentielt i min argumentation.

- (11) Valgproces:
- a. Prædikat: *skriv-*
  - b. Argumenter: *Niels* (subjekt); *et brev* (objekt)
  - c. Telicitet: atelisk (indhold) / middelbart objekt (udtryk)
  - d. Tempus: præteritum
  - f. Illokutionær ramme: interrogativ
- Konstruktionelt produkt:
Skrev Niels på et brev?

Valgkæden er i sin egenskab af konstruktionsproces den indholdsstyrede mekanisme der afstedkommer det syntaktiske produkt. Men ud fra min opfattelse af båndet mellem proces og produkt er valgkædens rolle ikke indskrænket til blot at være et nødvendigt redskab før den syntaktiske struktur er dannet, som lægges til side når sætningen er smedet færdig. Valgkæden er derimod essensen i det konstruktionelle produkt: produktet er måden valgene vises på. Denne tilgang placerer konstruktionsbegrebet inden for rammerne af Harders (1996) procedurale semantik som sammenligner indholdssyntaks med tilberedning af madretter med udgangspunkt i ingredienser der udsættes for en række operationer som bestemmer det endelige, komplekse resultat (Harder 1996: 214).

4. Konstruktion med objektsprædikativ

På baggrund af ovenstående teoretiske overvejelser vil jeg nu se nærmere på konstruktion med objektsprædikativ som i eksempel (8), *Hans nøs servietten ned af bordet*, ud fra hvilket man som nævnt kan konstatere det meningsløse i at beskrive denne konstruktion som kodet i verbets valens. Goldberg bruger dette eksempel til at vise at betydningen 'X causes Y to move Z' ligger kodet i den skematiske helhed [subjekt-verb-objekt-retningsadverbial], en struktur der derfor må lagres som en ikke-kompositionel helhed (Goldberg 1995: 9-10). Behovet for at lagre konstruktionen som en idiomatisk helhed bortfalder dog hvis det er muligt at finde komponenter under konstruktionsniveau der tilsammen danner den komplekse semantiske helhed, og det kan man ud fra de ovenfor opstillede principper. Den afgørende komponent, som Goldberg mangler, er det syntaktiske valg +objektsprædikativ. Dette valgs kategoriale indhold er nemlig at

subjektet får rollen kausativ, og at objektsprædikativet beskriver en tilstand som objektet bringes i pga. subjektets handlen. Det er svært at finde egnede eksempler på at valget +objektsprædikativ systematisk bibringer sætningen den beskrevne betydning idet verber der indgår i denne konstruktion, oftest er leksikalsk kodede som handlingsverber med et subjekt der forårsager objektets ændrede tilstand, men det er ikke umuligt at finde eksempler:

(12a) Han elskede pigen

(12b) Han elskede pigen til døde/ihjel

Det er illustrativt med sådanne eksempler, men ikke nødvendigt for argumentationen, idet kodningen på leksemaafhængigt, kategorielt niveau er entydig: +objektsprædikativ indebærer altid den beskrevne kodning.

I forlængelse af spørgsmålet om generalisation og kompositionel generering af strukturer er det naturligt at spørge om en kreativ brug af en konstruktion som i eksempel (8) nu også dannes gennem en trinvis valgproces og ikke bare er en kopiering af en konstruktionshelhed, en "idiomatisk analogi", hvilket ville synes at støtte KG's konstruktionsbegreb. Jeg vil mene at man kan tale om forskellige grader af kompositionalitet, alt efter hvor tydelig den er i forbindelse med specifikke verbalstammer og deres optræden i konstruktioner. Med det mener jeg at (8) godt kan siges at være en helhedskopi af mere typiske konstruktioner med objektsprædikativ på leksemspecifikt niveau, og samtidig være kompositionelt struktureret på kategorielt niveau, "svagt kompositionel", om man vil. Princippet bag dette vil da være at analog brug af et konstruktions*produkt* altid medfører brug af det kopierede produkts kategoriale konstruktions*procesuelle* kodninger.

5. Konstruktionens indre opbygning

Efter denne korte analyse og som oplæg til den følgende beskrivelse af konstruktion med indirekte objekt vil jeg se på hvad jeg anser for at være en kompositionel konstruktions indre karakteristika og opbygning, nemlig konstans, underspecifikation og skopus.

5.1. *Konstans*

Konstans er det forhold at sproglige tegn oftest har én betydning eller én relativt abstrakt "overbetydning" som samler forskellige anvendelsers sæt af relaterede betydninger. Det er praktisk fordi der er mindre at holde styr på, og det er nemmere at sikre forståelse når der ikke skal vælges mellem et større sæt af betydninger. Det skal således ikke ses som et absolut princip, men som en tilstræbelse i systemet der skal afspejles i beskrivelsen. En sådan antagelse lægger afstand til homonymi som generel forklaringsmodel og kan kobles til polysemibegrebet. I forhold til sidstnævnte er det dog væsentligt at et tegns polysemi samles af overbetydningen hvis status som betydningskerne, og ikke blot analytisk konstrukt, må gøres klar. Det er en sådan søgen efter semantisk konstans der kommer til udtryk i Hansen & Heltofts analyse af tempus i dansk som et abstrakt afstand/nærhed-system der kan anvendes til såvel tidsangivelse som til visse modusbetydninger (Hansen & Heltoft 2003a: 54).

5.2. *Underspecifikation*

Konstans er tæt forbundet med underspecifikation forstået som det forhold at en sproglig størrelse, et ord, en sætning eller et hvilket som helst andet tegn, ikke er udfyldt i sin betydning; der er noget der mangler for at tegnet kan forstås. På det mest overordnede og principielle niveau betyder det at en sproglig ytring ikke har en færdig betydning der kan installeres direkte i brugssituationen (jf. Harder 1996: 114). De underspecificerede betydningsaspekter udfyldes af modtageren så den tolkede meddelelse bliver fuldendt. Et eksempel på dette er underspecificerede semantiske roller:

(13) Niels tog 10 kilo på

Det sammensatte prædikat *tage på* er ikke specificeret for subjektrolle, og resten af sætningen giver ikke nogen specifikation. Det er da op til tolkningen i brugssituationen at bestemme om Niels skal opfattes som magtesløst vidne til begivenheden eller som bevidst handlende, fx med henblik på at komme sin underernæring til livs. Underspecifikationen kan også kalde på specifikation inden for ytringen, fx verbalstammen *kog-s* krav om valg mellem kausativt og inkausativt subjekt via valg af henholdsvis transitiv og intransitiv konstruktion (Hansen & Heltoft

2003b: 101-102). Dette træk ved sproget betyder at underspecifikation er en del af tegnenes konstante indhold, en del af indholdet er krav om specifikation, enten gennem sproglig kodning eller i den kognitive tolkning.

5.3. *Skopus*

Måden betydningsspecifikationen inden for ytringen fungerer på, er via skopusrelationer. Jeg bruger her begrebet skopus i meget bred forstand som det forhold at en størrelse A forudsætter eksistensen af en størrelse B, og at A's indhold er en instruktion til modtageren om at gøre noget ved indholdet i B. A kan inden for dette brede system kaldes operator og B for operand, og min fremstilling ligger i forlængelse af Harders beskrivelse af procedural semantik (Harder 1996: 214-216). Skopus, i mangel af et bedre begreb, skal altså her forstås anderledes og bredere end frie leds skopus (Hansen & Heltoft 2003b: 153-155). I forhold til konstruktioners indre struktur ser jeg skopus som måden hvorpå underspecificerede størrelser som operander bliver semantisk behandlet af operatører, og denne beskrivelse ligger til grund for den følgende analyse af konstruktion med indirekte objekt. Jeg ser skopusforholdene i denne konstruktion som et eksempel på at den lagdeling som funktionalister beskriver sætningens opbygning ud fra, i et vist omfang har en parallel inden for prædikationen.

6. Konstruktion med indirekte objekt

Ud fra de teoretiske betragtninger om principper for et DFG-konstruktionsbegreb vil jeg som afslutning på artiklen se nærmere på konstruktion med indirekte objekt (herefter IO-konstruktionen). Det er en konstruktionstype som er helt central i Goldbergs argumentation for KG, og Goldberg beskriver sætninger med indirekte objekt som instantieringer af ditransitivkonstruktionen der som skema bærer semantikken "X causes Y to receive Z" (Goldberg 1995: 3). Mit kompositionelle alternativ tager udgangspunkt i at IO-konstruktionen kan beskrives som en primærprædikation (PN1) med en indlejret sekundærprædikation (PN2). PN2 bliver af Heltoft beskrevet som en abstrakt *få*-relation hvor prædikationens subjekt, sætningens IO, har rollen helhed og det direkte objekt rollen del (Heltoft 1996: 52-55).

PN1 kan så beskrives som en kausativ relation til PN2 med subjektrolen kausativ⁴.

IO-konstruktionen er et eksempel på en lagdelt struktur bestående af konstante elementer der er forbundet med hinanden gennem skopusrelationer. Dermed findes der inden for prædikationen (opbygget af PN1 og PN2) en parallel til skopusrelationen i (14) og lagdelingsstrukturen i (15):

- (14) Løbe (Niels)
 (15a) Deklarativ ((at) Niels løber)
 (15b) Interrogativ ((at) Niels løber)

I (14) opererer prædikatet *løbe* på argumentet *Niels* således at strukturen instruerer modtageren om at lade referenten til *Niels* instantiere egen-skaben at løbe (Harder 1996: 214). I (15a) og (15b) viser lagdelingen hvorledes en konstant proposition kan gives forskellige illokutionære rammer. I dette eksempel er der tale om en grammatisk operator (ordstilling) der opererer på propositionen, men en leksikalsk operator kan gøre det samme:

- (16a) Bare (han kommer)
 (16b) Mon (han kommer)

I (16a) og (16b) er det de subjektive partikler *bare* og *mon* der bestemmer den illokutionære ramme (Hansen & Heltoft 2003b: 170).

I IO-konstruktionen er det en leksikalsk størrelse, prædikatet, der opererer på den kausale relation mellem PN1 og PN2. Det kan man konstatere ved analyse af følgende eksempler:

- (17) Ole gav Lise en is
 (18) Ole lovede Lise en is

---

4. Per Durst-Andersen har gjort mig opmærksom på at PN2 alternativt kan beskrives som en *have*-relation hvorved kausaliteten i PN1 rækker helt frem til etablering af den *have*-tilstand der følger efter *få*-begivenheden. Jeg vil dog i min analyse fastholde beskrivelsen af PN2 som en *få*-relation da analysen har som pointe at "*få*-komplekset" ligger et andet sted end i PN1.

- (19) Ole tilbød Lise en is
- (20) Ole nægtede Lise en forklaring
- (21) Ole bagte Lise en kage

De konstante elementer i (17) til (21) er en PN2 med indholdet *Lise får en is/forklaring/kage* og en PN1 med indholdet *Ole er på den ene eller den anden måde årsag til PN2*. Specifikationen af relationen mellem PN1 og PN2, som er underspecificeret i konstruktionen kategorialt set, foretages med prædikatet, og man kan beskrive verberne i (17) til (20) ud fra deres leksikalske specifikation af PN1/PN2-relationen:

- *Give*: Ole foretager en handling der forårsager PN2's *få*-relation
- *Love*: Ole foretager en handling hvormed han forpligter sig til en fremtidig handling der vil forårsage PN2's *få*-relation
- *Tilbyde*: Ole foretager en handling der sætter Lise i stand til at forårsage (via accept) eller hindre (via afvisning) en handling der vil forårsage PN2's *få*-relation
- *Nægte*: Ole foretager en handling der forhindrer ("anti-kausalt") PN2's *få*-relation

Eksempel (21) skiller sig ud fordi IO er fakultativt. Det vil jeg beskrive således at muligheden for at deltage i IO-konstruktionen ikke er kodet i verbets valens. Der er dermed heller ikke nogen leksikalsk information om PN1/PN2-relationen; denne information ligger alene i IO-konstruktionens *grammatiske* kodning som yderligere kan beskrives således at verber uden IO-information i valensen tillades i konstruktionen hvis de udtrykker en efficerende handling. Tolkningen af (21) bliver da: Ole foretager en eksplicit specificeret, efficerende handling, og handlingen er grammatisk markeret som forårsagende PN2's *få*-relation.

Samspillet mellem leksik og grammatik, den leksikalske specifikation af IO-konstruktionen som en kategorial, abstrakt konstant, kan ud fra valensanalysen beskrives som specifikation af afstand mellem PN1 og PN2. Dermed mener jeg at hvor der er tale om leksikalsk specifikation, er afstanden udtrykt ved det antal mentale modeller verberne instruerer modtageren om at opbygge i tolkningen af sætningen. Valensbeskrivelsen i forbindelse med IO kan på den baggrund minimeres og præciseres i

forhold til på hvilken måde verberne fungerer som leksikalske operatører på PN1/PN2-kausalteten. Dette kan skitseres som en opdeling mellem verber med og uden oplysninger om IO-konstruktionen og, ved den første gruppe, en overordnet klassifikation ud fra begrebet afstand i forbindelsen mellem PN1 og PN2:

- Verber med valensspecifikation af IO-konstruktionen og dens PN1/PN2-kausaltet:
Direkte (*give*), indirekte (*tilbyde*), negeret (*nægte*) kausalitet
- Verber uden valensspecifikation af IO-konstruktionen og dens PN1/PN2-kausaltet:
Default-tolkning af den kategoriale kodning = direkte kausalitet (*bage*)

7. Konklusion

Jeg har i min artikel beskrevet nogle problemer der knytter sig til beskrivelsen af syntaktiske strukturer som rene valensrealiseringer og som instantieringer af skematiske, idiomatiske konstruktioner. På baggrund af disse problemer har jeg gennemgået en række teoretiske antagelser som man kan finde inden for dansk funktionel grammatik, og som jeg mener, bør danne grundlaget for et alternativ til Goldbergs idiomatiske konstruktionsbegreb, et konstruktionelt konstruktionsbegreb. De fundamentale principper for dette konstruktionsbegreb er kompositionalitet, generalisation og indholdsstyret generativitet ud fra syntaksen som et system med både indhold og udtryk. Jeg ser det som essentielt at en konstruktion som produkt er en afspejling af den valgproces der genererer konstruktionen. Endvidere lægger det konstruktionsbegreb jeg har skitseret, vægt på kategoriale indholdsstørrelser og på det niveau i en konstruktion der ikke er knyttet til leksikken, men til grammatikken. Analysen af konstruktion med objektprædikativ belyser muligheden for at tale om kategoriale kompositionalitet i forbindelse med strukturer der forekommer at være idiomatiske analogier til hele sætninger, og analysen af konstruktion med indirekte objekt viser hvordan man ud fra en beskrivelse af skopusrelationer mellem konstante semantiske størrelser i en kompositional struktur får en præciseret beskrivelse af forholdet mellem leksikalsk indhold og kategoriale kodning i konstruktioner.

Henvisninger

- Boye, K. & P. Harder (2001). *Complement-taking Predicates: Usage and Linguistic Structure*. Manuskript.
- Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Falster Jakobsen, L. (1995). Tag sproget alvorligt! *Nydanske studier og almen kommunikationsteori* 20. København: Dansk Lærerforeningen. 11-38.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Gärdenfors, P. (1999). Some Tenets of Cognitive Semantics. I Allwood, J. & P. Gärdenfors (eds.) *Cognitive Semantics. Meaning and Cognition. Pragmatics & Beyond, New Series* 55. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co. 19-36.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2003a). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 1: Ordklasserne*. Foreløbig udgave. Roskilde: Afdeling for Dansk og Public Relations, Roskilde Universitetscenter.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2003b). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 2: Forudsætninger og oversigt (Syntaks)*. Foreløbig udgave. Roskilde: Afdeling for Dansk og Public Relations, Roskilde Universitetscenter.
- Harder, P. (1996). *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Heltoft, L. (1996). Grammatikalisering af semantiske roller i dansk. I Schack-Rasmussen, L. (ed.) *Semantiske roller*. Odense Working Papers in Language and Communication 10, maj. Odense: Institute of Language and Communication, Odense University. 43-64.
- Heltoft, L. (2001). Positivled, antiled og komitativled i dansk. I Bache, C., S. B. Bascuñán, M.-B. M. Hansen, L. Heltoft & H. Jansen (eds.) *Ny forskning i grammatik* 8. Odense Universitetsforlag, Odense. 89-105.